

CSEKE PÉTER – BURUS JÁNOS

Csíksomlyói Székely Népfőiskola

CSEKE PÉTER – BURUS JÁNOS

Csíksomlyói Székely Népfőiskola

Csíkszereda, 2012

Szerkesztette: Cseke Gábor

Tartalom

Prológus

Ferenczes István: Ave mundi Domina

Kovács Imre: A somlyói búcsú és a kegyszobor

Nobile officium

Cseke Péter: A Csíksomlyói Székely Népfőiskola

Leletmentés

Burus János: A „somlyói idő” dokumentumai

István Lajos: Egy virágcsokor

Emlékl Mátéffy Győző KALOT Székely Népfőiskolai tanár úrnak...

Magyar Ferenc megbízólevele Ferencz Imre építőmesternek

Igazgatói körlevél

Magyar Ferenc levele Ambrus Károlynak

Igazolás

Márton Áron megbízólevele Ambrus Károlynak

Brádi levél Ferencz Istvánnak

Ferencz Imre önéletrajza

Bizonylat

Godó Mihály levelezőlapja Ferencz Istvánnak

Magyar Ferenc üdvözlőlapja Ferencz Istvánnak

Magyar Ferenc levele Ferencz Istvánnak

Ambrus Károly: Felejthetetlen emlékek

István Lajos: Életünk a Népfőiskolán

Dánél Károly önéletrajza

Özv. Mátéffy Győzőné Hegyi Ella: Nagyszerű emberek tanítottak

Újrainduló KALOT-mozgalom

Tűz ütött ki a KALOT épületében

Takács Éva: Összefogás a Caritas megsegítésére

Hogyan segíthet Ön a KALOT erdélyi elindításában?

Fejes Ildikó: Újrainduló KALOT-mozgalom

Egyéves a romániai KALOT

Burus János: KALOT-KALÁKA emlékkiállítás és emlékest

Daczó Katalin: Kalotszerelem

A *Prológus*, a *Nobile officium* és az *Újrainduló KALOT-mozgalom* című fejezeteket Cseke Péter, a *Leletmentés* címűt Burus János szerkesztette. A képanyagot Burus János és a Kútfő c. néprajzi folyóirat fotótárából válogattuk.

Prológus

Ferenczes István Ave mundi Domina

Gyöngy ragyog a sár fölött
 napzsoltárban holdima
aranyággal rád köszönt
 csillagfürt és szálvia
csíksomlyói kishaza
székely mélabú hava
 lázba épült pátria
te a nyírfa álma vagy
érted a bükk pírba fagy
 Ave mundi Domina

Mint a májuság havaz
 eléd hull a pária
háromárván rád szavaz
 Erdély porba hullt fia
ki a Föld szélén lakik
nálad otthon alhatik
 sorsának vall grácia
egy vagy vele egyremény
semmi partján gyertyafény
 O Madonna virgina

Te nem aranyban lakol
 irtott erdők nárcisza
az arcunkon átragyogsz
 málnavészes glória
vagy az örök tengerünk
krumpliföldünk rozsszemünk
 méhes kertünk ánizsa
ha a zsarnok gyászba ver
te teszel a Holdra fel
 Stella Maris Maria

Elvette már mindenünk
 győztes zsoldos bandita
csak téged hagyott nekünk
 Európa s Ázsia

ének lettél ablakunk
Napba öltözött kapunk
 mint a kék nosztalgia
a szemedben rejtezőnk
és te együtt félsz velünk
 Salve mundi Domina

Kovács Imre

A somlyói búcsú és a kegyszobor

Izabella királyné halála után a mértéktelen megterhelés ellen lázadt a székelység, de harcának eredménye megtorlás és a Székelytámadt és Székelybánja vár lett. Közben Erdélyben két vallást törvényesítettek: a lutheranizmust és a kálvinizmust, és csakhamar feltört az unitarianizmus is. Az 1566-os tordai országgyűlés a katolikus papokat és egyházi személyeket kitiltja az országból. A csíki székelyek nem hajlottak az új törvényekre, ezért 1567 tavaszán fegyveres karhatalom indult ellenük. István gyergyóalfalvi pap tüzes beszédeivel felrázta előbb saját híveit, majd a szomszédos falvakban buzdította a népet hitük megtartására. A csíkiakat hitük védelme mellett tüzelte az általános elkeseredés is. István pap biztatására 1567 pünkösdjének első hetében Csíksomlyón gyűlt össze Csík és Gyergyó népe, azzal az elhatározással, hogy szembeszállnak a rájuk törő fejedelmi hadakkal. Hozzájuk csatlakoztak a kászoniak és felső-háromszékiek. A csata 1567 pünkösöd szombatján zajlott le a Tolvajos-tetőn, a Lónyugtató helyen. Míg a férfiak megvédték hitüket, az asszonyok, öregek és gyermekek a Szűzanya lábánál imádkoztak.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy erről a csatáról 1729-ig hallgattak a feljegyzések. Tekintettel arra azonban, hogy a csíksomlyói templom eredeti búcsúja Sarlós-boldogasszony napja volt, de pünkösöd szombatjára került át, a legkézenfekvőbb magyarázat a hagyományból elfogadott csata.

A Tolvajos-tető Lónyugtató nevű helyén – nem tudni mikor – nagy kőkeresztet állítottak. Ez a kőkereszt 1751-ben még megvolt, utóbb azonban fakeszt váltotta fel. Ennek helyébe 1817-ben báró Henter Antal Udvarhelyszék főkirálybírája állíttatott köemléket feliratos betéttel. A régi út felhagyásával az emlékmű vagy elpusztult, vagy elpusztították. A megmaradt feliratos betétkövet Simon Jukundán provinciális 1870 körül Csíksomlyóra hozatta, és a templomkertben levő Szent János-kápolna falába rakatta be. A betétkövön ez olvasható: „Emlékére azon győzelemnek, melyet 1567 Pünkösöd szombatján ezen a helyen nyert ifj. János Zsigmond király hada ellen az maga szent hitét védelmező székely nép. Ezen alkotmányt emelte báró Henter Antal Nemes anya Udvarhely-szék fő királybírája, 1817.”

A búcsújárás külső megnyilvánulásában hasonlóan folyik le, mint az 1567-es események: az odajutásig tartó első rész könyörgő imákból és éneklésből áll. A csata lezajlása után a csíki sereg ősi szokás szerint a győzelem feletti öröm jeleként zöld ágakkal díszítette fel magát, hálaénekléssel indulva vissza Csíksomlyóra.

Az 1990 óta újból régi rend szerint zajló búcsúba ismét gyalog érkeznek a közeli falvak zarándokai, templomi zászlók alatt. A templomból induló körmenetben, mely felvezetett a Kis-Somlyó hegyére, a Salvator-kápolnához s vissza, a hagyomány szerint a gyergyóalfalviak haladtak az élen, leghátul pedig a gyimesi és moldvai csángók. 1993 óta a hatalmas tömegre való tekintettel az ünnepi szentmisét nem a templomban, illetve a templom kertjében tartják, hanem a két Somlyó-hegy közötti nyeregben, innen indul a körmenet mise végeztével a kegytemplomhoz.

Napjainkban a csíksomlyói pünkösdi búcsú messze túlnőtt egykori jelentőségén. A kommunista elnyomatás sötét esztendei után, amikor ki-ki egyénileg, olykor nem kis veszélyt vállalva zarándokolt ide, ma a megmaradás, a hitből fakadó életerő bizonyítéka is a zarándokok nagy létszáma.

*

A csíksomlyói kegytemplom egyik nagy vonzerejét a kegyszobor jelenti. Ott áll magas trónusán az oltár mögött, ezrek előtt közismerten, egyedül az összes ősrégi helybéli ferences emlékek közül. Viharverten, győztesen, valóban csodálatosan fennmaradva...

Kezdetben nem a főoltáron állott. Domokos Kázmér házfőnök helyezte oda a tatárdúlást követő újjáépítés során, 1665 táján. A régi templom főoltárán előbb hatalmas feszület állott. Az 1624-ben készített leltár szerint a régi templomnak még mindig különálló Mária oltárán találtatott a szobor. Itt maradt az 1661. évi tatárdúláskor is, amikor a templomot felgyújtották, és minden berendezése elégett, csak a kegyszobor maradt meg egyedül. Ezután új főoltár épült, melyet 1682-ben szenteltek fel Sarlós-boldogasszony tiszteletére.

A bizonytalanságban született feltételezések szerint a kegyszobor eredetét egyesek Nagy Konstantinra, mások a Bákóban megszűnt kolostorra, megint mások Fogarasra, vagy a Somlyó-hegyi Sóvárra, esetleg éppen Hunyadi saját rendelkezésére teszik. A kegyszobor viszont mint alkotás csupán egy az egykorú, százakra menő híres erdélyi és sok csíki Mária-szobor közül. Rendkívülisége abban áll, hogy egyedül maradt fenn, míg a többi mind eltűnt, elveszett. Erdély városaiból öt híres egykorú, de odalett Mária-szobornak maradt fenn a neve: Gyulafehérvárt trónolt a neves Fehér-Mária, Vajdahunyadon a Szűz Istenanya, Kolozsvárt a Szűzek Szüze, Nagyszebenben a Miasszonyunk, Fogarason a Patrónának nevezett szobrok. Ezek a többi száz szoborral együtt áldozatául estek a vallásháborúnak.

Az akkori templomoknak oly elengedhetetlen követelménye volt a művészet és díszítés, hogy abból a szegény csíki falusi templomok is kivették részüket. Így egész sor csíki Mária-szobor ismeretes. Ezek túléltek a reformációt, akárcsak a somlyói, ha utóbb eltűntek is a helyükről. Ismeretes a csíkszenttamási Madonna-szobor 1450 tájáról, a csíkszentléleki Mária-szobor 1510-ből. A szentmártoni szobor – felirata alapján – 1525-ből származik, a csíkmenasági pedig 1543-ból. A közelebbi Udvarhely-környéki falvakból ismeretesek még e korból a lövétei és a székelyzsombori oltárok Mária-szobrai.

A nevezett csíki falvak közel egy időben és hasonló kivitelezésben szerzik be szobraikat – Mária a kis Jézussal, ember nagyságú méretben, hasonló öltözkében –,

melyek kb. 1450 és 1543 között készülhettek. Jogos és természetes a következtetés, hogy e korra esik a somlyói szobor beszerzése is. A szakértők szerint 1515 és 1520 között készülhetett. Azt is megállapították, hogy nem külföldről hozták be vagy rendelték meg, s még csak nem is Külső-Erdélyben, hanem valószínűleg Csíkban készítették. A Németországból a Felföldre és Erdélybe jutott művészeti hullám hozott létre Csíkban is faragóiskolát, és talált tanult és művészi érzékkel megáldott székely mesterre.

Ennek vésője alól kerülhetett ki a somlyói Mária-szobor több más hasonlóval együtt.

A szobor egyébként megragadó jelenség: hársfából készült, 227 cm magas. Mária lábai alatt a fél földgömb, azon sarlós hold, ennek közepén fekvő emberfej – a tagadás képviselője. A kegyszobrot tetőtől talpig aranyos sugárkéve ragyogja körül. Az obszerváns ferences kegyeletet és gyakorlatot őrzi, a Napba öltözött Asszonyt.

A hála, a kegyelet a csodás gyógyulások zálogaiként sok értékes fogadalmi tárggyal ajándékozta meg a kegyszobrot. Ezeknek érdekesebbjei a tatárdúláskor elvesztek, de azóta számuk ismét megnőtt. Az emléktárgyak a szobor mellett felfüggesztve láthatók.

Részlet a szerző *Csíksomlyó* című írásából: *HARGITA KALENDÁRIUM – 1995*. Csíkszereda, 1995. 100-105.

Nobile officium

Cseke Péter

A Csíksomlyói Székely Népfőiskola

1. Megközelítések, előfeltevések

1. 1. Helyszínek, idősíkok

Közművelődésünk jelene és múltja iránt érdeklődő újságíróként találkoztam először a népfőiskolai gondolattal a hetvenes évek elején. Mészkön, Makfalván, Nagyszentmiklóson. Tehát azokon a színhelyeken, ahol maga a gondolat – más-más történelmi helyzetben és téridőben – termékeny talajra talált, és életszemlélet-alakító valósággá vált. (A három település neve ma egyszersmind az utóbbi két évszázad magyar művelődéstörténetének három „európai pillanatát” idézi emlékezetünkbe.) A sorrend is szerencsésen alakult: a népi emlékezet fozslányaiban derengő két világháború közötti mészközi „életreform-példázat” utóhatásainak számbavételétől – az időben visszafelé haladva – eljutottam az 1848-as forradalmat megelőző reformkor egyik legjellegzetesebb erdélyi intézményteremtéséig (Wesselényi Kollégium, 1835), majd pedig a felvilágosodás korának hasonló jellegű vállalkozásáig, a Tessedik Sámuel által 1803-ban beindított nagyszentmiklósi mezőgazdasági iskoláig. (Még láthattam, tárlókban, az iskola laboratóriumi felszerelésének egy részét.)

Balázs Ferenc mészközi működésére kétségtelenül nagy hatással volt a Grundtvig és Kold nevéhez fűződő, 1884-ben indított dán népfőiskolai mozgalom.¹ Nincs tudomásunk arról, hogy ismerte volna a törekvéseivel sok tekintetben rokon vonást mutató XIX. századi bánsági és erdélyi előzményeket. A magyar népfőiskolai mozgalom történetének feltárására vállalkozó kutatók azonban már úgy emlegetik a szarvasi és a nagyszentmiklósi Tessedik-féle iskolát, illetve a makfalvi Wesselényi Kollégiumot, mint olyan tanodákat, „amelyek a népfőiskolák dániai megjelenése előtt már magukban hordozták ezeknek a jellegzetesen skandináv felnőttoktatási intézményeknek azt a szellemiségét, amellyel a XX. század első felében meghódították Európa jelentős részét. Vagyis hirdették az anyanyelven történő oktatás fontosságát, az élőszó erejét a tanítás folyamatában, amelyben a keresztényi hitnek, a népi hagyományok ápolásának, a gyakorlatiasságnak és életszerűségnek, mai kifejezéssel élve a kreativitásnak, fontos szerep jutott.”²

1 Balázs Ferenc: *Bejárom a kerek világot*. Lapkiadó Rt., Kolozsvár, 1929. 227–229.

2 Dáné Tibor Kálmán: *Az erdélyi népfőiskola és felnőttképzés története*. Kézirat. 2002. 130 lap. 25.

1. 2. Kutatásra serkentő Népfőiskolai Társaságok

A fentebbi gondolatokat a Romániai Népfőiskolák és Közösségfejlesztők Társasága ügyvezető titkárának megjelenés előtt álló monografikus igényű tanulmányából idéztem. Dáné Tibor Kálmán évtizedek óta az erdélyi felnőttképzés megszálottja, történetének búvárlója, az 1994 elején életre keltett civil társadalmi önszerveződés kezdeményezője. Ösztönzésére vállaltam el – az 1989 óta működő Magyar Népfőiskolai Társaság szakkönyvtárában töltött két hét után –, hogy *Magyar népfőiskolai kezdeményezések Erdélyben* címmel³ előadást tartsak a népfőiskolaszervezők nagyenyedi kiképzőtáborában (1994. június 19.). Érdeklődésemet akkor mindenekelőtt Balázs Ferenc „kísérleti telepei” kötötték le, jelezve, hogy például Márton Áron népnevelői rendszerének ugyancsak Grundtvig evangélikus püspök volt a mintaképe. A további kutatások irányaként a negyvenes évek elején létrejött nagyszámú református és katolikus népfőiskola működésének a feltárását jelöltem meg – a szakirodalomban fellelhető nyomjelek alapján.⁴

1. 3. Lapgyűjteményekben rejlő népfőiskola-történet

A Sapientia Alapítvány Kutatási Programok Intézetének pályázási lehetőségei irányították újlag figyelmem az erdélyi népfőiskola-történet megíratlan fejezeteire. Antal Ildikó és Bálint B. Eszter – sajtótörténet iránt érdeklődő – újságíró szakos hallgatóim kerestek meg egy szép napon: a *Csíki Lapok* (1889–1944) két világháború közötti évfolyamainak közművelődési írásait szeretnék számba venni, feldolgozni, legyenek irányítója vállalkozásuknak. Amikor a kutatási feladatokat kijelöltük és egymás között elosztottuk, eleve azzal a reménykedéssel választottam az 1940 és 1944 közötti periódus szemrevételezését: elképzelhetetlen, hogy a csíkszeredai hetilap munkatársai ne foglalkoztak volna a két legerőteljesebb katolikus ifjúsági mozgalommal, a KALOT-tal és a KALÁKÁ-val, illetve az általuk életre keltett csíksomlyói népfőiskolákkal. Elképzeléseimben nem is csalatkoztam. És miközben az Országos Széchényi Könyvtár mikrofilmtárában „a szemem rontottam”, a szakirodalomban talált gyér adatok fokozatosan „élettel telítődtek”. Jegyzetelés közben ugyanis olyan személyiségek keltették fel érdeklődésemet, akiknek a munkássága – a további kutatás rendjén – megvilágította a *Székely Népfőiskola*, illetve a *Székely Leánynépfőiskola* háttértörténetét is.⁵

3 Cseke Péter: *Magyar népfőiskolai kezdeményezések Erdélyben*. In.: uő: *Metaforától az élet felé*. Kriterion Kiadó, Buk., 1997. 157–169.

4 Vö.: Kovács Bálint: *A magyar népfőiskolák múltja 1948-ig*. In: *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*. Szerk. Harsányi István. Püski–Magyar Népfőiskolai Társaság. Bp., 1991. 39–79.; Farkas György: *A KALOT-mozgalom és népfőiskolái*. Érdi Polgárok Népfőiskolája. Érd, 1992. 141.

5 A *Közművelődés a Csíki Lapokban – a Csíki Lapok közművelődési szerepe (1919–1944)* című annotált bibliográfia nyomdakész, kiadásra vár. Ugyancsak Antal Ildikó és Bálint B. Eszter tervezi a Domokos Pál Péter által alapított másik csíkszeredai hetilap, a *Csíki Néplap* (1931–1944) feldolgozását. Kutatásaik nyomán újabb adatokkal gazdagodhat a csíksomlyói népfőiskolák története.

2. Katolikus ifjúsági mozgalmak térhódítása Észak-Erdélyben (1940–1944)

2. 1. A KALOT székelyföldi működése

A Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Titkársága 1935 szeptember második felében kezdte meg szervező munkáját Szegeden. Elindítója és irányítója Kerkai Jenő jezsuita páter volt,⁶ aki innsbrucki tanulmányévei során megismerte az európai ifjúsági mozgalmak törekvéseit, és elméletileg is felkészült arra, hogy a parasztifjúság megszervezésének élvonalába álljon. Az országos hálózat kiépítésére vállalkozó KALOT programját az 1937 szeptemberében megjelent *Vezérkönyv* híres „négyes jelszava” tette közismertté.

Az 1998-ban megjelent akadémiai kiadvány – *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946* – szerzőjének, Balogh Margitnak a kutatásaiból tudjuk, hogy az először megfogalmazott jelszavak még így hangzottak: „Jobb egészséget! Jobb megélhetést! Több műveltséget! Több vallásosságot!”⁷ Az első rangosabb KALOT-kiadvány, a *Vezérkönyv* már letisztult egyletszervezési eredményt tükröz, és mindenki számára tömören, mozgósító erővel fogalmazza meg a katolikus agrárifjúság célkitűzéseit: „*Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!*” Az azóta sokat emlegetett „négyes jelszó” egyértelműen jelezte a mozgalom világnézetét és eszmei irányultságát; tudatosította, hogy a tiszta demokrácia alapja csakis a tiszta erkölcs lehet; a *műveltebb falu* a népi kultúra értéktartományainak a visszahódítását és azok általános meg szakműveltséggel párosuló továbbépítését jelentette; az *életerős nép* princípiuma a gazdasági élet szakszerű megszervezésére irányította a figyelmet; az *önérzetes magyar* célképzete pedig a Szent István-i állameszmét kívánta beemelni a programba. Kerkai tehát abból a posztulátumból indult ki, hogy csakis a világnézetében keresztény, művelt főkből álló és gazdaságilag megszervezett társadalom öntudatos tagjai biztosíthatják az önfenntartó nemzet belső kohézióját.⁸

6 Borbándi Gyula írja *A magyar népi mozgalom* című monográfiájában: „Az alapokat Kerkai Jenő vetette meg 1934 őszén. Rendszeres kiszállásokat kezdett szervezni, és önként jelentkező egyetemistáknak szociológiai előadásokat tartott. A Szeged környéki tanyavilágban tereptanulmányokat végzett, majd paptársakat és a szociográfiában jártas fiatalokat küldött földműves családokhoz, hogy egy nagy parasztifjúsági mozgalom szükségét hirdessék. Így alakult meg 1936-ban a KALOT. A helyi csoportokból hamarosan tekintélyes szervezet épült fel, és havi értesítője révén a csoportok közötti érintkezés is kialakult. A szervezőmunkában jelentős szerepet játszott Nagy Töhötöm, aki különösen a nevelő és oktató munkában tűnt fel. A KALOT különféle tanfolyamokat rendezett, különös gondot fordított a vezetőképzésre, szövetkezeteket és népfőiskolákat szervezett. 1942-ben már húsz népfőiskolája működött – egyik-másik kitűnő mintagazdasággal. Ezekben a parasztfjak nem csak szakmai ismereteiket bővítették, hanem társadalmi és politikai oktatásban is részesültek.” (Püski, New York, 1983. 303.) – P. Kerkai (Czinder) Jenő részletes életrajzát lásd in: Balogh Margit: *A „Kisatya”. P. Kerkai Jenő S. J. (1904–1970)*. In: *Az idők élén jártak. Kereszténydemokrácia Magyarországon (1944–1949)*. Bp., 1996. 42–72. Kerkaújfaluban született, börtönévei után Pannonhalmán hunyt el.

7 Balogh Margit: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. MTA Történettudományi Intézete, Bp., 1998. 40.

8 Vö.: Dáné Tibor Kálmán: *I. m.* 109–110.

Balogh Margit átfogóbb értelmezése szerint az első jelszó az örök emberi és keresztény értékeket képviseli: „A KALOT programja Krisztus követését erkölcsi közügynek tekinti, mert a kereszténységben fedezi föl a hatni képes népmentő és társadalomformáló erőt. Krisztocentrikus világképnek és valláserkölcsi normáknak kell áthatniuk a magán- és közélet, sőt az ebből fakadó szociális és gazdasági célokat is.” A második jelszó hármas célkitűzést jelöl: 1) a paraszti kultúra értékeinek nagyobb megbecsülésére ösztönzött, 2) az általános műveltség alapkincseinek a hozzáférhető tételével az állandó tanulás igényének a felkeltését szolgálta, 3) a szakműveltség elsajátíttatásával a paraszti társadalom gazdasági felemelkedését igyekezett megalapozni. Mindez – Györffy István nyomán – ahhoz a felismeréshez vezetett, miszerint „a magyar művészetet népi kultúrával kell átítani, s ezt kell bejuttatni az egyetemes kultúra vérkeringésébe. A jelszó azt is jelentette, hogy a falusi ember törekedjen önmegvalósítása részévé emelni nemcsak a kultúra értését, hanem művelését is a tánc, a zene, az ének és a színjátszás formájában. Mindezek jegyében indul majd útjára 1940-ben a KALOT népfőiskolai tevékenysége.” A harmadik jelmondat azt a szándékot sűrítette, hogy a mozgalom felébressze a parasztság öntudatát, amely egyszerre keresztény és nemzeti. Ez utóbbit élesen elhatárolta a túlfűtött nacionalizmustól, s előrevetítette a nemzetiszocializmussal szembeni későbbi nyílt szembenállást. A KALOT ugyanakkor antikommunista platformon állt, amit a világnézeti ellentéteken túl tápláltak az 1919-es események, illetve a sztálini Szovjetunióból érkező egyre rémisztőbb hírek. A negyedik jelszó a mozgalom szociális követeléseit sűrítette, az agrárifjúság társadalmi térnyerését, a mezőgazdasági népesség életszínvonalának emelését tűzte ki célul. „A KALOT vezetői tisztán látták, hogy az egészségtelen birtokviszonyokat egy demokratikus földreformmal orvosolni lehet és kell. De nem a kérdés pusztán mechanikus megoldását óhajtották, hanem egy olyan összefüggő rendezést, amelyben az új kisegzisztenciák boldogulása és érdekeik védelme is biztosított.”⁹

A bécsi döntést követően Észak-Erdélyben is teret hódít a KALOT. Kerkai legközvetlenebb munkatársai, P. Nagy Töhötöm¹⁰ országos elnökhelyettes és Ugrin József országos főtitkár hónapon át ismertetik a mozgalom célkitűzéseit, tanfolyamok sorozatát tartják, életre keltik a KALOT egyleteit, intézményeit. P. Kerkai Jenőnek a Csíkszeredában tartózkodó „Töhi bácsihoz” írt kedélyesen évődő budapesti levele már 1940. október 16-án „visszaigazolja” a szervezőmunka kezdeti eredményeit:

„Szeretett Atyám!

Várva várt levele megérkezett, s úgy olvastam azt, mint a misszionáriusokét szokás. Hálas köszönet érte. Megmutatom azt másoknak is, hadd lássák, mi az a KALOT-vitézkedés.

Amilyen nehézségekkel kezdődött Kedves Atyám munkája, olyan hihetetlen eredményekkel folytatódik és fog is végződni. Gratulálok az eddigi gyönyörű sikerekhez is.

9 Vö.: Balogh Margit: *I. m.* 40–46.

10 Életrajzát lásd in: Péter László: *Nagy Töhötöm (1908–1979)*. In: Nagy Töhötöm: *Jezsuiták és szabadkőművesek*. Szeged, 1990. 487–493.; Horváth Tamás: *Emlékezés Nagy Töhötömrre*. Buenos Aires, 1991.

Hogy a hideg oly könnyen ki ne rázhassa, Kedves Atyám, a jövőben el ne induljon kiskabátban a havasok tájára! Most utólag valami meleg ruhafélét és egy kis fehérneműt fogok küldeni, most már úgyis elfér a kiürülő táskájában.

Népfőiskoláinkra gyönyörűen jönnek a jelentkezések. Újév után tervezem a székelyek behívását, először hadd menjenek át a háromnapos tanfolyamokon.¹¹ A háromnaposok idejét tessék csak nyugodtan kitűzni, legalábbis a hetek szerint, s a napokra később is be lehet őket osztani. Titkáraink minden más munkát félretéve erre a feladatra fognak készen állni...¹²

A közelítő havasi télre való tekintettel valóban nagy szükség mutatkozott a meleg holmira, egyébként „forró őszbe” csöppentek a „misszionáriusok”. Amiként ez az egykori népfőiskolai hallgató, a korondi István Lajos önéletírásából is kiderül:

„1940. szeptember 14-én érkeztek meg a honvéd csapatok Korondra. Ránk, akkori legényekre az a feladat hárult, hogy az atyhai eltérőnél lóháton várjuk be a főcsapatot, és vezessük azt a község bejáratánál felállított díszkapuig. Édesapámnak két jó közepes lova volt, az egyik piros, a másik fekete. A feketét szépen megpucoltam, és felöltöttem az előírásnak megfelelően: székelyharisnya, csizma, fehér ing, fekete lájbi, fekete kalap. A gyülekező délelőtt 10 órakor volt a község központjában. Össze is gyűltünk rendes időben mind a huszonötön, és elindultunk.

[...] Az atyhai elágazónál is díszkapu állott. Ahogy a főcsapat megérkezett, az atyhaiak üdvözölték, és indultunk is Korond felé. Nagy ünnep volt ez a nap. Két hétig mind csak jött a katonaság. Mi csodálkoztunk, szinte semmit nem dolgoztunk. Egy szép nap arra ébredtünk, hogy a leányok ránk se néznek, csak a katonákkal szórakoznak.

Karácsony előtt megkezdődött a katolikus ifjak egyletbe való tömörítése. A Budapestről érkezett KALOT-titkár,¹³ Ugrin József azzal kezdte az összejövetelen, hogy olyan egyletről van szó, mely az ifjúság szellemi és anyagi felemelkedését hivatott elősegíteni. Lelkes hívei lettünk nagyon sokan. Simó Mihályt választottuk elnöknek, engem megválasztottak titkárnak és Balázs Baba Józsefet pénztárnoknak. Egyházi elnök Antoni János plébános úr, világi elnök Knop Ferenc vegyész-mérnök (Knop Vencelnek, az aragonitkő-csiszoló üzem tulajdonosának a fia) [lett]. Az egyletnek az volt a jelszava: *nem politizálunk, nem lázítunk, nem kritizálunk*. Tanulunk a magunk felemelkedésére. [...] Szépen indult az egyleti élet. Közben megalakult a

11 A KALOT-központ 1940 őszén 12 munkatársát küldte Észak-Erdélybe, akik október 10. és november 4. között 14 helyen tartottak papok és tanítók számára értekezletet, hogy az agrár-ifjúsági mozgalom elindítása mellett és annak leple alatt nyilasellenes propagandát fejtsenek ki. 1940. november 13. és 25. között 23 legénytanfolyamon hívták fel a figyelmet a nemzetiszocializmus veszélyeire. Az akció lefolytatásával megbízott P. Nagy Tőhötöm 1941. április 23-i beszámolójában egyebek mellett ez olvasható: „Ezek az értekezletek külön hosszú szó esett az ország szélsőséges mozgalmairól és azok nagy veszélyeiről. Az eredmény az lett, hogy egyetlen nyilas pap sincsen a székelyek között, nyilas tanítóról is csak egyről tudok...” Idézi Balogh Margit in: *A KALOT és a katolikus társadalompolitika...* 97.

12 Idézi Balogh Margit in: *I. m.* 98.

13 A betűszó ekkor már a Katolikus Agrárifjúsági Legényegyletek Országos Testületét jelentette. Az 1940. november 12-i hatállyal életbe lépett névváltozás egyben azt is jelezte, hogy a KALOT az Actio Catholicától független jogi személlyé vált: új szervezeti alapszabályzattal, önálló ügyintézővel és saját kebeléből, saját közgyűlésén választott vezetőséggel.

KALÁKA leányegylet is. [...] Minden héten, péntek este, összejövetel volt. Ezeken az összejöveteleken az egyházi elnök vallási előadásokat, a világi elnök ismeretterjesztő előadásokat tartott. Mi, legények is szerre be voltunk osztva egy-egy felolvasásra. Közben népdalokat is tanítottak, a nagyobb ünnepekre (karácsony, húshagyó kedd, húsvét) színdarabot is tanultunk. Az előadás után táncmulatságot rendeztünk. A jövedelem az egylet pénztárába folyt be.”¹⁴

A csíkszeredai hangulatot Ambrus Károly – ugyancsak egykori népfőiskolai hallgató – a kilencvenes évek derekán így idézte fel:

„Elérkezett 1940 ősze, a bécsi döntés, és utána a magyar hadsereg bevonulása, ami felejthetetlen emlék marad minden igaz székely számára. Minden faluban zúgtak a harangok. Csíkszeredába szeptember 9-én vonultak be az első honvéd alakulatok. Mi, csomortániak, csobotfalviak és csíksomlyóiak a kegytemplom előtti téren gyülekeztünk, és nemzeti zászlók alatt vonultunk be Csíkszeredába, ahol a Segítő Mária Gimnázium előtt sorakoztunk föl. Azt az ujjongó örömet, lelkesedést leírni nem lehet... Az asszonyok virágessével borították be a poros honvédeket, a falvakból szekér számra hordták a kürtöskalácsot. A férfiak a levegőbe emelgették a honvédtisztek kocsit, mintha pehelyből lettek volna. [...]

Nemsokára megalakult a magyar közigazgatás. Az ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) élelmiszert, ruhaneműt, lábbelit, építőanyagot osztott a sokgyermekes családoknak. Ezüst- és aranykalászos tanfolyamok indultak. Nemesített vetőmagot osztottak a gazdáknak, fájálatokat hoztak be az állatállomány feljavítása céljából. 1941 januárjában Gaál Tamás esperes kihirdette a templomban, hogy közelebbről tanfolyam indul a csíksomlyói elemi iskolában fiatal legényeknek. Erre a tanfolyamra Csobotfalváról tízen jelentkeztek: Burján Antal, Csíszér Imre, Gecző György, Gecző Sándor, Molnár Zoltán, Petres Zoltán, Péter István, Váta Béla, Váta Zoltán és jómagam.”¹⁵

Tehát ők voltak az első hallgatói a KALOT égisze alatt beindított Csíksomlyói Székely Népfőiskolának. A *Csíki Lapok* 1941. február 2-i számában olvashatjuk az első híradást az oktatás beindításáról. Szerzője – a madéfalvi Lajos Balázs – önérzétesen írja: „Mi csíksomlyói diákok tudjuk csak igazán, hogy Csíksomlyón ver a székelység szíve. Azt is tudjuk, hogy Csíksomlyót fokozatosan kifosztották, de azt is, hogy a KALOT székely népfőiskolának vissza kell adnia mindazt, amit Csíksomlyó a székelységnek jelentett.”¹⁶ Egy hét múlva Ferencz Gyárfás, a *Brassói Lapok* csíkszeredai munkatársa örökíti meg az intézmény megnyitásának eseménytörténetét. Tőle tudjuk, hogy dr. Lőrincz József ditrói plébános, a KALOT csíki igazgatója celebrálta a misét, az oktatásnak helyet adó és bentlakásként is szolgáló Szék úti régi iskolaépületet pedig Gaál Tamás csíksomlyói esperes-plébános szentelte fel. Mint-hogy régtől fogva maga is a népfőiskolai gondolat megszállottja, írásában elsősorban az esemény történelmi, társadalmi, gazdasági és közművelődési jelentőségére hívta fel a figyelmet: „Székely gondolkozók évtizedek óta érezték, látták, tudták: ennek a

14 Részlet az *Emlékek az életemből* című önéletírásból. Az idézett részt a szerző 2003. március 24-én véglegesítette. Burus János KALOT-archívumából.

15 Részlet Ambrus Károly *Nyolc évtized a Nagysomlyóhegy lábánál* című önéletrajzi visszaemlékezéseiből. Kézirat. Burus János KALOT-archívumából.

16 Lajos Balázs: *KALOT székely népfőiskola Csíksomlyón*. *Csíki Lapok*, 1941. február 2.

népnek széles alapokra helyezett céltudatos közművelődésre van szüksége. Dániából a népfőiskolák csináltak »gazdag parasztok országát«. Nekünk is ki kell használnunk ezt a lehetőséget.”¹⁷

Akár a Kerkai által előre látott eredmények beigazolódásának is tekinthető, hogy a csíkszeredai hetilap 1941. május 25-i számában megjelent cikk szerzője egyenesen „a KALOT eszének” nevezi Nagy Töhötöm jezsuita pátert.¹⁸ „A KALOT a magyar szociális népmozgalom külső kerete – olvashatjuk *A KALOT csíksomlyói seregszemléje* című helyszíni tudósításban. – A hajtóerőt, a lendületet benne a magyar falu fiatalsága adja. Legények és – KALÁKA elnevezés alatt – a leányok. A keresztény-nemzeti gondolatot álló nemzedék veszi kezébe abban saját sorsának irányítását.” A szerző a rendezvényen jelen lévő Kerkai Jenő országos elnök szavait is idézi: „Hirdetjük, hogy ezt a népet meg kell szervezni, mert nem csak sírhely jár nekünk ebben a hazában, hanem becsületes munka után emberhez méltó élet is. A gazdasági életben szerephez kell juttatni népünket.”¹⁹

Amikor Kerkai és Sándor Imre püspöki helytartó a szabadtéri műsort megtekintette – olvashatjuk az idézett lapszámban –, dr. Lőrincz József ditrói plébános, a KALOT csíki igazgatója hét hónapi eredményes munkáról számolhatott be az országos elnöknek. A vármegyét átfogó helyi szervezetek addigra már mind hallattak magukról, és ami még ennél is fontosabb volt: Nagy Töhötömnek,²⁰ Ugrin Józsefnek, Magyar Ferencnek és nem utolsósorban a csíki KALOT-nak köszönhetően már hónapok óta folyt a népfőiskolai oktatás. Magyar Ferenc igazgató ez idő alatt pedig gyakorta megfordult Budapesten, hogy pénzt szerezzen a Kós Károly által tervezett új épülethez.

István Lajos, mielőtt bevonult volna tényleges katonai szolgálatra (1941. október 11-én), a korondi Bertalan- és Kacsó-kerámiaüzemben dolgozott. Leszerelése után – Bitay Pál katolikus kántor tanácsára – nem ment vissza az üzembe, hanem a Csíksomlyón éppen akkor induló újabb kéthónapos népfőiskolai tanfolyamon jelentkezett Magyar Ferencnél.²¹ A tanfolyam sikeres elvégzése után pedig maga is a KALOT legénytáborának oktatójává vált, majd miután hazatért szülőfalujába, ő vette át a korondi egylet vezetését. Hasonló pályakezdet fűződik a csobotfalvi Ambrus Károly nevéhez is.²²

2. 2. A KALÁKA-leánykörök szerepe a felnőttoktatásban

A KALOT szervezésével párhuzamosan bontakozik ki Észak-Erdélyben a KALÁKA-leánykörök mozgalma. A *Csíki Lapok* híryanagából kiderül, hogy az Erdélyi Katolikus Nőszövetség kéthetes tanfolyamokra hívta össze időnként a

17 Ferencz Gyárfás: *Székel Népfőiskola*. Csíki Lapok, 1941. február 9.

18 xxx: *A KALOT csíksomlyói seregszemléje*. 1941. máj. 25.

19 Uo.

20 Ferencz Gyárfás idézett cikkében egyenesen neki tulajdonítja a népfőiskola létrehozását.

21 István Lajos: *Új sorsfordulat*. Részlet az *Emlékek az életemből* című önéletrajzból. Keresztény Szó, 1995. 12.

22 Ambrus Károly: *Kalot népfőiskola Csíksomlyón*. Hargita Népe, 1996. febr. 8.

leányköri vezetőket Csíksomlyóra, KALÁKA-napokat²³ és tanulmányi összejeveteleket²⁴ tartottak, megszervezték az Ezer Székely Leány Napját, számtalan közös műsort készítettek elő és mutattak be a KALOT-egyletek tagjaival. Az együttműködés attól kezdve vált igazán gyümölcsözővé, hogy 1941 őszen²⁵ az Erdélyi Katolikus Nőszövetség megbízza Zakariás Flóra²⁶ szociális nővért: szervezze meg a csíksomlyói Székely Leánynépfőiskolát.²⁷ (Fejes Ildikó kutatásai alapján úgy tudjuk, hogy Zakariás Flórára hárult a hasonló jellegű kézdivásárhelyi intézmény beindítása is.²⁸)

„Nekik évente egy rendezvényük volt – emlékezik vissza Magyar Ferenc –, az *Ezer Székely Lány Napja* nevű seregszemle; gyöngyösbokréta-szerű, bemutató előadás: mit tudnak az egyes falvak népszokásokban, népi táncban, énekekben. Ebből fejlődött ki aztán a mozgalom, alakultak helyi egyesületek, és végül is a leánynépfőiskolán volt ezeknek az egyesületeknek a vezetőképző tanfolyama.”²⁹

„Azoknak a keveseknek szánta az Erdélyi Katolikus Nőszövetség a Népfőiskolát – olvasható a *Csíki Lapok* 1941. október 26-i számában –, akik ma is otthon vannak, sem szolgálat, sem továbbtanulás vágya nem emelte ki az ősi házból. Ezeket a keveseket akarja az iskola *erős hitű, nemzeti érzésben öntudatos, gazdaságilag képzett* asszonyokká, anyákká nevelni, akik nemzeti műveltségükkel, több tudással és hivatásukra való felkészültségükkel építsék a szebb jövőt a székely otthonon, családon keresztül. Ezért a népfőiskola nem csak nemzeti műveltséget ad, hanem növendékei elvégzik a magyar királyi gazdasszonyiskola teljes anyagát is.”³⁰ A *Csíksomlyói Székely Leánynépfőiskola* 1941. november 15-én – Sándor Imre püspöki helytartó jelenlétében – nyitotta meg kapuját. Igazgatója Köllő Julianna volt.

3. Csíksomlyói Székely Népfőiskola

3. 1. A népfőiskolák „fölötte szükséges voltáról”

Grundtvig nézeteinek hatására a népfőiskolákat elsősorban azok számára hozták létre a harmincas években, akik önhibájukon kívül – társadalmi helyzetük, anyagi viszonyaik miatt – nem vehettek részt intézményesen a középiskolai, illetve a felsőfokú oktatásban.

Hogy milyen nagy szükség mutatkozott Erdélyben ezekre a népnevelési, közművelődési és közösségszervezői fórumokra, és milyen remények fűződtek azokhoz,

23 A gyergyószentmiklósi KALÁKA-napon például a Gyergyói-medence kilenc községe képviseltette magát (*Csíki Lapok*, 1943. május 28.).

24 Az 1943. március 28-án Csíkszentimréren megtartott tanulmányi összejevetelen – olvasható az 1943. április 4-i lapszámban – Csík-, Udvarhely- és Marossszék KALÁKA-körei vettek részt. A rendezvényt Ambrus Károly KALOT-vezető szervezte.

25 Itt kell megjegyeznünk, hogy Kaiser László könyvének 39. lapján tévesen szerepel az 1942-es évszám. A *Csíki Lapok* közleménye szerint a *Székely Leánynépfőiskola* 1941 őszen nyílt meg.

26 A *Csíki Lapok* közleményeiben Zachariás Flóraként tűnik fel a neve. Az intézet vezetője Köllő Julianna volt.

27 xxx: *Csíksomlyón Székely Leánynépfőiskola nyílik*. *Csíki Lapok*, 1941. okt. 26.

28 Fejes Ildikó: *I. m.* 28.

29 Kaiser László: *Magyar Ferenc*. Életinterjú. Hungarovox Kiadó, Bp., 2001. 43.

30 xxx *Csíksomlyón Székely Leánynépfőiskola nyílik*. *Csíki Lapok*, 1941. október 26.

annak a csíksomlyói oktatás beindításakor is erőteljes hangot adtak az akkori fiatalok.³¹ Lajos Balázs önérzetes és öntudatos megszólalása, fiatalos hevülete azonban még mellőzte a konkrétumokat. Fél évszázad múltán váltak igazán szembetűnővé a „történelmi kifosztottság” dimenziói. „Erdélyi viszonylatban is óriási jelentősége volt a KALOT-mozgalomnak – írja Ambrus Károly egykori KALOT-vezető a *Hargita Népe*ben –, mert igyekezett betölteni azt az űrt, amit a Trianon utáni sovén iskolapolitika hagyott a fiatalság általános műveltségi színvonalában; minden faluban román iskolát nyitottak, tanítókat hoztak be Moldvából, Havasalföldről, akik egy szót sem tudtak magyarul. A székely falvak lakói pedig nem ismerték a román nyelvet. Ezek a tanítók végignézték az iskolaköteles gyermekek névsorát, és kiválogatták a szerintük román hangzású neveket, ezeket átírták a román iskolába, ahol minden tantárgyat románul tanítottak. El lehet képzelni, hogy ezek a gyermekek mennyire tudták elsajátítani a tananyagot.”³²

Szerencsés körülmény volt 1940 után, hogy az óhazából érkező támogatás belső igényekre talált. Ezt táplálta a két világháború közötti erőteljes falumunka-mozgalom –, amely kezdetben az *Erdélyi Fiatalok* égisze alatt bontakozott ki, majd felekezeti egyesületekben folytatódott –, másrészt a felekezeti alapon szervezett téli gazdasági iskolák gazdag tapasztalata.³³ Mindazonáltal az 1835-ig visszanyúló népi kollégiumi/népfőiskolai hagyomány emléke sem halványult el még a köztudatban. Olyannyira nem, hogy Makfalván például magától értetődő volt, hogy az egykori Wesselényi Kollégium épületében, amint lehetőség nyílt rá, népfőiskola nyissa meg kapuját.

Az erdélyi népfőiskolai mozgalom történetében kiemelkedő szerepet játszó 1940-es esztendő őszén/telén Kerkai nemcsak Teleki miniszterelnökkel tartotta a közvetlen kapcsolatot: kikérte Móricz Zsigmond tanácsait is. Akinek a népfőiskolák ügyében folytatott küzdelmeit a *Csíki Lapok* olvasói – Ferencz Gyárfásnak köszönhetően – már 1940 elejétől nyomon követhették. Ferencz Gyárfás vezércikkben kommentálta Móricz Zsigmondnak a *Kelet Népe* 1940. január 1-jei számában megjelent programadó írását –, amelynek címe jelszóvá vált a negyvenes évek elején: *Hagyd a politikát: építkezz!* –, megjegyzéseket fűz Boldizsár Ivánnak *A gazdag parasztok országa* című (1939 óta sokszor idézett) dániai szociográfiájához, amelyre különben maga Móricz is hivatkozik.³⁴ Móricz fejtegetéseinek lényege: a népi írók feltárták a magyar falu elmaradottságát, megjelölték a gazdasági, társadalmi és szellemi felemelkedés járható útjait, nincs vesztegetni való idő, munkához kell látni. „Vége a teoretikus elmélkedésnek. A magyar népnek föl kell támadnia halotti porai-ból is, hogy a rá váró életet megmentse. Hagyjátok most a politikát, magasabb politikára van szükség: az önsegély politikájára.” A korszerű mezőgazdasági termelés és

31 Lajos Balázs: *KALOT székely népfőiskola Csíksomlyón*. Csíki Lapok, 1941. február 8.

32 Ambrus Károly: *I. m.* I. h.

33 1931-ben nyitotta meg kapuját a székelykeresztúri unitárius és a radnóti katolikus, 1932-ben a kézdivásárhelyi – ugyancsak katolikus – téli gazdasági iskola, 1935-ben pedig a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium szervezésében beindult a református földműves ifjak szakmai képzése is Csombordon.

34 Ferencz Gyárfás: *Hagyd a politikát: építkezz!* Csíki Lapok, 1940. jan. 28.

üzemszervezés meghonosítását s a népfőiskolák beindítását szorgalmazza.³⁵ Erdélyből alighanem Ferencz Gyárfás szól hozzá elsőként Móricz programjához, s a kisebbségi helyzetben ugyancsak létfontosságúnak tartja a dán szövetkezeti mozgalom tanulságainak a kamatoztatását, illetve a népfőiskolák megszervezését. Érvelésében – a Boldizsár Ivántól olvasottak alapján – Grundtvig püspökre, „a dánok Széchenyijére” hivatkozik, aki ezzel a jelszóval indított Széchenyi fellépésének idején mozgalmat: *amit elveszítettünk, visszanyerhetjük*.³⁶ Feltételezhető, hogy a szerző előtt már 1939 előtt sem volt ismeretlen Grundtvig püspök munkássága. Ha történetesen nem olvasta volna is Balázs Ferenc két alapművét (*Bejárom a kerek világot* – 1929, *A rög alatt* – 1936), Márton Áron népnevelési tárgyú írásai bizonyára nem kerültek el a figyelmét. Köztudott ugyanis, hogy Áron püspök népnevelési rendszerének a kiépítésében ugyancsak Grundtvig volt az ihlető mintakép. Gyakran emlegette – jegyezte fel közvetlen munkatársa, Venczel József –, hogy „ez az idegen férfi nagyon is rokonunk”.³⁷

Móricz 1939. december 15-én vette át a *Kelet Népe* szerkesztését, s kéthetente megjelenő lapját – mindjárt a következő számtól kezdve – a népfőiskolai mozgalom fórumává avatta. Országjárásai során a helyszínen tanulmányozta az akkoriban beindult felnőttoktatási képződményeket,³⁸ a népi írók bevonásával vitát nyit működésük eredményesebbé tételéről, sőt törvényjavaslatot is kezdeményez intézményszerűsítésük érdekében. Törvényszerű folyamat volt – írja a magyar népfőiskolák 1948 előtti történetére visszatekintve Kovács Bálint –, hogy „a megvalósuló népfőiskolák kapcsolatba kerültek a népi írókkal, illetve a népi írók is felkarolták ezt a gondolatot. Nem csak előadásokat vállaltak, hanem a *Kelet Népe*-ben az 1940–1942-es években csaknem minden jelentős képviselőjük cikkeket írt erről a kérdésről. Móricz Zsigmond, Kodolányi János, Erdei Ferenc, Kovács Imre, Veres Péter, Féja Géza,

35 A *Kelet Népe* 1935–1942. Az antológia anyagát válogatta és szerkesztette Medvigy Endre, a bevezetőt Tasi József írta. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1986. 224.

36 Vö.: Boldizsár Iván: *Dánia átalakulása*. In: I. m. I. h. Bizonyára nem kerülte el Ferencz Gyárfás figyelmét a Grundtvig-jelszót követő gondolatsor sem: „A döntő forradalmi változás Dániában [...] a parasztság új nevelésével kezdődött! A dán paraszt szövetkezeteket, egyesületeket szervezett, és fiait beíratta a népfőiskolákra, hogy műveltséget és mezőgazdasági szaktudást hozzanak haza.”

37 Lásd: Cseke Péter: *Magyar népfőiskolai kezdeményezések Erdélyben*. In: Cs. P.: *Metaforától az élet felé*. Kisebbségi értelmiség – kisebbségi nyilvánosság. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Kolozsvár, 1997. 157–169.; Venczel József: *Márton Áron püspök népnevelő rendszere*. Erdélyi Iskola, 1938–1939. 5–6. Újraközölve in: V. J.: *Erdélyi föld – erdélyi társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1988. 185–195.

38 Móricz Zsigmond hagyatékában fennmaradt Kerkai Jenő 1940. október 12-én kelt levele, amelyben a KALOT országos főtítkára arra kéri az író: fogadja az érdi népfőiskola vezetőségét, hogy véleményét és tanácsait meghallgathassák „e nagy jelentőségű ügyben”. Tekintve, hogy a csíksomlyói Székely Népfőiskola beindításához épp az érdi jelentette a modellt, figyelmünket nem kerülheti el a levélnek ez a bekezdése: „Legfőbb célunk, hogy népfőiskolánkkal a magyar élet- és sorskérdéseket szolgáljuk, és a minden tekintetben egységes magyarság ügyét előbbre vigyük. Népfőiskolánk tananyaga, menete és szelleme ezeknek a céloknak az elérését szolgálja.” Lásd: *Móricz Zsigmond, a Kelet Népe szerkesztője*. Levelek I. A válogatás és az utószó Tasi József munkája. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1988. 175–176. (A levelekhez fűzött jegyzeteket tartalmazó II. kötet az Argumentum Kiadó és a Magyar Irodalom Háza jelentette meg 1999-ben.)

Németh László és még sokan a népi írók közül felismerik ennek a gondolatnak a falumentő jelentőségét, és kiállnak mellette. Móricz Zsigmond még egy népfőiskolai törvény tervezetét is elkészíti. Németh László a házát ajánlja fel az írók által alapítandó népfőiskola számára. Sem a törvény nem született meg – sem akkor, sem azóta –, de nem valósult meg az írók által alapítandó népfőiskola sem. Írásaik és előadásaik azonban nem csak a hallgatókra hatottak, hanem a középosztály tagjaira is.”³⁹ A Móricz által szerkesztett *Kelet Népe* vitát indított a népfőiskolák szerepéről, az ennek nyomán kialakult szellemi légkör ösztönzőleg hatott a katolikus egyházra is. A *Csíki Lapok* hasábjairól derül ki: a népi írók figyelmét nem kerülték el a csíksomlyói kezdeményezések sem. Móricz 1941-es látogatását követően Darvas József, Sinka István és Veres Péter is megismerkedett a Székely Népfőiskola tevékenységével. Hogy ezek a találkozások miként zajlottak le, arról Magyar Ferencnek (1916–2000), a népfőiskola igazgatójának a visszaemlékezéseiből értesülhetünk.⁴⁰

Ugyancsak kedvező körülmény volt a népfőiskolai mozgalom erdélyi térhódításában, hogy – miként Kovács Bálint írja visszaemlékezésében – „Kerkai és Nagy Töhötöm is kereste és megtalálta a protestáns népfőiskolai vezetőkkel és elsősorban a KIE [Keresztyén Ifjúsági Egyesület] vezetőivel a kapcsolatot. Ez abban az időben azért is volt jelentős, mert felekezeti feszültség volt az egyházak között. Ők ezen túltették magukat, és látogatták a protestáns népfőiskolákat, a KIE tanácskozásait. A KIE vezetői ugyancsak megtehették ezt, és többek között előadásokat tarthattak az érdi népfőiskolán is. Az ilyen kölcsönösen nyílt és őszinte magatartás lehetővé tette a népfőiskolával kapcsolatos közös kérdések megbeszélését, majd ezek vezettek el a Népfőiskolai Tanács közös megalakításához.”⁴¹

Ennek a kapcsolattartásnak Erdélyben ugyancsak kialakult az előképe a harmincas évek legelején, amikor is – az egyébként református – Jancsó Béla és László Dezső a felekezeti és világnézeti meggyőződés tiszteletben tartásával tudta közös munkára összefogni rövid ideig az *Erdélyi Fiatalok* munkaközösségét, a kisebbségi léthelyzet kihívásaira választ kereső értelmiségi műhelyét. Aligha véletlen, hogy az 1940 ősztől – többségi helyzetben – marginalizálódott Jancsó Béla épp a népfőiskolai mozgalom „frontáttörése” idején találta meg újra a számára legkedvezőbb munka feltételeit. Ez azonban egy más tanulmány lapjaira tartozik.

3. 2. Az oktatás beindítása: 1940–1941 telén

Aki manapság a Kárpát-medencei magyar népfőiskolai oktatás történetével foglalkozik, nem kis meglepetéssel tapasztalja, hogy a magyarországi kiadványok szerzői csupán szórványos adatok alapján „jelzik” az erdélyi intézménytörténet – monográfiát igénylő – vonulatát. Sem az unitárius, sem a református, sem a katolikus népfőiskolák működéséről nincs használható áttekintésük. Többnyire megelégszenek a tíz református népfőiskola felsorolásával, illetve annak regisztrálásával, hogy

39 Kovács Bálint: *A magyar népfőiskolák múltja 1948-ig*. In.: *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*. Szerk. Harsányi István. Püski–Magyar Népfőiskolai Társaság, Bp., 1991. 48–49.

40 Kaiser László: *I. m.* 33–47; 117–121.

41 Kovács Bálint: *I. m.* I. h.

Erdély területén az első KALOT-népfőiskola 1941–1942 (!) telén kezdte meg működését.⁴² Az 1998-as akadémiai kiadvány szerzője pedig beéri azzal a valótlan állítással, hogy azon „kizárólag népművészeti stúdiumokat tartottak”.⁴³ Holott a *Csíki Lapok* 1941. február 2-i és 9-i közleményei megbízható támpontul szolgálhattak volna ahhoz, hogy valójában mikor is indult be az oktatás Csíksomlyón.⁴⁴

Az egykori igazgató – ugyancsak meglepő – állítása szerint: már 1940 szeptemberében.⁴⁵ Az észak-erdélyi bevonulás eseménytörténetének ismeretében ennek persze nincs valóságalapja, de a további kutatásokat illetően mégiscsak irányadó. A nyolcvannégy éves Magyar Ferenc emlékezete ugyanis elsősorban azt rögzítette – Kaiser László életinterjúja 2000-ben, a halála előtti hónapokban készült! –, hogy Teleki Pál miniszterelnök⁴⁶ a kolozsvári bevonulás⁴⁷ alkalmával közölte vele először: felvidéki tapasztalatai alapján őt tartja a legalkalmasabbnak a csíksomlyói népfőiskola megszervezésére. A honvéd csapatok bevonulása szeptember 11-én történt, Teleki Pál néhány nappal később, szeptember 14-én, pénteken érkezett meg Kolozsvárra, hogy a kormányzó fogadtatását előkészítse. Vasárnap, 16-án – olvasható a *Keleti Újság* másnapi számában – az első beszédet ő mondta a díszgyűlésen. Mint-hogy a miniszterelnök pénteken este és szombaton délelőtt az erdélyi magyarság prominens személyiségeivel és vezetőivel tartott megbeszéléseket, nem valószínű, hogy azokban a napokban került volna sor arra a városnézésre, amit Magyar Ferenc emlékezete így őrzött meg: „A kolozsvári bevonulás alkalmával Teleki Pál meghívta az oda utazott újságírókat egy városnézésre. Ő már ezt megelőzően ismert engem. És városnézés közben egyszer csak hozzám fordult, hogy majd ha hazamegyünk, meghív egy beszélgetésre, mert itt, Erdélyben is kell szervezni – akkor a KALOT-nak már volt 11 népfőiskolája – egy népfőiskolát. Így is történt. Azzal indokolta: neked tapasztalatod van abban, egy országrész visszacsatolásánál milyen problémák merülhetnek föl, legszívesebben téged ajánlanálak, hogy Erdélyben egy népfőiskolát szervezzon a KALOT.”⁴⁸ A korabeli sajtóközlemények alapján csakis arra következtethetünk, hogy a fiatal felvidéki újságíró egy hónappal később, Teleki második kolozsvári látogatása (1940. október 18–19.) alkalmával vehetett részt az említett

42 Lásd: Dáné Tibor Kálmán: *I. m.* 111.

43 Lásd: Balogh Margit: *I. m.* 128.

44 Lásd: Lajos Balázs: *I. m.* I. h.; Ferencz Gyárfás: *Székelly Népfőiskola*. I. h.

45 Kaiser László: *I. m.* 39.

46 Balogh Margit arra hívja fel a figyelmet, hogy „1940 szeptemberétől Teleki Pál politikájának új szakasza kezdődött. Külpolitikáját a tengelyhatalmakhoz való nyílt, szerződésekben rögzített csatlakozása, belpolitikáját a több áttételen kibontakozó jobbratolódás jellemezte. A miniszterelnök megnyilatkozásaiban elutasította a német vagy olasz típusú fasizmus átültetésének gondolatát, mert azt a keresztény-nemzeti magyar tradícióktól idegen elemnek tekintette. A totális fasiszta törekvésekkel szemben arra törekedett, hogy a társadalmat harcképes ideológiával vértessze fel. Eszközül azokat a jobboldali szervezeteket kívánta felhasználni, amelyek alkalmasnak látszottak a tömegek toborzására.” (*A KALOT és a katolikus társadalompolitika...* 92.)

47 A kolozsvári bevonulás 1940. szeptember 11-én történt. Teleki Pál miniszterelnök csak a következő hetekben járt Kolozsváron. Partiumi szemléje után ugyanis visszatért a Sándorpalotába. Vö.: *Új Magyarország*, 1940. szept. 11.

48 Kaiser: 28–29.

városnézésen. Miként a *Keleti Újság* tudósításaiból⁴⁹ kiderül, a kétnapos értekezleten igen fontos iskolai kérdéseket is megtárgyaltak, a miniszterelnök nagyszámú kíséretéhez pedig – Kolozsvári Borcsa Mihállyal, a sajtókamara elnökével az élen – Budapestről érkezett újságírók is tartoztak.

Magyar Ferenc többször hangsúlyozza: Teleki Pál mindvégig betartotta adott szavát. A kolozsvári beszélgetést hamarosan részletekre kiterjedő intézménytervezés követte a Sándor-palotában, amelyen természetesen P. Kerkai Jenő is jelen volt, akinek a miniszterelnök megígérte, hogy maximális erkölcsi és anyagi segítséget nyújt a népfőiskola beindításához. Ezt követően Magyar Ferenc leköltözött Csíksomlyóra, és miután felvette a kapcsolatot a ferencrendi szerzetesekkel – akik örömmel fogadták –, Teleki és Kerkai elképzeléseinek megfelelően látott munkához. A szerzetesek „már akkor tisztában voltak vele, hogy az alapítandó népfőiskolának és az erdélyi Ferenc-rendnek szorosabb kapcsolata lesz egymással. Sőt én magam azzal érkeztem meg Csíksomlyóra, amikor tisztelegtem a ferences rendházban, hogy közöltem a tartományfőnökkel: számítunk a segítségükre, és ha a népfőiskola megvalósulhat, főként az ő gondjaikra bízunk annak további fejlődését és fejlesztését. Nehéznek látszott eleinte a feladat, mert először egy ottani általános iskola helyiségében tudtunk helyet foglalni. Az volt a népfőiskola első épülete, magja, amit ingyen és bérmentve bocsátottak a rendelkezésünkre, de a célom az volt, hogy mielőbb építsek népfőiskolát.”⁵⁰

Helyénvaló tehát Fejes Ildikó helyszíni kutatásokon alapuló megállapítása: „A csíksomlyói népfőiskola kezdetben kölcsönépületben indult; a helyi elemi iskola épületében tartották a tanfolyamokat, ahol bentlakás is működött a távolabbi falvakból jelentkező fiatalok számára.”⁵¹ (Fejes Ildikó minden bizonnyal az Ambrus Károllyal folytatott beszélgetéseire alapozta kijelentését. Az iskola egykori növekedéke írásban is megerősítette az indulás mozzanatát: „Amíg a Kós Károly tervezte népfőiskola felépült: az elemi iskola épületében tartották a tanfolyamokat...”⁵²) Ez is azt támasztja alá, hogy a népfőiskola nem 1941/42 telén kezdte el működését, hanem egy évvel korábban. Még lényegesebb, amire Lajos Balázs utal a *Csíki Lapok* 1941. február 2-i számában: az érdi KALOT-népfőiskola szolgált mintául az intézmény beindításához.⁵³ Egy héttel később pedig Ferencz Gyárfás azt közli a csíkszeredai hetilap olvasóival, hogy a KALOT által szervezett *Székely Népfőiskola* megnyitásának ceremóniáján Ugrin József, az érdi népfőiskola igazgatója is jelen volt, aki néhány napra átvette az intézmény vezetését. Feltehetően azért volt szükség erre, mert Magyar Ferenc akkoriban épp Budapesten tartózkodott, hogy Teleki Pál segítségével pénzt szerezzen az új épülethez. Amire elsősorban abból következtethetünk, hogy az iskola felszentelésekor a jelenlévők üdvözlő táviratot küldtek a miniszterelnöknek.⁵⁴

49 Lásd: *Teleki Pál gróf miniszterelnök ma érkezik Kolozsvárra*. Keleti Újság, 1940. okt. 18.; *Teleki Pál gróf miniszterelnök elnökletével megkezdődött az erdélyi életkérdések megbeszélése*. Keleti Újság, 1940. okt. 19.; *Befejezte tanácskozásait az erdélyi értekezlet*. Keleti Újság, 1940. okt. 20.

50 Uő.: I. m. 33.

51 Fejes Ildikó: I. m. 24.

52 Ambrus Károly: I. m. I. h.

53 Lajos Balázs: I. m. I. h.

54 Ferencz Gyárfás: *Székely Népfőiskola*. Csíki Lapok, 1941. febr. 9.

Alig telik el két hónap, és 1941. április 6-án vezércikk adja az olvasók tudtára: *Gróf Teleki Pál meghalt*. Magyar Ferencnek adott szavát azonban megtartotta: pénzt szerzett a csíksomlyói népfőiskolának az építkezések beindításához.⁵⁵ A *Csíki Lapok* 1941. október 5-i számának hírvonatából értesülünk először a segélyek érkezéséről. A közleményből nem derül ki, hogy Budapest székesfőváros tízezer pengős támogatása volt-e a kezdet. Az azonban bizonyos, hogy a helyi társadalom közületeinek összefogására Csíkszentimre közbirtokossága nyújtotta az első példát. „Ismeretes, hogy a KALOT a Csíksomlyón létesített Székely Népfőiskola építkezési költségeit társadalmi úton gyűjti össze. Egyesületek, társadalmi közületek, magánosok teszik lehetővé, hogy már rövid időn belül álljon a székelység drága kincse: a Székely Népfőiskola – olvasható a lap következő, október 12-i számában. – Méltó dolog, hogy a székelység maga is kivegye részét az áldozatokból, amikor éppen az ő szellemi és anyagi felemelését előmozdító intézmény létesítéséről van szó! A népfőiskola vezetőinek is az az elgondolása, hogy legalább az iskola berendezését a székelység adja össze, hagyományos kalákás összefogással. Ehhez már meg is van az első gyönyörű példa, amit Csíkszentimre község közbirtokossága adott.”⁵⁶ Aligha hihető, hogy csupán a csíkszentimreiek karolták volna fel a népfőiskola vezetőinek elgondolását. További kutatásokra vár annak a kiderítése, hogy későbbiek során más községek közbirtokossága, illetve a Csíki Magánjavak milyen felajánlásokkal segítette a „székelység drága kincsének” a megteremtését.

3. 3. Új épület – Kós Károly tervei alapján

Teleki Pálnak arra is volt gondja, hogy Magyar Ferenc tekintélyes erdélyi személyiséget nyerjen meg a csíksomlyói népfőiskola új épületének tervezésére. Kós Károlyt ajánlotta az igazgató figyelmébe, aki szívesen felvállalta a munkát: „Egy faluközösség legjelentősebb épületeit képzelte el, tehát magát az iskolát, egy templomot és egy lakóházat. Ebből a három elemből készítette el terveit, és felhívta a figyelmem arra, hogy nagyon szeretné, ha az építkezés is az erdélyi építkezési hagyományok szerint menne, tehát kőből, fából épülne meg az épületegyüttes, azzal a technikával, amit ott alkalmaznak. Igyekeztem neki ezt a törekvését, szempontját mindvégig teljesíteni.”⁵⁷ Kós Károly *műhelye* című impozáns albumában Anthony Gall építész 2002-ben ezt írja: „Az 1910-es városmajori iskolát idéző három, változó méretű és jellegű pavilont egy fedett tornác kapcsolja össze. Az épület lineáris

55 „Teleki miniszterelnök végigkilincselte a budapesti nagyvállalatokat. A Weisz Manfréd Acél- és Fémművektől a Gyáriparosok Országos Szövetségéig (a GYOSZ-ig) mindenkit felkért az adakozásra. Nekem csak az volt a dolgom, hogy felutazzam a Sándor-palotába, megkaptam a listát, hová mehetek inkasszálni a felajánlott összegeket, amelyeket aztán átutaltam a csíkszeredai Transsylvania Banknak. A Transsylvania Bank csíkszeredai fiókja az elején igencsak bizalmatlanul fogadott, mert tudták nagyon jól, hogy olyan építkezésbe kezdtünk, amihez nincs biztosítva a teljes összeg, és úgy fogjuk menet közben összekoldulni. [...] Később, amikor látták, hogy az adakozás megindult, és befolytak a szükséges összegek, a bizalom is helyreállt, és a végén már ők is tudtak hitelezni, várva az időközben befutó segélyösszegeket.” (Kaiser László: *I. m.* 35–36.)

56 xxx *Csíkszentimre közbirtokossága 1200 pengőt adományozott a csíksomlyói népfőiskola berendezéséhez*. Csíki Lapok, 1941. október 12.

57 Kaiser László: *I. m.* 33–34.

kompozíciója – a ház, a kis templomszerű csarnok és a kétszintes, az úttal párhuzamos iskolaépület – közvetlenül a csíksomlyói templommal szemben helyezkedett el. A már említett 1910-es iskolatervvel összehasonlítva az egyes elemek között itt hirtelenebb az átmenet: a kő- és gerendaszerkezetek egységes használata ellenére inkább három különálló elemnek tűnik, mint egy összefüggő kompozíciónak. A legkisebb pavilon vélhetőleg lakás-funkciót töltött be, amelyet a tetőtérben további szobák egészítettek ki. A főhomlokzat jellegzetes félköríves kiugrásában tornác kapott helyett. A középső pavilon, amely a kis iskola kőtemplomra hasonlító közösségi központja, egy színpadot és két szinten öltözőket, valamint egy körülbelül 110 m²-es előadótermet foglal magába. Az előadóterembe az összekötő előterekből mindkét oldalról be lehet menni. A legnagyobb pavilonban helyezkednek el az osztálytermek, két szinten, és valószínűleg egy, a központi teremből, az összekötő gerinc belső meghosszabbításából nyíló hálóterem.”⁵⁸ Szabó Katalin *Visszajátszás* című dokumentumfilmjében, amelyet a Csíki Tévé 1999-ben sugárzott, Ambrus Károly kifejtette: „Az itt való népnek tetszett ez a stílus, mert, ugye, a régi székely építőstílusból vette a mintát, amikor megtervezte ezt az épületet: magas tetővel, amiről a hó könnyen lecsúszik, és ellenáll a viharoknak.”

Anthony Gall az 1941-es év második munkájaként tartja számon a *KALOT Székely Népfőiskola* távlati tervét, és színesben közli az annak alapján készült akvarellt,⁵⁹ amelynek alján a *kós.k.1941.* szignó olvasható. Feltűnő viszont, hogy a népfőiskola bemutatására szánt 408. és 409. lapon nem vehetjük szemügyre sem az épület alaprajzát, sem az egyes pavilonok műszaki dokumentációját, holott az album szerzője más esetekben nem mellőzi a részleteket. Minthogy Kós sztánai műhelyét, a nevezetes Varjúvárat a Maniu-gárda tagjai feldúlták,⁶⁰ csakis arra gondolhatunk, hogy a rajzok megsemmisültek a második világégés idején. (A népi emlékezet szerint Kós „letagadta” ezt a munkáját.⁶¹) Egy sajnálatos tüzeset aztán „megvilágította” a rejtélyt. 2003. február 4-ről 5-re virradó éjszakán tűz ütött ki a KALOT épületében. Néhány nap múlva ezt az örömdetes híradást olvashattuk a *Hargita Népe*-ben: „Szerencsére megvannak az eredeti, Kós Károly aláírásával ellátott tervek. Ezek alapján készítik el az újjáépítés terveit a szakemberek. Az épület [...] kívülről megőrzi eredeti arculatát, ám a tűzveszélyes anyagokat az építkezés során betonnal, téglával cserélik fel.”⁶²

58 Anthony Gall: *Kós Károly műhelye*. Tanulmány és adattár. Magyar Építőművészet 3. MUNDUS Magyar Egyetemi Kiadó, 2002. 408–409.

59 Az akvarell minden bizonnyal azzal a céllal készült, hogy képeslapon hívja fel a figyelmet a tervezett épületre; hogy segítségével támogatókat lehessen szerezni az építkezés beindításához.

60 Ezzel kapcsolatosan írta Kós 1945 elején Tompa Lászlónak: „Mi Sztánán csúful jártunk! Az oroszok ugyan elkerültek, de a határon átjött gárdák és csendőrök teljesen és tökéletesen kifosztottak, s nekünk úgy kellett fegyveres üldözőink elől gyalog Kolozsvárra futnunk, egy szál ruhában. A házunkról az ajtókat, ablakokat is leszedték, a padlót és a cserepet is elvitték.” (Vö.: *Kós Károly levelezése*. Szerk. Sas Péter. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 2003. 382.)

61 Ez a vélekedés kapott hangot Szabó Katalinnak a Csíki Tévé számára készített dokumentum-riportjában, a *Visszajátszás*-ban is. 2003. január 31-én, amikor a szerző az egykori népfőiskolai hallgatók számára levetítette a filmet a KALOT-házban, senki nem cáfolta meg ezt a magyarázatot.

62 Takács Éva: *Összefogás a Caritas megsegítésére*. Hargita Népe, 2003. február 19.

Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Kós az építkezés idején gyakran lejárt Csíksomlyóra, olykor hetekig ott tartózkodott, figyelemmel kísérte a munkálatokat. Anthony Gall úgy tudja, hogy nemcsak az építkezés tartott évekig – hogy aztán befejezetlen maradjon –,⁶³ maga a tervezés is elhúzódott 1943-ig. Valószínű, hogy a munkálatok folyamán többször felmerültek olyan gondok, amelyek tervei kényszerű módosítására készítették Kóst. Elsőül nyilván a „terepviszonyok” idézték elő azokat. Igaz ugyan, hogy az építkezésre átadott telek a kegytemplommal átellenben volt, de mégiscsak az országúttól a Somlyó-patak felé lejtő, alacsonyabb fekvésű helyen. A szájhagyomány szerint Kósnak eleve nem volt „ínyére” a ferences atyák által felajánlott „gödör”.⁶⁴ Attól tartott, hogy a rosszul megválasztott helyszín a jobb sorsa érdemes épület szilárdságát veszélyezteti. Évtizedek múltán valóban megrepedtek a mégoly vastag kőfalak is, minek következtében megbillent a faszerkezet. Másrészt pedig: helyszíni tájékozódásai idején az is tudomására jutott Anthony Gallnak, hogy „az építész és a kivitelező között nézeteltérések voltak”.⁶⁵ Utólag immár kideríthetetlen, hogy miben nem értettek egyet. Azt viszont többen is feljegyezték, hogy a „rabiátus természetű” Kós Károly vita közben gyakran vált indulatossá, a tervrajzok készítéséhez is értő kivitelező pedig – a helyi viszonylatok és lehetőségek ismeretében – bizonyára szintén ragaszkodott a maga elképzeléseihez. Aligha kétséges azonban, hogy az adott körülmények között mindketten a lehető legjobbat akarták.

Magyar Ferenc szerint Kós kikötötte: az építkezési anyagokat helybeli vagy környékbeli vállalkozók fuvarozzák. Abban is megegyeztek, hogy a munkavezetést Ferencz S. Imre csíkpálfalvi építőmesterre – Ferenczes István költő édesapjára⁶⁶ – bízzák. Ferencz S. Imre (1909–1967) nem csak rátermett szakember és sikeres építkezési vállalkozó volt, környezetéből átlagon felüli műveltségével is kitűnt. Az általános iskola elvégzése után három évig esti továbbképzőbe járt, majd négy évig ács- és kőműves-tanonc Vécsey Gábor neves csíkszeredai építésznél. 1932-től bukaresti építkezéseknél vállalt munkát. A Práger-cégnél felfigyelnek tehetségére, és 1936-ban féléves rajziskolába küldik. 1939. május 25-én teszi le a mesteri vizsgát egy bákói bizottság előtt.

Nincs kétségünk afelől, hogy Kós Károly tervrajza már első látásra megnyerte Ferencz S. Imre tetszését.⁶⁷ Azt is tudjuk, hogy nagy kedvvel látott hozzá az

63 Az építkezés 1944 őszén végül is befejezetlen maradt.

64 Szabó Katalin filmjében ez szó szerint így hangzott el: „Többen úgy tudják, hogy később az építész letagadta ezt a munkáját, mert felháborította, hogy elképzelései dacára a KALOT gödörbe épült.” Petres Zoltán úgy emlékezik, hogy az építkezés elkezdése előtt a gödört fel kellett tölteni: „Sok helyről kellett oda földet hordani.” Erre „a földhordóknak” kifizetett tekintélyes napszám-bérből is következtetni lehet. 1942. július 4-én Szöcs Ferenc, Bíró Lajos, Gecző István, Kánya László például 267,50 pengőt vett fel 107 m³ föld fuvarjáért az építkezést vezető Ferencz S. Imre vállalkozótól. A földtöltés fuvarja azonban több számlán is feltűnik.

65 Anthony Gall: *I. m.* 408.

66 A költő úgy tudja, hogy ez az épület volt édesapja mesterműve: „élete legszebb, legnagyobb építkezése, amin valaha dolgozott.” Vö.: Ferenc S. [Ferenczes] István: *Elmulasztott pillanat*. Igaz Szó, 1973. 12. 875–876.

67 Költő fia 1973-ban úgy emlékezett: édesapja büszke volt arra, hogy Kós Károly tervei nyomán építhetett. „Egyszer megkérdeztem tőle, ki az a Kós Károly, csak annyit válaszolt: »Fiam, az egy nagy ember, ha megnősz, megtudod.« Most már tudom, ki Kós Károly. Csupán azt nem tudom

építkezésre vonatkozó költségvetés kidolgozásához. Ajánlatát azonban a népfőiskola igazgatójának előbb fel kellett küldenie a KALOT Országos Központjának, előzetes jóváhagyás végett. Amint ez megtörtént, Magyar Ferenc 1942. január 10-én elkészíti a „hivatalos” megbízólevelet, amelyben az építkezési munkálatok vezetője vállalja, hogy betartja a háborús időszakban született törvényes rendelkezéseket.⁶⁸

A vállalkozó hagyatékában a bérelszámolási íveknek és számláknak csak a töredéke maradt fenn,⁶⁹ ám így is fontos jelzésekkel szolgálnak a munkálatok beindulásáról, folyamatáról. Ha figyelembe vesszük, hogy az 1942. június 6. és 14. közötti bérhét fizetési listája a 60. iktatószámot viseli, a téglavetőknek 1942. szeptember 20-án átadott előleg pedig a 293-as számmal került be az iratgyűjtőbe, akkor bizonyosra vehető: a hosszú csíki tél múltával Ferencz S. Imre emberei azonnal munkához láttak.

A *Csíki Lapok* híradásaiból 1942 tavaszától kezdve rendre kiderül, hogy a Nagy-Somlyó déli oldalán e célból megnyitott kőbányából csíkcsicsóiak termelték ki a követ, amit helybeli fuvarosok szállítottak a ferences rendháztól kapott telekre. A kiváló minőségű faanyagot közbirtokosságok, erdőtulajdonosok ajánlották fel, csak a kitermelésért kellett fizetni valamennyit. A beszerzést és a szállítást Botár Béla vállalta. A gyalult deszkát a csíkszentmártoni fűrészáru-telepről szállították. A téglát egy háromszéki cigány család vetette és égette ki helyben kitermelt agyagból. A kőfalakat csobotfalvi és várdotfalvi mesterek (Csíszér Sándor, Bartalis József, Orbán János, Orbán Péter) húzták fel, a famunka elkészítésével pedig csíkrákosi ácsok jeleskedtek.⁷⁰ A Ferencz S. Imre hagyatékában fennmaradt számlákból és fizetési kimutatásokból jóval több részletre derül fény. Eszerint a vállalkozó a téglavetők hajlékának az építéséért 35 pengőt adott át, a 30 890 db téгла kivetéséért Báikai Andrásnak, Bíró Lajosnak, Csíszér Imrének, Gecző Albertnek, Gecző Istvánnak, Domokos Gyulának, Salamon Gyulának, Szőcs Ferencnek 315,30 pengőt fizetett ki. A meg nem nevezett tégláösszerakók 175,50 pengőt kaptak. A föld-, kő-, cement-, fövény- és szalmafuvarozásért Baczó András, Bíró Lajos, Csíszér Imre, Dávid István, Domokos Károly, Gál Zoltán, Kánya László, Szőcs Ferenc 1942. június 27-én 602,95 pengőt vett fel. Ugyanazon a napon kétheti munkadíjként Bacsó András, Báikai András, Bartalis László, Bartalis József, Burján Antal, Csíszér Imre, Csutak Ignác, Fülöp Áron, Hozó András, Orbán Imre, Petres Lajos, Salamon Ferenc, Salamon István, Salamon Lajos, Salamon László összesen 1076,10 pengő bérelszámolásban részesült. Az 1942. szeptember 12–19. közötti hét bérelszámolásában Bartalis József, Csíszér Antal, Csíszér Imre, Petres Antal, Petres Lajos, Rancz Lajos, Salamon András, Salamon Ferenc, Salamon László, Orbán Árpád, Orbán Imre, Orbán László,

meg soha, hogy apám számára ki volt. Csak a sejtés maradt. Végzetesen továtűnt az a pillanat, amikor az egyszerű kőműves-ács, talán a leghivatottabb, akit nem kérdeztek meg soha, szóval az, aki érti és érzi a fát, a követ, aki helyükre illeszti a tervező tégladarabjait – beszélhetne Kós Károlyról. Talán ő, a kőműves tudná elmondani, mit jelent építeni embernek és embert. Az otthonteremtősről ő beszélhetett volna igazán, akinek feje fölül sokszor elvitték a szeles idők a födelet.” (Ferencz S. István: *Elmulasztott pillanat*. I. h.)

68 A családi levéltárban fennmaradt Magyar Ferenc megbízólevele.

69 E fontos dokumentumokat Ferencz S. Imre lánya, Mirk Lászlóné Ferencz Katalin őrizte meg és bocsátotta rendelkezésünkre 2004-ben.

70 Vö.: Kaiser: *I. m.* I. h.; Fejes: *I. m.* 24–25.

Váta Zoltán neve szerepel. Korábbi kimutatásokban feltűnik: Balázs János, Burján József, Burján Lajos, Burján László, Domokos Károly, Hosszú Béni, Kánya Béla, Kósa György, Lajos Károly, Miklós Mózes, Molnár Zoltán, Onódi István, Szentes Gyula. A követők 365 pengőt vehettek fel, a vízhordónak (!) 160 P. járt.

Szabó Katalin filmjéből kiderül: a népfőiskola faluvezetői tanfolyamának növendékei is dolgoztak az építkezésnél, elsősorban a helybéliek. „Reggel nyolcra mentünk – hangzott el Burján Antal visszaemlékezésében –, s este hat-hétkor jöttünk haza. Két-három évet dolgoztam, benne is van a munkakönyvemben.”

Ambrus Károly állítása szerint „1942 őszén már az új iskolában kezdődhetett a tanítás”.⁷¹ Szabó Katalin filmjében is elhangzik: „1942 őszén már az új otthonban kezdődött az oktatás.” Ezt hiteles tényközlésként fogadhatjuk el. Szervátiusz Jenő, akit Magyar Ferenc 1941 tavaszán kért fel a faragó-tanfolyam vezetésére, még a régi iskolaépületben kezdte meg mintegy húsz – tizenhat és tizenkilenc év közötti – fiúval a munkát. A Kós Károly tervezte új épület elkészült helyiségeibe nyilván csak 1942 őszén költözhetek be, itt „állították munkába” azt a tizenöt gyalupadot is, amit a művész kolozsvári nagybátyja műhelyéből szerzett meg.⁷² (Banner Zoltán, aki a csíksomlyói faragóiskola megteremtéséről hosszasan elbeszélgetett a művésszel, 1976-ban megjelent Szervátiusz-monográfiájában már „csupán” tíz gyalupadot említ, ami bizonyára elírás.⁷³) Mátéffy Győző, a népfőiskola közkedvelt tanára, 1989 tavaszán úgy emlékezett, hogy az építkezésben a tanárok és a növendékek egyaránt részt vettek.⁷⁴

3. 4. Anyagi keret, fenntartási költségek

A népfőiskola lényegében a Teleki Pál miniszterelnök által szerzett támogatásból indult be. Teleki halála után az igazgatónak más források után kellett néznie. Szervátiusz is megemlíti, hogy csak nagyon nehezen tudtak „valami pénzmagra szert tenni”. Annyi bizonyos, hogy a székesfőváros adományából nem futotta az építkezés befejezésére. A *Csíki Lapok* munkatársa ugyanis – amikor beszámol a népfőiskola növendékeinek páratlan európai sikeréről (Molnár István⁷⁵ táncoktató 1943 nyarán bejárta tanítványaival Olaszországot, Németországot, Svédországot és Finnországot) – nem mulasztja el kiemelni, hogy „a bevétel egy részét a népfőiskola építésének a befejezésére fordítják”.⁷⁶ A lap 1944. január 23-i számában pedig még mindig arról olvashatunk, hogy a kormány által – dr. Kováts Károly főispán közbenjárására –

71 Ambrus: *I. m.* I. h. Burus János KALOT-archívumából.

72 Vö.: Banner Zoltán: *Csillagfaragók. Népi alkotók, naiv művészek*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1972. 32.

73 Uő: *Szervátiusz Jenő*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1976. 39.

74 Bálint András: *A nevelés szolgálatában*. Hargita, 1989.

75 „A néphagyomány felújításának és megtartásának programja több fiatal értelmiségit is a népfőiskolára vonzott. A ma már külföldön is ismert táncoktató a népfőiskola első hivatásos munkatársai közé tartozott, a hallgatók az ő koreográfiájára ropták a táncot. *Élő népballadák* című gyűjteménye a népi színjátszáshoz adott anyagot, csakúgy, mint Muharay Elemér *Magyar játékszín és Hagyományunk, műveltségünk, életünk* című munkái.” (Balogh Margit: *I. m.* 123.)

76 xxx: *Páratlan európai siker*. Csíki Lapok, 1943. júl. 18.

kiutalt százezer pengős adomány ugyanezt a célt szolgálja. (Ilyenformán érthető, hogy a hetvenes évek elején Szervátiusz miért emlegette „félbe maradt iskolaépület”-ként⁷⁷ a Kós-tervezte épületegyüttest.)

Amikor a kormánytámogatásról szóló híradás megjelent, Magyar Ferenc még mindig a népfőiskola vezetője. Értékelő szavakat ekkor olvashatunk először (és utoljára) munkásságáról a *Csíki Lapok* hasábjain: „a legegészségesebb magyar jövő alapját rakja le a fiatal nemzedék lelkében”.⁷⁸ Kaiser László könyvéből tudjuk, hogy 1944 szeptemberében adta át az intézet vezetését helyettesének, Tamás Filibert ferences atyának, miután SAS-behívóval mozgósították –, de visszaemlékezéseiben nem tesz említést a százezer pengő felhasználásáról, csak a népfőiskola kifosztásáról.⁷⁹

Az építkezési költségek előteremtésével párhuzamosan kalákázás indult a fokozatosan használatba vehető helyiségek berendezése, az oktatás folyamatosságát biztosító kellékek (szerszámok, gépek, gyalupadok, villanymotorok stb.) beszerzése érdekében is. E tekintetben ugyancsak sokat számított a Csíki Magánjavak támogatása, illetve a székely közbirtokosságok segítsége.⁸⁰

István Lajos úgy emlékszik, hogy a népfőiskolai tanfolyamok ingyenesek voltak. A működési költségeket tehát magának az iskolának kellett megterveznie és előteremtenie. „Amikor az építkezésbe befogtunk – fejtette ki a kérdés kapcsán Magyar Ferenc –, még nem volt határozott elképzelésünk a fönntartást illetően. Ez csak később alakult ki, amikor a népfőiskola faragótanfolyama már foglalkozni tudott olyan megrendelésekkel, mint például a 9. Kolozsvári Hadtest hargita-fürdői üdülőjének az ebédlőberendezése. Pogány Sándor ezredes megrendelte a főiskolánál, megfaragtuk, és le is tudtuk szállítani.” Az első igényléseket újabbak követték: nem csak a faragott-, hanem a festett bútorok is jövedelemforrást jelentettek. „Így fogant meg bennem az a koncepció – folytatja gondolatmenetét az egykori igazgató –, hogy a népfőiskola fönntartását egy famegmunkáló üzem, faragóüzem, bútorkészítő, lakberendezést készítő üzem – fogja biztosítani. Úgy hagytam el a népfőiskolát, amikor katonának behívtak, hogy ennek a famegmunkáló üzemnek a gépi berendezését már meg tudtuk vásárolni Szervátiusz Jenővel Budapesten, és ezeket a famegmunkáló gépeket már le is szállították. Később egy kászoni kisipari termelőszövetkezet birtokába jutottak...”⁸¹ Amikor – valószínűleg Kós Károly ajánlatára – Magyar

77 „Az épület ott állt s ott áll ma is, szemközt a csíksomlyói műemlék-templommal – idézte fel gyermekkori emlékeit 1973 decemberében Ferencz István. – A városból hazatérőben [...] sokszor eljátszadottunk a háromszárnyas kő-fa épületben, amelynek akkor még hiányoztak ajtai, ablakai. Ha jól emlékszem, valószínűtlennek tűnő ék-födélzete alatt galambok is tanyáztak. [...] Ott szerepelt ez a szépséges ház is apám Kőműves Kelemen-életének reggelre omló álmai között... [...] Anyám számára ez az épület is egy kifizetetlen munka volt.” Vö.: Ferencz S.[Ferencz] István: *I. m. I. h.*

78 A továbbiakat illetően alighanem a lap 1944. június 4-i számának hírközlése szolgálhat támpontul: „Befejezés előtt a KALOT csíksomlyói építkezése.” Azonban nem ez következett be, hanem – a front közeledtével – a népfőiskola kifosztása.

79 Ferencz István idézett írásában szóvá teszi, hogy édesapja sem kapta meg az építkezésért minden járandóságát: „Az épület láttán sohasem bosszankodott az elvesztett pénzért. Azt a háború számlájára írta...”

80 Vö.: Ambrus: *I. m. I. h.*

81 Kaiser: 36–37.

Ferencnek sikerült megnyernie Szervátiusz Jenőt a faragótanfolyam vezetésére, „Erdély legnevesebb szobrászművésze” épp egy faragott bútorkészletet készített kolozsvári megrendelésre. Némi gondolkodás után elvállalta a megbízatást, és fiával (a most Budapesten élő Szervátiusz Tiborral) együtt leköltözött Csíksomlyóra. Döntésében három szempont vezérelte: 1) gátat vetni a „remek fa-nyersanyag” kivitele elé (amit „szinte ingyért szállítottak ki innen reggeltől estig”); 2) „felkutatni a székely falvak tehetségeit, s az ezermesterkedés hajlamát valamilyen általános érdekű foglalkoztatottság medrébe terelni”, „megfelelő kereslet mellett ezzel a munkaigényes művészi mesterséggel” – főleg faragott bútorkészítéssel – helyhez kötni számottevő tömegeket; 3) hozzájárulni „az új székely bútor” megteremtéséhez. „A hargitai Úz Bence üdülőház berendezése volt az első nagy és számomra az egész iskolának értelmet adó feladat.”⁸²

A megrendelésekből befolyó összegek azonban kevésnek bizonyultak az iskola önfenntartásához. Az oktatók olykor csak több hónapi késéssel kaphatták meg járandóságukat, a tanítóképző tanárai pedig „teljesen ingyen és bérmentve” vállalták az óraadást.⁸³ Mátéffy Gyözőné 2003. január 31-én, az egykori népfőiskolások és hozzátartozóik emlékidéző összejövételén ezt a mondatot azzal egészítette ki: volt eset, amikor az oktatók három havi bérükről mondtak le, hogy a kőműveseket ki lehessen fizetni. „A növendékekkel együtt sokszor napokig paprikás krumplin vagy tejbe laskán éltünk” – idézte Banner Zoltán Szervátiusz Jenőt.⁸⁴ (Ennek alapján azonban nem szabad azt rögzíteni az utókorban – figyelmeztetett Mátéffy Gyözőné –, hogy Szervátiusz „magánakvaló, kicsinyes ember volt”. Ennek épp az ellenkezője igaz.) A helyzet némiképp 1943 pünkösdjé után változott, azt követően, hogy a Gyulafehérvárról bérmakörútra érkezett Márton Áron püspök – papjai kíséretében – meglátogatta a népfőiskolát. „Leültette őket, és maga mondta el, hogy mi a népfőiskola feladata. A plébánosok lelkére kötötte, hogy szellemileg kiváló és elől járó embereket küldjenek, mert csak így lesz sikeres a működése az erdélyi székelység életében. [...] De még anyagi hozama is volt ennek a püspöki látogatásnak, mert ott sorban megkérdezte az egybegyűlt plébánosokat, hogy ki mennyivel támogat... Legálábbis olyan mértékben megindult a támogatás az egyházközségek részéről, hogy ha küldtek egy fiatalembert a tanfolyamra, annak a teljes költségét is vállalták.”⁸⁵

3. 5. Célkitűzések, tanfolyamok

„A KALOT-népfőiskolák pedagógiai elveit Érden dolgozták ki – olvasható Balogh Margit monográfiájában. – Kötelező érvényű tanterv tudatosan nem készült, hiszen az megölte volna a helyi körülményekhez és feladatokhoz igazodni képes kezdeményezőkészséget. [...] Az elméleti tananyag feldolgozása beszélgetés és vita formájában történt. [...] A tanfolyamokon igyekeztek olyan helyzeteket szimulálni, amelyekkel a falvakban gyakran lehetett találkozni.”⁸⁶ A két világháború közötti

82 Banner: *Csillagfaragók*. 32–33.

83 Kaiser: 38.

84 Banner: 34.

85 Kaiser: 40–41.

86 Balogh Margit: *I. m.* 125.

tapasztalatok alapján Kováts Dániel így összegezte 1989-ben a népfőiskola sajátosságait:

- olyan művelődési forma ez, amely komplex, a személyiségre ható műveltség-anyagra épül;
- a nemzethez, a néphez, a településhez, a tájhoz való kötődés teremt kohéziós erőt, közösségi felelősségtudatot a népfőiskola résztvevői között, mert a hallgatók megismerik a hagyomány értékeit, valamint a jelen folyamatainak megítéléséhez és alakításához szükséges tényeket;
- a helyi folyamatokat nemzeti és európai összefüggéseikben közelítik meg, a humanizmus és a szolidaritás alapján fordulnak más emberek, népek, kultúrák felé;
- a tartós együttlét és a vonzó nevelő személyiségek hatása révén a közösségi önművelés lehetőségeit biztosítja;
- a cselekedtető módszerek, az öntevékenység által az egyén képességei is gazdagodnak; a népfőiskola indíttatást ad a folytatáshoz.⁸⁷

A csíksomlyói népfőiskola működéséről a *Csíki Lapok* hasábjain először hírt adó Lajos Balázs pontosan fogalmazott, amikor azt írta, hogy az újonnan beindított KALOT-intézménytől mindenekelőtt a műkedvelés és a népi mesterségek fellendítését, a misztériumjátékok felújítását és a híres Kájoni nyomda életre keltését várják.⁸⁸ Az utóbbi kivételével valamennyi célkitűzés valósággá vált.

Faluvezetésre, közművelődés-szervezésre képezte ki a főiskola az ifjakat, ugyanakkor pedig – és alighanem ezen a téren érte el a legmaradandóbb eredményeket – a népi alkotótehetségek kibontakozásához igyekezett megfelelő körülményeket teremteni. Meglepő, hogy akkoriban nem mindenki értett egyet a közösségvezetésre alkalmasnak látszó fiatalok „kiemelésével”, „iskoláztatásával”. Magyar Ferenc szerint ezt a szemléletet képviselte például Tamási Áron, aki sosem látogatta meg a népfőiskolát, bár alkalma lett volna rá. A népi mozgalom íróitól eltérően Tamásinak ugyanis az volt a határozott véleménye, hogy nem szabad egyeseket kiválogatni a nép közül, mert „ezek elbázzák magukat, és legkevésbé sem vállalják a velük egysorsú emberekkel való törődést”. Bizonyára nem alaptalanul állította ezt Tamási. Magyar Ferencet azonban épp ennek ellenkezőjéről győzték meg a tapasztalatai. Megítélése szerint azok, akik a népfőiskoláról kikerültek, mind a faluvezetésben, mind a művelődési közösség-szervezésben, mind pedig a faragóművészet terén „csak becsületet hoztak saját népüknek, nemzetüknek”.⁸⁹ Ezek egyike, István Lajos – szeretettel és nagybecsüléssel beszél róla az iskola egykori igazgatója – visszaemlékezésében ezt írja: a KALOT-tanfolyamokat azért szervezték országszerte, hogy „olyan embereket emeljenek ki a népből, akik majd, amikor oda korosodnak, tudják a falusi földműves népnek az érdekeit képviselni”. Senki ne gondoljon arra – idézi igazgatójának és Mátéffy Győző tanárának sokszor elhangzott szavait –: „itt annyit fog tanulni és olyan ember lesz, hogy amikor hazamegy, a jegyzőt és a bírót seggbe rúgja. Mindenki

87 Vö.: Kováts Dániel: *A népfőiskola tanító-nevelő munkájának módszertani kérdései*. In: *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*. Püski – Magyar Népfőiskolai Társaság, Bp., 1991. 149–153.

88 Lajos Balázs: *I. m.* I. h.

89 Vö.: Kaiser: 119–120.

úgy tanuljon, hogy mi kell legyünk a jövő képviselői...”⁹⁰ Kaiser László könyvéből tudjuk meg: Magyar Ferenc mindvégig az erdélyi népművelés felügyeletével megbízott – akkoriban Kolozsvárt székelő – Domokos Pál Péter⁹¹ intencióihoz tartotta magát: „Nagyon a lelkemre kötötte látogatásai során, hogy nehogy azokban az emberekben, akik innen kikerülnek, olyan hamis öntudatot építsünk fel, hogy ők a kiválók, ők azok, akikre hallgatni kell, akiknek a döntéseit nem lehet megfellebbezni. Ezt a tanácsát meg is fogadtuk, hiszen én ezzel messzemenően egyetértettem. Az volt a népfőiskola követendő elve, hogy akiket kiképezünk, a nép szolgálatára képezzük ki.”⁹²

A szűkös anyagi körülmények és bentlakási feltételek függvényében alakult a diáklétszám. „A kollégiumi elhelyezés miatt elsőként kaptak helyet a tíz hónapos faragótanfolyam hallgatói – olvashatjuk az igazgató visszaemlékezéseiben –, utána jöttek a faluvezető-képzősök (az csak három hónapos tanfolyam volt), majd a közművelődési tanfolyam hallgatói. Tehát a kollégiumi elhelyezés miatt egyszerre csak két típus működhetett: a faragótanfolyam és mellette vagy a közművelődési vagy a faluvezető-képzői tanfolyam.”⁹³ István Lajos úgy emlékszik, hogy amikor ő bekerült a népfőiskolába, vele együtt tizenhatra kerekedett ki a Mátéffy Győző vezette tanfolyam létszáma.⁹⁴ Magyar Ferenc a huszonötödik életévben jelölte meg a felső korhatárt. Banner Zoltán Szervátiusz-monográfiája szerint: „A korhatár 16 évtől 45 évig terjedt.”⁹⁵ A diáklétszám és a korhatár változásainak valószínűleg az a magyarázata, hogy kezdetben nem a Márton Áron által megjelölt szempontok szerint történt a tanfolyamok hallgatóinak a kiválasztása. A plébánosok és a tanítók sokszor olyan fiatalokat küldtek Csíksomlyóra, akiknek otthon nem sok hasznát vették. A szellemi munkára alkalmatlanokat az iskola tanfolyamvezetői és oktatói (mindenekelőtt a népi színjátékokat betanító Molnár István és Muharay Elemér) kénytelenek voltak hazaküldeni. A „szellemileg válogatott”, „értelmesebb fiúk” zömmel csak Márton Áron látogatása után érkeztek.⁹⁶

90 István Lajos: *I. m.* I. h.

91 A moldvai magyarság és a bukovinai székelység kutatójaként ismert Domokos Pál Péter felügyelete alá tartoztak 1940 ősztől az észak-erdélyi népfőiskolák is. Sokszor megfordult Csíksomlyón. Unokahúga, Domokos Emília vezette a Székely Népfőiskola adminisztrációját. Ráckevei Anna színművész az ő lánya. Vö.: Kaiser: 122.

92 Kaiser: 122–123.

93 Kaiser: 40.

94 A *Keresztény Szó* szerkesztősége azzal a megjegyzéssel adta közre az *Emlékek az életemből* című önéletírás részletét, hogy kéziratához István Lajos egy olyan – 1942. január 30-án, Csíksomlyón írt – versét is mellékelte, amelyben a tanfolyamon részt vett legények nevét foglalta rímbe. Eszerint ő a csíkjenőfalvi Szent Józsefnek, a csekefalvi György Jankónak és György Daninak, a csíkszentmártoni Boga Antalnak és Bocskor Andrásnak, a csíkmadarasi Bogács Ferencnek és János Gergelynek, a csíkszentdomokosi Bara Károlynak és Székely Ágostonnak, a feltorjai Kerekes Gyulának, a gyergyószárhegyi Korpos Tamásnak, a bethlenfalvi Kovács Ferencnek, a taplocai Csedő Árpádnak, a csíksomlyói Burján Antalnak és a tusnádi Ambrus Karcsinak volt tanfolyamtársa. Burus János KALOT-archívumából.

95 Banner Zoltán: *Szervátiusz Jenő*. I. h.

96 Vö.: Kaiser: 40.

A faragótanfolyamot illetően a szelektálás nyilván a tehetség függvényében történt. Két-három hónap után csak azokat tartotta vissza Szervátiusz Jenő, akikkel dolgozni tudott, akikre akár a műhely vezetését is rábízhatta. „Emlékszem – mondotta Banner Zoltánnak a hetvenes évek elején –, az első menyasszonyi ládát a csíkmenasági Dánél Károly csinálta. Az első alakos munkák pedig a gelencei Fábián József keze alól kerültek ki: asztalok és székek, amelyeknek a lába, illetve a székek karfája lófejben végződött. [...] Fábiánt már akkor megbízhattam olykor a műhely vezetésével, s meggyőződésem, hogy képes lett volna hasonló iskolát fenntartani. Olaszországba is kivitték néhány napra, óriási keze volt, s úgy rajzolta fel a tulipánokat, fejeket, állatfigurákat, mint egy Isten! Miután az iskola megszűnt, hazament a szülőfalujába, s hozzá járt egész Háromszék kecskefejes-napraforgós faragott bútorért, majd csak rendes olajfestékkel fedett konyha- és szobabútorért ... mert lassanként asztalos lett ez a páratlan tehetségű Fábián! [...] A másik tehetséges ember, Gál Vilmos⁹⁷ meg Csíkszereda körül alakított ki stílust és rendelőkört.”⁹⁸

3. 6. Oktatók, tanrendek

Az iskolának szerződöttetett oktatói voltak, másrészt pedig – kölcsönösségi alapon – a tanítóképző tanárai is betanítottak. Az igazgató a néprajz és a népi hagyományok témakörében tartott órákat. Szervátiusz Jenő – mint a fentiekből kitűnt – a faragóművészetet oktatta, Molnár István⁹⁹ a népi táncművészetet, Mátéffy Győző¹⁰⁰ és Ferencz Lajos tanárok az általános műveltséget nyújtó tárgyakat adták elő, Köllő Bonifác ferences atya világnézeti előadásokat tartott, P. Hajdu Leánder ferences házfőnök¹⁰¹ a hit- és erkölcs tant, Antal Pál tanító a számtan és a mértan mellett a történelem és a földrajz oktatását is magára vállalta, Részegh Mária zöldkeresztes nővér az egészségtannal kapcsolatos ismereteket, Kozán Imre agrármérnök pedig a mezőgazdasági tudnivalókat osztotta meg a tanfolyamok résztvevőivel. A Budapestről meghívott Muharay Elemér a népi színjátékok betanításában jeleskedett. „Mint szomszjas föld az esőt, virág a napfényt, fű a harmatot, úgy ittuk be az ott hallottakat – emlékezett vissza Ambrus Károly élete alkonyán –, és kitérült előttünk egy új, csodálatos világ. Most is fülembe cseng Magyar Ferenc igazgatónak a

97 Lásd: Kristó Tibor: *Gál Vilmos faragványai*. Művelődés, 1981. 10. 37.

98 Banner: *Csillagfaragók*. 33.

99 Molnár István alakját így idézte fel Mátéffy Győzőné 2003. január 30-án: „Magas, szikár férfi volt, sápadt arccal, hosszú, vállig érő hajjal (ami akkor nem volt divat). Nem nézett ki vidám alkatúnak. De amikor megszólalt a zene, a levegőbe szállt. Soha nem láttam ilyen csüddögölőt. Tanítványait is magával röpítette.” Burus János KALOT-archívumából.

100 Mátéffy Győző (Nagysomkút, 1913 – 1991, Csíksomlyó) a népfőiskola egyik legnépszerűbb tanára volt. A *hagyományművelés szerepe és ismeretanyagának tanítása módja a népfőiskolai nevelésben* című dolgozatát az *Erdélyi Iskola* 1943. évi április-június sz. száma (231–237) adta közre. Ugyanebben a lapszámban olvasható Márton Áron püspöknek *Az iskolán kívüli népi nevelés* című fontos tanulmánya is. István Lajos visszaemlékezéseiben ezt írja: „Mátéffy Győző tanár úr előadásait szerettem a legjobban. A tanfolyam elvégzése után kezdtem lejegyezni községünkben a néprajzi vonatkozású dolgokat.”

101 P. Hajdu Leánderről (Csíkkarcfalva, 1911 – 1987, Brassó) a Magyar Katolikus Lexikon IV. kötetében (Bp., 1998. 480.) olvashatunk bővebben.

figyelmeztetése: »Fiúk, soha ne feledkezzenek meg három dologról: *TISZTA FEJ, TISZTA SZÍV, TISZTA KÉZ!*« [...] Felejthetetlen emlék maradt az 1941 pünkösdjén a Kis- és Nagy-Somlyó közötti nyeregben megrendezett KALOT-seregszemle, amit a búcsún résztvevő kb. hetvenezer ember nézett végig. Ez alkalommal háromszáz székely ruhába öltözött legény alakította a KALOT-címet és az öt betűt. Ugyanakkor Muharay rendezésében a népfőiskolások bemutatták *A dúsgazdag* című bibliai játékot,¹⁰² a *Mátyás király aranybáránya* című mesejátékot és a gyergyói lovas határkerülést, amit Gaál Tamás főesperes vezetett lóháton.»¹⁰³

„Menet közben” alakította ki mindenik oktató a maga tanrendjét. Molnár István táncművész, miután a népfőiskola tanfolyamvezetőjévé vált,¹⁰⁴ munkájában nem csak Bándi Mária és Vámszer Géza – gazdag ábra- és dallamanyagot tartalmazó székely táncgyűjteményét¹⁰⁵ használta fel: faluról falura járva maga is igyekezett megismerkedni a kompozíciói számára alapul szolgáló táncéletet. Amint egykori igazgatója megjegyezte: nagyon keményen és nagyon kritikusan szelektálta azokat a motívumokat, amelyek idegenek voltak a hagyományos táncrendtől.¹⁰⁶ Szervátiusznak már előzetesen voltak némi tapasztalatai a Szolnay Sándorral közösen nyitott kolozsvári magániskolából. A csíksomlyói megbízatás azonban újabb erőpróba elé állította. „Átnéztem a Malonyait – mondotta Banner Zoltánnak –, majd elindultam faluról falura, s kapuk és bútorok motívumait rajzoltam, megfigyeltem az asztal- és széktípusokat, s kikísérleteztem az újfajta tulipánt, szegfűt, búzavirágot, rózsát, a különböző szár-tengelyeket – egyenes szár, rezgő szár, dupla szár stb. –, s aztán beállítottam a napi tanmenetet. Délelőtt például felrajzoltam egy tulipánformát. Délután megtanítottam gyalut, vésőt, fűrészt fenni őket, s a szerszámokkal való legésszerűbb bánásmódra. Aztán kivágattam velük a megfelelő fadarabot, s csak azután engedtem faragni. Később modellt fogadtam. Mintáztak és gipszet öntöttek. De legfőbb törekvésem az volt, hogy mindegyik ismerje az asztalosmesterséget.»¹⁰⁷ Hasonlóképpen dolgozott Molnár István táncművész is: miután a népfőiskola tanfolyamvezetőjévé vált,¹⁰⁸ hosszú időn át járta az erdélyi falvakat, és gyűjtötte a néptáncokat.¹⁰⁹ Amint egykori igazgatója megjegyezte: nagyon keményen és nagyon kritikusan szelektálta azokat a motívumokat, amelyek idegenek voltak a hagyományos táncrendtől.¹¹⁰ A néphagyományok felújításának és megtartásának programja egyben az európai kitekintést is lehetővé tette. Köztudott például, hogy Szervátiusz „Erdélyt hozta meg Párizsból, és nem Párizst vitte Erdélybe”.¹¹¹ „Ha van a faragásban

102 A négy színekéből álló misztériumjáték szerzője Bálint Vilmos csíkszenttamási plébános. Említett munkája a kolozsvári Minerva Rt. Kiadásában jelent meg 1932-ben Kolozsvárt.

103 Ambrus Károly: *Nyolc évtized a Nagysomlyóhegy lábánál*. 7–9.

104 Vö.: Balogh Margit: *I. m.* 123.

105 Bándy Mária–Vámszer Géza: *Székely táncok*. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt., Cluj, 1937. Húsz néptánc szöveges leírását tartalmazza dallamokkal (Sarkadi Elek), ábrákkal (Vámszer Géza), a székely táncélet mozzanatait megörökítő felvételekkel (Josef Fischer).

106 Vö.: Kaiser: 40.

107 Uő.: *I. m.* 32.

108 Vö.: Balogh Margit: *I. m.* 123.

109 Fejes: 25.

110 Vö.: Kaiser: 40.

111 A bécsi Collegium Hungaricumban Rockenbauer Zoltán művelődési miniszter nyitotta meg

pentatónia, azt Szervátiusz Jenő csinálta meg” – mondotta róla Szabolcsi Bence zenetörténész. „Ezt az ősi dallamot kellett menteni unos-untalan, újra és újra, megtartani és továbbadni.”¹¹²

A csíkszentdomokosi Bara Károlynak – aki Ambrus Károllyal és István Lajossal egy időben végezte 1941–1942 telén a népfőiskolát – fennmaradt a munkafüzete, amelyből kiderül, hogy milyen előadásokat hallgattak a magyar történelem, a magyar irodalomtörténet, a néprajz, a népzene, a népi tánc, a népszokások, a népi hitvilág, a népi építkezés tárgyköréből. Adyról például ez olvasható a 2004 tavaszán előkerült jegyzetfüzetből: „Magyarságszemlélete más, mint a többi költőké. Meglátja a magyar nemzet nagy bűneit, szociális igazságtalanságait [...], megérzi a háború utáni összeroppanást...” A tanfolyam résztvevői nemcsak az Adyt megelőző klasszikusokról hallhattak, hanem például Kosztolányiról, Babitsról, Illyésről, Szabó Lőrinczről, Sinka Istvánról, Reményikről, Tompa Lászlóról, Dsidáról, Szabédíró, Kiss Jenőről. A prózaírók közül a Jókai előtti klasszikusokról csakúgy, mint Móriczról, Szabó Dezsőről, Móráról, Makkairól, Kós Károlyról, Bánffy Miklósról, Kemény Jánosról, Nyirő Józsefről és természetesen Tamásiról, aki a feljegyzések szerint „a legtehetségesebb erdélyi regényíró”. A „magyaros népi építkezés” cím alatt olvashatunk Kós Károlyról, aki a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot építette, és aki „a mi népfőiskolánkat is” tervezte. „Szükségünk van a hagyományainkhoz jól értő építő szakemberekre, akik a legfelsőbb iskoláinkban, műegyetemen ismerjék meg a hagyományos népi építkezést, hogy ebből megszülessen a magyar építészeti szakma. [...] A vidéki építőmesterek az ő engedélyezésük alapján csak olyan épületet építhetnek, mely megfelel a helyi népi formáknak.”¹¹³

Mátéffy Győző módszertani tanulmánya szerint a népfőiskola oktatójának alaposan ismernie kell a tájat és annak népet, a gazdasági, társadalmi, kulturális, erkölcsi, népesedési, népegészségügyi viszonyokat. Előzetes falutanulmányozás nélkül aligha tudna érdeklődést ébresztetni a növendékekben vidékük, környezetük megoldásra váró kérdései iránt. A helyismeret függvényében kell kialakítani a hagyományművelés programját mind a szellemi, mind a tárgyi néprajz értékvilágának a tudatosítása során. Mindenekelőtt a tájnyelv, a köznyelv és az irodalmi nyelv tudatos használatára hívja fel a figyelmet: „A népnyelv összehasonlítása a köznyelvvél. A népnyelv hatása az irodalmi nyelvre. Arany János, Petőfi Sándor, Tamási Áron, Móra Ferenc, Kodolányi János, Erdélyi József, Sinka István stb. nyelve. Mit olvassunk? Hogy írjunk? A közmondások, szólások, szóláshasonlatok és ritka népi szavaink gyűjtésének szükségessége és gyűjtési módja.” A népköltészet műfajai közül kitér a népdal, a népmese, a népballada, a népmonda élményszerű oktatását tartja célravezetőnek: „A népdal szerepe nemzeti életünkben. Népdalaink lelke. Népdalaink felosztása. Bartók és Kodály munkája. Népdalaink hatása költészetünkre. [...] Népdalaink összehasonlítása a divat-műdalokkal. [...] hogyan és honnan tanulhatunk népdalokat? Hogy terjeszthetjük népdalainkat? Természetesen betanítunk mindennap

2002. május 14-én Szervátiusz Jenő gyűjteményes tárlatát. Beszéde az Erdélyi Magyarok Ausztriai Egyesületének lapjában olvasható. In: Közlemények, 2002. nyár, 4–5.

112 I. h.

113 A 34 lapot tartalmazó füzet nyomtatott borítólapján ez áll: *KALOT Jegyzetek*. Kézírással: Bara Károly: Magyar irodalomtörténet. Burus János KALOT-archívumából.

egy népdalt. [...] A magyar népmese alkotóelemei, jellemző sajátosságai. A mesélés ideje és módja. Minél több tájban született mesét ismerjenek meg növendékeink. Népmeséink hatása az irodalomra. Hogyan gyűjthetjük össze népmeséinket? Tolnai Lajos, Tamási Áron, Móricz Zsigmond, Móra Ferenc munkáiból olvassuk azokat a műveket, amelyekben a meseszerűség érezhető.” A népi alakoskodás, a népzene, a népszokások, a népi hitvilág, a népi jog, a népi társadalom, a népi építkezés, a népi bútorzat, a népviselet, a népi díszítőművészet, a népi gazdálkodás megismerésének, tudatos elsajátításának megannyi kérdése ugyanígy sorra kerül.

A tanfolyam csak akkor eredményes – jelzi tanulmánya befejező részében a szerző –, ha az így szerzett ismeretek birtokában a növendékek az utolsó hetet „falumunkával” töltik legalább három községben. Ahol „a falu közönségének a hagyományművelési anyagból műsoros estet rendezünk. Természetesen előadjuk, bemutatjuk, eljuttassuk íróink, költőink és művészeink remek alkotásait –, amelyek a népi kultúrából táplálkoznak –, hogy ne csak alapot, hanem fejlődést is mutassunk. Az ilyen módszerrel végzett hagyományművelés valóban alapja az összes népfőiskolai tantárgynak: hittannak, történelemnek, földrajznak, irodalomnak, gazdaságtannak stb. Alapja az új magyar műveltségnek. Irányítója nemzetünk, a magyar falu újjáépítésének.”¹¹⁴

3. 7. Népi írók a csíksomlyói népfőiskolában

3. 7. 1. Móricz Zsigmond

A *Csíki Lapok* hasábjain mindössze annyi olvasható Móricz utolsó erdélyi útjának csíkszeredai vonatkozásairól, hogy Nagy Imrénél tartózkodott, és részt vett egy gazdaköri ülésen, amelyen előadást is tartott.¹¹⁵ A lap szerkesztői akkor Hóman Bálint miniszter Csík megyei látogatásával voltak elfoglalva, Móricz megjelenését nem tekintették „eseménynek”. Így csak Magyar Ferenc visszaemlékezéseiből értesülünk, hogy a csíksomlyói búcsú alkalmával őt is felkereste a „beszédes, barátságos és minden iránt érdeklődő” író. Hogy a népfőiskola működésével kapcsolatban milyen kérdéseket tett fel az igazgatónak, azt nem rögzítette az életinterjút készítő Kaiser László. Valószínűleg azért, mert számára is megrendítő volt annak az éjszakának a felidézése, amikor Móricz megtekintette a „templomalvást”.¹¹⁶ Ha nem is

114 Mátéffy Győző: *I. m.* I. h.

115 xxx: *Móricz Zsigmond Csíkzsögödön*. *Csíki Lapok*, 1941. jún. 8.

116 Móricz „szerette volna megnézni a »templomalvást«, mert az volt az értesülése, hogy a búcsút követő kilencedik hónapban egyszerre megsokasodik a születések száma a csíksomlyói szülőotthonban. Látni akarta a templomalvást, amikor a templom falai között együtt alszanak – vagy ki tudja, mit csinálnak – az emberek. Mondtam, hogy semmi akadálya, pihenjen le, éjfél előtt felkeltem, és átmegyünk a templomba, megnézni a templomalvást. Ez így is történt, átmertünk, felvittem a kórusra, leült, rákönyökölt az orgona játszóasztalának lehúzott redőnyére, és az első megjegyzése az volt, hogy »de hol vannak a férfiak?«. Mondtam, hogy a férfiak a pajtában alusznak, itt csak az asszonyok a gyerekekkel. Ez meglepetés volt számára, erről nem hallott. És nemsokára, éjfélkor eljött az a pillanat, amikor egy fájdalmas hangú, »Hej, én édes Jóistem...« kezdetű énekkel megindult a kegyszobor feljáróján a templomban virrasztók menete. Felment mindenki, hogy megérintse a szobor lábát – ez hozzátartozott az éjszakai templom-

maradt nyoma annak – mint más népi írók esetében –, hogy Móricz érdeklődött a népfőiskola iránt, önmagában is jelzésértékű: 1941 pünkösdjét az igazgató társaságában töltötte. Minthogy Móricz szoros kapcsolatot tartott fenn abban az időben Kerkai Jenővel, nem kizárt, hogy épp ő ajánlotta az író figyelmébe Magyar Ferencet. („Csíkszereda, pünkösöd” keltezéssel [1941. jún. 3.] fennmaradt egy Móricz Erzsébetnek – a Móricz-novellákból ismert Csibének – küldött képeslap, amelynek hátlapján arról panaszkodik, hogy nem tudja kialudni magát, nagyon szeretne már otthon lenni.¹¹⁷)

3. 7. 2. Sinka István

A *Csíki Lapok* 1943. június 24-i számának híradása szerint a pünkösöd alkalmával szervezett csíkszeredai irodalmi esten verseivel szerepelt, és – ezt már Magyar Ferenc visszaemlékezéseiből tudjuk – előzetesen felkereste a népfőiskolát. Elbeszélgetett a faragótanfolyam hallgatóival és oktatóival, az iskola vezetőivel. Megtekintette az *Anyám balladát táncolt* című költeményét „megjelenítő” szabadtéri előadás fényképeit, amelyek az előző évi búcsú alkalmával készültek,¹¹⁸ előadást azonban nem vállalt.¹¹⁹

3. 7. 3. Veres Péter

Magyar Ferenc emlékezete szerint többször is ellátogatott Csíksomlyóra (nemcsak az 1943-as könyvnapon, amikor Darvas Józseffel együtt beszédet mondott a Vigadó nagytermében.¹²⁰) „A népfőiskolának óriási jelentőséget tulajdonított, de egyszer sem tudtam rávenni arra, hogy valamilyen előadást tartson vagy beszélgetést folytasson a hallgatókkal, pedig néhányszor éppen tanfolyamok mentek a látogatása idején.”¹²¹

alváshoz –, vitték magukkal az asszonyok ölben a gyerekeiket, és ők is simogatták a szobor lábát. Maga az ének és ez a jelenet éjfélkor, ahogy sorban mennek föl a csíksomlyói kegy-szoborhoz a hívek, ez annyira megindította Zsiga bácsit, hogy egész testében rázkódva zokogott, és lebukott a feje az orgona redőnyére. Amikor eljöttünk a templomból, azt mondta, hogy «ezt az éjszakát soha nem felejttem el».” Kaiser: 118.

117 Lásd: *Móricz Zsigmond, a Kelet Népe szerkesztője*. Levelek I. A válogatás és az utószó Tasi József munkája. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp., 1988. 276.

118 Vö.: Kaiser: 119.

119 „A gondolat Muharay Elemérben fogalmazódott meg. Kihasnálván a pünkösdi búcsú tömegmozgását, fönn, a két Somlyó (Kis-Somlyó, Nagy-Somlyó) közötti medencében rendeztünk szabadtéri játékot, méghozzá olyan anyaggal, ami valahogyan összeköthető a csíksomlyói búcsú tartalmával.” A népfőiskola által szervezett rendezvényeket 70–75 ezren tekintették meg. Vö.: Kaiser: 41.

120 Lásd: *Magas színvonalú műsorest Csíkszeredán*. *Csíki Lapok*, 1943. június 6.; *Irodalmi est Csíkszeredában*. *Csíki Lapok*, 1943. június 13.

121 Kaiser: 120–121. „Első alkalommal ő is téves információkkal érkezett a népfőiskolára [Magyar Ferenc itt Móricz Zsigmondra utal – Cs. P.], jóval a búcsú előtt. (A búcsú már pénteken kezdődik, vasárnap tulajdonképpen már oszlik, hazamennék az emberek.) Ő már pénteken eljött, és a népfőiskola legfelső emeletéről nézte, ahogy érkeznek a «keresztaljak», és a kegytemplot elhagyva mennek a borvízkúthoz, mert abból inni kell. És látta azokat a szép szál

4. Csíksomlyói Székely Leánynépfőiskola

Már korábban is jeleztük, hogy szervezői a KALOT ifjúságnevelési szempontjait követve láttak munkához. A három hónapos tanfolyamokon a családi hivatásra való nevelés és az elméleti tárgyak oktatása mellett a tantervben szerepelt a gyümölcstermesztés, a konyhakertészet, a tejgazdaság, a háztartásvezetés, a népi hagyománykincs (különösen a csíki székely szőttes) elsajátításán alapuló szövés-varrás. A lányok maguk szőtték egyenruhájuk alapanyagát.¹²² Vagyis: hitükben erős, nemzeti érzésükben öntudatos, hagyományaikat ápoló, gazdaságilag képzett család-anyákat neveltek Csíksomlyón a székely falvak leányaiból.¹²³ A növendékek Csík, Gyergyó, Székelyudvarhely vidékéről és Maros-Torda megyéből érkeztek – tanfolyamonként harmincan. Az oktatás a tanítóképző épületében folyt, váltakozó létszámmal. Magyar Ferenc úgy emlékszik, hogy ezeken általában 15–16 hallgató vett részt, a *Csíki Lapok* 1943. április 25-i számából viszont arról értesülünk, hogy a létszám akkorra már harmincra emelkedett (Csík, Udvarhely és Maros-Torda megyéből).¹²⁴ Egyenruhájuk csíki szőttesből készült (alapanyagát nyilvánvalóan maguk szőtték), az ellátás 35 pengőbe került.¹²⁵

A tanrendben szerepelt a hit- és az erkölcstan (P. Hajdu Leánder ferences rendi házfőnök tanította), a magyar irodalom, a történelem, a honismeret, a számtan, a testnevelés (Héjja Ella és Tódor Julianna tanárnők vállalták), a háztartástant, a családi nevelést, az egészségtant, a sütés-főzést, a szabás-varrást Köpe Brigitta nővér oktatta,

legényeket, ahogy kereszt alakban jönnek, és rázzák a csöngőt. És kérdezi, hogy «de hol vannak a nyomorékok?» Tudniillik neki valaki azt mondta, hogy ez a búcsú olyan indiai eredetű, általános gyógyulásra, csodákra orientált népi mozgalom. Olyan összejövétel, ahová a bajba jutott, nyomorék emberek jönnek el. Mondtam, hogy néhány koldust lehet találni a kegytemplom előtt, de ezek olyan emberek, akik 100–150 kilométeres távolságból gyalog jönnek el, és nem jellemző, hogy testi gyógyulás miatt, inkább lelki gyógyulás miatt keresik fel a csíksomlyói Szűzanyát. Ő is hallott arról, hogy hatalmas tömeg gyűlik össze Csíksomlyón. És másképp nem lehet őket elszállásolni, mint a pajtákban a férfiakat, az asszonyokat a templomban és a házaknál. Mondtam, hogy nagyon szívesen körbeviszem a pajtákban. Őt is csalódás érte [utalás ugyancsak Móriczra – Cs. P.], mert úgy tudta, hogy mindenféle részegeskedés folyik, és szórakozva telik az éjszaka, de már az első pajtánál kintről hallatszott, ahogy mondják a férfiak a rózsafüzért. Ez bizonyos mértékig meglepte, mert valaki betáplálta neki, hogy itt különböző disznóságok történnek. Végigvittem őt, volt, ahol énekeltek, volt, ahol imádkoztak, volt, ahol szépen, csendesen aludtak az emberek, a férfiak.”

122 Vö.: Sz. M.: *A Csíksomlyói Székely Leánynépfőiskola megnyitása*. Csíki Lapok, 1941. november 23.; xxx *Harmadik tanfolyamát nyitja meg a KALÁKA Székely Leánynépfőiskola Csíksomlyón*. Csíki Lapok, 1942. szeptember 6.

123 Fejes Ildikó: *A KALOT-mozgalom*. A Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Egyetemen készült záróvizsga dolgozat. Kézirat. 1999. 28–29. Lásd még Dáné Tibor Kálmán: *I. m.* 113–114.

124 xxx: *A csíksomlyói KALÁKA népfőiskola tanfolyama befejeződött*. Csíki Lapok, 1943. április 25. Előadók voltak: P. Hajdu Leánder, Zakariás Flóra, Héjja Ella, Köpe Brigitta, vitéz Részegh Győzőné, Papp Géza, Ambrus Károly, Tódor Júlia.

125 Vö.: *Harmadik tanfolyamát nyitja meg a KALÁKA székely leánynépfőiskola Csíksomlyón*. Csíki Lapok, 1942. szept. 6.

Papp Géza zenetanár a népi hagyományok szellemiségével ismertette meg a hallgatókat. A gyümölcsstermesztési, konyhakertészeti, tejgazdasági stb. alapismeretek elsajátítása ugyancsak fontos szerepet kapott.¹²⁶ Gecző Benjáminné visszaemlékezése szerint¹²⁷ a szövőszékeket két szobában állították fel, délutánonként egyszerre két-három lánnyal foglalkoztak. Ugyancsak délutánonként folyt a kézimunkázás, főként a keresztszemések varrása. A délelőtti elméleti órákon csak azok – a konyhaszolgálatra felváltva beosztott – lányok nem vettek részt, akik Köpe Brigitta nővér irányításával az ebédet főzték. Esténként népdalokat és székely táncokat tanultak. A két népfőiskola vezetősége megegyezett abban, hogy vasárnaponként a lányok és a fiúk közösen tartott próbákon készüljenek fel a KALOT műsoros rendezvényeire.

5. A csíksomlyói népfőiskolák közművelődési jelentősége és utóélete

A felnőttoktatás szervezői már 1942-ben figyelhetek arra, hogy munkájukban nem kis mértékben támaszkodhatnak a népfőiskolák végzettjeire.¹²⁸ Elsősorban a népi hagyománykincs értékvilágának a továbbadásában, alkotó újjáteremtésében. Szervátiusz Jenő, Molnár István, Papp Géza tanítványai a szellemi otthonteremtés előfutárainak bizonyultak szülőhelyükön. A legfőbb célkitűzés tehát valóra vált: „a tanfolyamot elvégzett fiatalok – állítja Ambrus Károly –, visszatérve falvaikba, továbbadták a Csíksomlyón tanultakat”.¹²⁹

Műsoros estélyeken, „faluhangversenyeken” attól fogva nem véletlenül hangzottak fel a Bartók- és Kodály-kórusművek. A Molnár István által betanított – „páratlan európai sikernek” örvendő – táncköltemények szépségére akkor döbbsen rá a székely települések. Szervátiusz tanítványainak munkáit Olaszországban is megcsodálták, de ennél fontosabb volt, hogy például – a művész biztatására – a „Máriás”-nak nevezett csíksomlyói Ferencz István¹³⁰ „festett Máriákkal népesítette be a csíki falusi templomokat”.¹³¹ A magyar történelem, irodalom és művészet nagyjainak – a *Csíki Lapok* közleményei, tudósításai, műsoros estélyekről szóló hírei tanúsítják – ezek a fiatalok voltak a szállásteremtői a falusi otthonokban.

126 Vö.: *A csíksomlyói KALÁKA Népfőiskola tanfolyama befejeződött*. Csíki Lapok, 1943. április 25. Az írás szerint előadásokat tartott, illetve a gyakorlati képzést vezette: P. Hajdu Leander, Zakariás Flóra, Héjja Ella, Köpe Brigitta, vitéz Részegh Győzőné, Papp Géza, Ambrus Károly, Tódor Júlia.

127 Elhangzott Szabó Katalin filmjében.

128 Vö.: *Csik megye iskolán kívüli népművelése*. Csíki Lapok, 1942. szept. 20.

129 Ambrus: *I. m.* I. h.

130 Ferencz Istvánról (Gyergyóremete, 1910 – 1988, Csíksomlyó) a Magyar Katolikus Lexikon III. kötete is megemlékezik (Bp., 1997. 635–636.), ám tévesen *Ferencz*-nek írja a családnevét. Főbb munkái közül a csíksomlyói kegyszoborról készített másolatait, a csíksomlyói kegytemplom sekrestyeoltárait, a gyergyóhodosi Krisztus-szobrot, a galócai Jézus Szíve-szobrot említi.

131 Banner: *Csillagfaragók*. 33. Szervátiusz Jenő a továbbiakban így folytatja: „Az elsőt még én faragtattam vele, ügyetlen volt, de nagyon érdekes: Mária csepesszel a fején és hosszú székely ruhában. A konzervatívabb patrónusok fel is háborodtak, és kérdőre vontak? Hogy engedhetem meg ezt a kánonszegést? Ha a németeknek joguk van német Madonnákat festeni – válaszoltam –, az olaszoknak olasz Krisztust s a kínaiaknak kínai Istent, nekünk miért ne lehetne székely Máriánk? Kíváncsiságból kiállítottam az út mellé. Jöttek a somlyóiak s más falubeliek, csodálkoztak, gyönyörködtek benne, magukba roskadtan...”

A pünkösdi búcsúk alkalmat nyújtottak a Muharay Elemér-rendezte (bibliai, népmesei, költői ihletésű) szabadtéri játékok szervezésére, amelyek több száz szereplőt „mozgattak” 70-75 ezer néző gyönyörűségére. Ezek voltak azok az évek, amikor – épp a szabadtéri játékok hírére – Bálint Sándor szegedi néprajztudós¹³² és Radó Polikárp, a magyar liturgiátörténet kiválósága a csíksomlyói Ferenc-rend levéltárában felfedezte a régi iskoladrámákat. Szóba került ezek feldolgozása és megjelenítése is, ám a háborús körülmények már nem tették lehetővé a bemutatásukat.¹³³ „Érintőlegesen” ugyancsak a Székely Népfőiskola történetéhez tartozik: amikor Szóts István az *Ember a havason* című filmjét forgatta, a stáb Csíksomlyón vert szállást. A felvételek nagyon elhúzódtak, és ez alatt a fél év alatt a művészek és a műszaki személyzet egy része a főiskola bentlakásában várta ki a forgatáshoz alkalmas „havasi pillanatokat”.¹³⁴

Akik eddig érdemben foglalkoztak a Székely Népfőiskola történetével, egyértelműen az 1942-es és az 1943-as évet tekintik az intézet fénykorának. Méltán. De nem feledkezhetünk meg arról, hogy Magyar Ferencnek távolabbi célkitűzései is voltak, amelyeket a háborús körülmények miatt, a front közeledtével nem sikerült megvalósítania. A Szervátiusz Jenő által megálmodott székely bútorok előállításához, a fafaragó üzem beindításához már minden együtt volt (Budapestről megérkeztek a szerszámgépek, a Szent Péter egyházközség pedig haszonbérbe adott – jelképes összegért – egy ezer holdas erdőrészt, hogy a nyersanyagellátás folyamatos lehessen), amikor nem csak az igazgatót, hanem a tanárok egy részét is SAS-behívóval sodorta el a történelem. Ez gátat vetett egy másik „biztonságérzet-erősítő” elképzelésnek is, a havasi mintagazdaság létrehozásának. Már indult volna egy szakbizottság Svájcba, hogy az erősen leromlott erdélyi állatállomány feljavítása érdekében megfelelő tenyészegyedeket vásároljanak, amikor kiderült, hogy a németek által megszállt Ausztria már nem tudná átengedni a szállítmányt Csíkszereda irányába.¹³⁵

*

132 P. Kerkai Jenő közeli munkatársaként Bálint Sándor (1904–1980) kezdettől részt vállalt a KALOT eszmei irányításában, előadásaival hozzájárult a mozgalom kiszélesítéséhez. 1938 őszén járt először Erdélyben, amikor is egy hetet töltött Csíksomlyón. Akkori felismeréseit így rögzítette: „Egyszer igazán le kellene mérni ebben az erdélyi világban a katolicizmus helyzetét és kötelességeit is. Írni kellene Erdély neofita, protestáns ösztönzésekből sarjadt katolicizmusának szenvedélyes józanságáról, kicsinyes felekezeti szerep és abszolút világérzés között való hanyódásáról. Elnézem templomainak száraz puritanizmusát, protestáns okosságát, középkori kultuszoknak félénk nyomait: a *nagy stílus* rejtegetését, amely azonban mégis ott bujdosik Csíksomlyó áldott balgaságában, Mária osztályrészének őrzésében. Az erdélyi katolicizmus – nem számítva a székely Szentföldet, Somlyó birodalmát – restauráció eredménye. Missziós jellege kétségtelen: fanatizmus és óvatosság, nagy kötelességek, még nagyobb feladatok között tétovázva mintha inkább programot, mint eszményképet kínálna.” Idézi Csapody Miklós in: „A világban helytállani...” Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980. Korona Kiadó, Bp., 2004. 60. Lásd még: Csapody Miklós: „Nehéz útra keltem...” Beszélgetések Bálint Sándorral. Bába Kiadó, Szeged, 2004. 19. *Erdélyi élmények* című lírai úti vázlatát Bálint Sándor a *Korunk Szava* 1938. évi 24. számában adta közre.

133 Vö.: Kaiser: 41–42.

134 Vö.: I. m. 39.

135 Vö.: I. m. 46.; Dáné: 114.

Más tanulmány tárgykörébe tartozik a KALOT-népfőiskola épületének későbbi története. Megnyugtatónak tűnik, hogy napjainkban a Jakab Antal Tanulmányi Ház, a főegyházmegyei Caritas helyi kirendeltsége és a Venczel Józsefről elnevezett Vallásszociológiai Intézet működik benne. Miután tanulmányom első változata a *Székelyföld* 2002. évi 12. számában megjelent, a szerkesztőség – Burus János közművelődés- és közösségsszervező tanár közreműködésével – találkozóra hívta a két csíksomlyói népfőiskola egykori tanítványait a KALOT-házba. A 2003. január 31-i rendezvény váratlan utóhatásaként a mai napig gyűlnek az emlékezések és a dokumentumok Burus János asztalán. Ezekre gyakorta hivatkozom magam is. Ugyancsak örömdetes fejlemény, hogy nem sokkal ezután P. András Imre S. J., az újjászervezett KALOT elnöke felhívással fordult a romániai magyar katolikus egyházak vezetőihez: támogassák az egyesület újraindítását Erdélyben. A kezdeményezés sikerrel járt, és a Romániai KALOT Mozgalom bejegyzett jogi személyiségként láthatott munkához. A mai szükségleteknek megfelelően három népfőiskolai programot indított: 1) Vállalkozói alapismeretek elsajátítása és a vállalkozó gondolkodásmód kialakítása vidéken élő fiatalok számára; 2) Imaiskola vidéken élő fiatalok számára; 3) Magyar helyesírási és nyelvhelyességi tanfolyam.¹³⁶

Vonatkozó irodalom

AMBRUS Károly

1996 *KALOT Népfőiskola Csíksomlyón*. Hargita Népe, febr. 8.

ANDRÁS Imre–BÁLINT József–SZABÓ Ferenc szerk.

1995 *Kerkai Jenő emlékezete*. Kerkai Jenő Egyházzsociológiai Intézet, Bp.

BALÁZS Ferenc

1997 *A rög alatt (1928–1935)*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

BALOGH MARGIT

1998 *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946*. MTA

Történettudományi Intézete, Bp.

BANNER Zoltán

1972 *Csillagfaragók. Népi alkotók, naiv művészek*. Kriterion Könyvkiadó, Buk.

1976 *Szervátiusz Jenő*. Monográfia. Kriterion Könyvkiadó, Buk.

BENKŐ Samu

1971 *A nagyszentmiklósi mezőgazdasági iskola és Tessedik Sámuel*. In: Uő: *Sorsformáló értelem*. Művelődéstörténeti dolgozatok. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 134–154.

BÍRÓ Sándor

1937 *A kisebbségi magyar nevelés problémái*. Erdélyi Fiatalok, 3. 3–5.

1989 *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok (1867–1940)*. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Bern

BORBÁNDI Gyula

1983 *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék*. Püski, New York

136 Vö.: *A romániai KALOT-mozgalom képzései*. Vasárnap, 2004. november 14.

BÖZÖDI György

1997 *Székely bánja*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

CSEKE Péter

1993 *Veress Istvánnal, őszi kertekben*. In: Uő: *Hazatérő szavak*. Püski, Bp., 218–227.

1997 *Magyar népfőiskolai kezdeményezések Erdélyben*. In: Uő: *Metaforától az élet felé. Kisebbségi értelmiség – kisebbségi nyilvánosság*. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 157–169.

1998 *Balázs Ferenc világtávlatot átfogó tekintete*. In: Balázs Ferenc: *A rög alatt*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 5–26.

2000 *Maka vára*. In: Uő: *Láthatatlan emlékművek*. Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 106–120.

DÁNÉ Tibor Kálmán

2001 *A jövőt kereső ember*. A Hét, 35., 36., 37.

2002 *Az erdélyi népfőiskola és felnőttképzés története*. Kézirat. 130 lap. A szerző tulajdonában.

DOMOKOS Pál Péter szerk.

1989 *Rendületlenül... Márton Áron, Erdély püspöke*. Eötvös Kiadó – Szent Gellért Egyházi Kiadó, Bp.

FARKAS György

1992 *A KALOT-mozgalom és népfőiskolái*. Érdi Polgárok Népfőiskolája, Érd

FEJES Ildikó

1999 *A KALOT-mozgalom*. A Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Egyetemen készült szakdolgozat. Szakirányító: dr. Ágoston Ferenc. Kézirat. 72 lap.

FERENC S. [FERENCZES] István

1991 *Elmulasztott pillanat*. Igaz Szó, 12. 875–876.

HARSÁNYI István szerk.

1991 *Népfőiskola tegnap, ma, holnap*. Püski – Magyar Népfőiskolai Társaság, Bp.

ISTVÁN Lajos

1995 *Új sorsfordulat* (Részlet az *Emlékek az életemből* című önéletírásból). Keresztény Szó, 12. 17.

KAISER László

2000 *Magyar Ferenc*. Életinterjú. Hungarovox Kiadó, Bp.

KOVÁCS Bálint

1994 *Protestáns népfőiskolai mozgalom Magyarországon (1936–1948)*. Magyar Népfőiskolai Társaság – Püski, Bp.

MEDVIGY Endre szerk.

1986 *A Kelet Népe 1935–1942*. Kossuth Könyvkiadó, Bp.

MIKÓ Imre

1998 *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés*. [Az 1932-ben Kolozsvárt megjelent kötet újrakiadása, Bárdi Nándor előszavával.] Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

- MIKÓ Imre–KICSI Antal–HORVÁTH Sz. István
1983 *Balázs Ferenc*. Monográfia. Kriterion Könyvkiadó, Buk.
- SZIGETI Tóth János
1992 *A magyar műveltség esélyei. Művelődésszociológiai, történeti, népfőiskolai tanulmányok*. Püski, Bp.
- P. SZŐKE János szerk.
1990 *Márton Áron*. Szent Márton Alapítvány, Bp.
- TASI József szerk. et alii
1998 *Móricz Zsigmond, a Kelet Népe szerkesztője*. Levelek I. Petőfi Irodalmi Múzeum, Bp.
1999 *Móricz Zsigmond, a Kelet Népe szerkesztője*. Levelek II. (A levelek jegyzetei). Argumentum Kiadó – Magyar Irodalom Háza, Bp.
- VALLASEK Júlia–VALLASEK Márta ford., VALLASEK Júlia szerk.
2000 „*Csillagokhoz kötöttük szekeriünk*”. *Balázs Ferenc levelei Christine Frederiksenhez*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár
- VENCZEL József
1988 *Erdélyi föld – erdélyi társadalom*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.
1993 *A falumunka útján*. Budapest, Orbán Balázs Közművelődési Egyesület, Székelyudvarhely – Bp.

Leletmentés

Burus János

A „somlyói idő” dokumentumai

Bár jó három évtizede Csíkszeredában élek, és a tanári munka mellett közösség-szervezéssel meg tudományos kutatással is foglalkozom – a KALOT- és a KALÁKA-mozgalom székelyföldi léleképítéséről vajmi keveset tudtam. Egészen addig, amíg a *Székelyföld* 2002. évi 12-es számából nem olvastam el Cseke Péter *A csíksomlyói katolikus népfőiskolák működése* című tanulmányát. Hamarosan meggyőződhettem arról, hogy sok jó ismerősöm, idősebb pályatársam szívét megdobogtatta ez az írás. Örömmel fogadtam hát a szerző felkérését, hogy Ferenczes István főszerkesztővel együtt legyek segítségére egy olyan találkozó megszervezésében, mely tanúvallomásokkal és esetleg még fellelhető dokumentumokkal egészíthetné ki a – *Csíki Lapok* 1940-1944 közötti évfolyamainak feltárására és a Magyar Ferenc igazgatóval folytatott beszélgetésekre alapozó – tanulmány adatait.

Cseke Péter reményeiben nem csalatkoztunk. Mert 2003. január 31-én este mintegy harmincan gyűltünk össze a Kós Károly-tervezte KALOT-ház előadótermében. Volt köztünk néhány nyolcvan év feletti „KALOT-legény”, „KALÁKA-leány”. Eljöttek a hozzátartozóik, a korszak szellemi értékkeremtései iránt érdeklődő pedagógusok, értelmiségiek. Éjfélbe nyúló meghitt eszmecsere részesei voltunk valamennyien. Senki sem érkezett „felkészületlenül”. Félteve őrzött fényképek, diplomák, lapok, könyvek, jegyzetek kerültek elő a padlások, pincék, padládák rejtett zugaiból. Az emlékezők pedig újraélték azokat a feledhetetlen éveket, amelyek egész életvitelüket, későbbi sorsukat, emberi tartásukat meghatározták. Miközben a megmentett fényképek, diplomák, jegyzetfüzetek kézről kézre jártak, úgy idézték fel az egykori oktatók szellemarcát, máig bennük élő tanítását, erkölcsi tartását, hogy azoknak az éveknek a – máig rejtve maradt – nemzetpedagógiai jelentőségére is fény derülhessen. Természetesen nem maradt el a diákcsinnyek felelevenítése sem.

Számomra azonban a „kemény munka” még csak ezután kezdődött. Az újabb falujárás, az egyre terebélyesedő levelezés, az előkerült leletanyag lefényképeztetése, fénymásolása. Kányádi Sándor *Noé bárkája felé* című költeményének sorai jártak mindvégig eszemben, és nem sajnáltam sem a fáradságot, sem az anyagi áldozatot érte. Megpróbáltam „behordani, behajtani mindent”, ami a KALOT-, a KALÁKA-mozgalom, illetve az általuk életre keltett katolikus népfőiskolák működéséről tanúskodik. Kutatómunkám átfogta Alcsíkot, Felcsíkot, Kászonokat, a Gyergyói-medencét, Szentegyháza és Székelyudvarhely környékét, a Kovászna megyei Kálnokot, Gelencét, Torját, Marosvásárhelyt, a Szatmár megyei Erdődöt. Mélyről fakadó szeretet és tisztelet övezett mindenütt. A testben megrozzant, de hitben erős egykori népfőiskolások feltárták előttem lelkük gazdagságát, amit elsősorban a „somlyói

idő”-nek köszönhetnek, és amit igyekeztek utódaiknak is átadni. Mély átéléssel hallgattam őket, kapcsolatunk elszakíthatatlanná vált.

Több száz régi fénykép, iskolai bizonyítvány, tabló, magánlevél, önéletrajz, vers, humoros jelenet, anekdota, munkafüzet, népdallejegyzés, ünnepi beszéd, megemlékezés, emlékfüzet, régi folyóirat, diáknévsor „támadt fel” papírsírából. Nem elhanyagolható a csíksomlyói faragóműhely egy-egy ritka „ajándéka” sem: lófejes, berbécsfejes asztalok és székek, csillárok, faragott támlájú pazar „fejedelmi székek”, ékes menyasszonyi sulykok, rozettás-virágos faragott és intarziás kazetták, díszes vonalú fényképrámák, temetői „emlékfák”, kopjafák, szemet gyönyörködtető függönytartók. A Szervátiusz-műhelyből kikerült „KALOT-legények” megannyi örökbecsű munkája. Továbbá: székely kapuk; Mária- és Jézus-szobrok; templomi és temetői corpusok; kispasztikai alkotások; plakettek, csempék; könyvbölcsők; ünnepi asztalra vágyó faragott tálcák, gyertyatartók stb. Mindezek a Szervátiusz csíksomlyói munkásságát folytató Kósa Huba Ferenc és Kovács Dénes kézjegyét is őrzik, a későbbi évtizedekben is alkotó munkára serkentettek. De nem feledkezhetünk meg a lányok szépségteremtő kalákáinak keze munkájáról sem: a nyugalmat árasztó régi szőnyegekről, szőttesekről, „írással” kézjegyekről, a Zakariás Flóra gyűjtötte keresztszemes mintákról. Mind arra figyelmeztetnek, hogy vigyázzunk (vigyáznunk kellene!) népi értékeinkre, őrizzük, védjük azokat, mentsük át a jelenbe, ne menjenek feledésbe!

Az eltelt évek során közel ötven hajdani „KALOT-legény” és „KALÁKA-lány” életútját ismertem meg. Ennek ellenére, nem tekintem befejezettnek az érték-rögzítő munkát.

Ami e kötetben napvilágot lát, szerény ízelítő csupán. Úgy szeretném átadni az Olvasónak, mint „madárlátta friss búzakenyeret”.

István Lajos

Egy virágcsokor

A KALOT népfőiskolájában
Tizenhaton ülünk sorjában.
Megénekelem szépen sorba,
S bekötöm egy csokorba

Az összes legénynek a nevét,
S így őrzöm Somlyó emlékét.
Hogyha szétráz a sors szele,
Itt élni fog mindenik neve.

Válogassuk a csokrot össze.
Jön Szentes Józsefnek a neve;
CsíkJenőfalváról jött ő el,
Hogy a tudományból lopjon el.

Igaz, kora már nem fiatal,
De itt többet lát és tapasztal.
Mit itt tanulunk ezután
Még hasznát veheti talán?

Szentes után jön György Jankó,
Ő is már öreg tanuló,
Csekefalváról jött ide.
Hogy teljen tudománnyal a feje.

Természete elég rendes,
Igaz, hogy kissé szerelmes.
De ez nem csodálni való,
Mert ő már házasulandó.

Következik Boga Antal,
Róla már több lesz egy sorral.
Szentmártonból jött ő ide,
Mindig jó, tréfás a kedve.

Teli van a bőre alja,
Állandóan mozog a karja,
Kopogtatja mindeniknek a fejét,
Míg egyszer eltörik a kezét.

György Danit választom most be,
Mindenki figyeljen ide!
Sokat tudnék írni róla,
De vigyázok most a szóra.

Ő is csekefalvi, mint Jankó,
A kettő egy faluból való...
Neki is szerelmes a szíve,
Ezért volt egyszer büntetve.

De most bekapom Bocskor Andrást,
Vele is díszítem a bokrétát.
Ő is, mint Boga, szentmártoni,
Róla is sokat tudnék mondani.

Szíve hasonló a többiéhez.
Arany verse a merengőhöz
Úgy ráillik Bocskorra,
Mintha róla szólna minden sora.

Most beveszem magam a sorba,
Aki kötöm az egészet csokorba.
A nevem István Lajos,
Velem élni nagyon bajos.

Meg vagyok kenve mindenfélével,
Másnál nagyobb vagyok egy fejjel.
Korondról fújt a szél erre,
Hallgasson mindenki e versre.

Hallgasson az okos szóra,
Bogács Ferenc jön a sorba.
Madarasról jött ő ide,
Mindig jó és víg a kedve.

Egy kicsit biccentő a járása,
Annál nagyobb az esze forgása.
A természete is szent,
Már ismeri a zárda-életet.

Előveszem Bara Károlyt,
Hadd díszítse ezt a tábort.
Székely Ágostont hozzákötöm,
S róluk e verset így szövöm:

Mind a kettő bátor legény,
Egyik sem nagy, mégis kemény.
Bennük van a székely virtus,
Ments meg tőlük, Jézus Krisztus...

Elfelejtettem szólni arról,
Hogy jöttek Szentdomokosról.
A tudományuk elég nagy,
Mely felérné, nincsen agy.

Kerekes Gyula jön most sorba,
Őt sem ejtem ám a porba.
Jött ő ide Feltorjáról.
Hogy kapjon ő is a tudományból.

Ő is bizony nagy szerelmes,
A lányokra veszedelmes.
Mindennap ír levelet,
Így csábít el sok leányszívet.

Korpos Tamás következik,
Igaz, sokat viccelődik,
Nincs nálánál vígabb gyerek,
De ne csodálja senki meg:

Mert még nagyon fiatal,
Tizenkilenc évet töltött tavaly,
Születése gyergyószárhegyi,
Mindenki nagyon szereti.

Kovács Ferenc az én földim,
Róla is lesz vers és rím.
Bethlenfalváról jött ő el,
Róla csak keveset mondok el.

Neki is a szíve jól ver,
Tétlenül sokat nem hever.
A lányoknak veszedelme,
Egy nem elég, sokat szeretne...

Csedő Áron van a soron,
Róla sokat kell mondanom.
Egy kicsit álmos természetű,
De annál jobb erkölcsű.

Születése taplocai,
Nappal is jól tud aludni.
Este a lányokhoz gyakran jár,
Nem baj, ő is nagylegény már.

János Gergely nagylegény,
Termete kicsi s nem kemény,
De szembeáll bárkivel,
Szeret játszani mindenkivel.

Születése madarasi,
Onnan jött ide tanulni.
Feje elég tudományos,
Habár a lába nem táncos.

Csíksomlyót leghátul hagytam,
Burján Antalnak hagytam
Én a legjobb helyet,
Hogy megörökítsem ezt a nevet.

Természete elég szeles,
Azért, mert szerelmes,
De idővel ezt elhagyja,
S egy jobbat vesz fel magára.

Most Ambrus Karcsin van a sor,
S be van telve a csokor.
Természetéről hallgatok,
Mendemondára sokat nem adok.

Arról szólok, amit láttam,
S ha kimondom, meg sem bántam.
Aki tudja, hol van Tusnád,
Annak szereti legszebb lányát.

A csokor készen vagyok,
Széttépni nem hagyom:
Inkább felmegyek Pestig-Bécsig,
Harcolok érte sok-sok évig.

Kinek van írni ereje,
Szedjen a virágokból újat össze,
Helyezze be szobájába
Az utókor számára.

Csíksomlyó, 1942. január hó 30-án
Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Emlékül

**Mátéffy Győző KALOT Székely Népfőiskolai tanár úrnak, a
tanfolyam hallgatóitól (Csíksomlyó, 1941. XII. hó 5-én)**

Móra Ferenc *Ének a búzamezőkről* c. regényét ajándékozta az iskola igazgatójának:

István Lajos - Korond
Csedő Árpád - Csíktaplocza
Kovács Ferencz - Székelybethlenfalva
Korpos Tamás - Szárhegy
György János - Csíkcsekefalva
György Dániel - Csíkcsekefalva
Boga Antal - Csíkszentmárton
Bocskor András - Csíkszentmárton
Csontos József - Csíkjenőfalva

Kerekes Gyula - Torja
Bogács Ferenc - Csíkmadaras
János Gergely - Csíkmadaras
Bara Károly - Csíkszentdomokos
Ambrus Károly - Csíksomlyó

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Magyar Ferenc megbízólevele Ferencz Imre építőmesternek

Tekintetes

Ferencz Imre Úrnak

Csíkpálfalva

A csíksomlyói „KALOT” Székely Népfőiskola építkezésére vonatkozó költségvetését a KALOT Országos Központjának jóváhagyása alapján elfogadom, és az építkezési munkákat ezennel megrendelem.

A költségvetés egyensúlyának betartásáért úgy általában, mint részleteiben Önt terheli a felelősség a fennálló törvényes rendelkezések értelmében. Különösen felhívom a figyelmét az építkezési anyaggal való gazdálkodásra, a háborús körülmények miatt életbe léptetett megszorítások és előírások idevonatkozó betartására. Ennek büntetőjogi következményeit Ön mint az építkezés felelős vezetője köteles vállalni.

Az építkezési munkálatoknak a Népfőiskola közérdekű szolgálatára való tekintettel – lelkiismeretes végrehajtást kérve – vagyok mély tisztelettel:

Magyar Ferenc
népfőiskolai igazgató

Csíksomlyón, 1942. január hó 10.

Forrás: családi archívum

Igazgatói körlevél

KALOT SZÉKELY NÉPFŐISKOLA
CSÍKSOMLYÓ

3. számú népfőiskolai körlevél

Tárgy: *a pünkösdi értekezlet határozatai,*
nyári teendők,
a Székely Nemzeti Múzeum felhívása

Kedves Barátom!

A pünkösdi találkozó fényes bizonyítéka volt annak, hogy a Népfőiskola olyan fiatal magyarokat nevel, akik közös feladatra egyforma lelkesedéssel, az igazi testvériség jegyében tudnak összefogni. Az egész találkozó alatt érezhattük, hogy ez a kis gárda, amelyik a csíki és az udvarhelyi népfőiskolai tanfolyamról került ki, úgy viselkedett, úgy érzett, és úgy gondolkozik ezután is, mintha egy anyának lennénk gyermekei, és mintha azelőtt is együtt éltünk volna.

Különösen azok számára, akik nem lehettek itt jelen ezen a találkozón, de emlékeztetőül is azoknak, akik itt voltak, ebben a körlevélben újból felsorolom egynapos értekezletünk határozatait.

1. Minden népfőiskolás kötelessége, hogy a Népfőiskolán szerzett tudást és lelkesületet tovább fejlessze. Ezért elhatározzuk, hogy *minél többet olvasunk és tanulunk azokból a tárgykörökből, amelyekből előadásokat hallgattunk a Népfőiskolán.*

2. Továbbra is népfőiskolás becsülettel *örködjünk a falu hagyományos élete és tárgyai fölött.* Harcolunk, ha kell, a népi táncokért, viseletért, dalainkért az idegennel szemben.

3. Ahol még nincs KALOT helyi szervezet, ott *mindent elkövetünk, hogy ősze az alakulást előkészítsük.* Ahol már van, ott még most a nyáron készítjük elő a KALOT-vezetőséggel egyetemben *a jövő téli programot.*

4. Már a nyáron *kiszemeljük azokat a legényeket, akiket ősze elküldünk a három hónapos népfőiskolai tanfolyamra.* Az egyik ilyen három hónapos tanfolyam október közepén, a másik február elején kezdődik.

5. Ha van a falunkban vagy a környéken olyan legény, aki faragó-tehetséggel van megáldva, feltétlenül elküldjük a Népfőiskola állandó faragó-tanfolyamára.

6. Feltétlenül bekapcsolódunk a községünkben most szervezett és a község érdekeit szolgáló valamilyen *gazdasági megmozdulásba.* Ha ilyen mind ez ideig nem lenne községünkben, mi magunk vesszük kezünkbe a kezdeményezést.

7. Szeptember utolsó vasárnapján lesz a KALOT székelyföldi vezetőinek *seregszemléje.* Erre még külön felhívjuk a figyelmet, de már most megbeszéljük, hogy a faluból hányan veszünk részt rajta, és készülünk rá.

8. Ősszel a környékbeli KALOT-szervezetekkel közösen *egy regős csoportot alakítunk,* és sorba járjuk a környező falvakat, ott kultúresteket tartunk, és ezzel lendületet adunk a KALOT munkájának.

9. Minden népfőiskolás figyelmesen olvassa el a *Székely Nemzeti Múzeum* ide mellékelte körlevelét. Népfőiskolás szorgalommal ennek a körlevélnek értelmében végezzen mindenki hasznos munkát. Láthatjátok a körlevélből is, hogy az illetékes fórumokon milyen nagy elismeréssel beszélnek arról a kevés munkáról is, amit eddig csak néhány társatok végzett múzeumi tárgyak gyűjtésével. Mindjárt az első oldalon olvashatjátok a színes ceruzával aláhúzott dicséretet.

Nagyon szeretném, ha a fenti kötelezettségek elvégzéséről időközönként beszámolnátok.

Még egy kérésem van: augusztus 1-ig minden népfőiskolás küldjön be egy 6 cm széles és ugyanolyan hosszú ún. igazolvány arcképet. Most készítjük el az elmúlt év beszámolóját és a következő év népfőiskolás kalendáriumát. Ebben szeretném közzé tenni a legelső népfőiskolások fényképét. A könyv őszre jelenik meg, és mindannyian megkapjátok ajándékul.

Szeretettel köszönt:

Magyar Ferenc s. k.
népfőiskolai igazgató

Csíkssomlyón, 1942. június 23-án

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Magyar Ferenc levele Ambrus Károlynak

Fejléc helyén körpecsét:

„KALOT” SZÉKELY NÉPFŐISKOLA IGAZGATÓJA

Kedves Karcsi!

Nem hiszem, hogy haza tudok menni elsejéig, ezért ezúton hozom emlékeztetőbe, hogy elsején kezdődik érdi népfőiskolánkon a kéthetes népfőiskolai továbbképző tanfolyam. Erre feltétlenül jöjjön el, és ha lehet, hozza magával Bene Lacit is. Ha van pénze, kölcsönözzön neki Érdig útiköltségre valót, ha nincsen, ezen levelém felmutatásával kérjenek a Gondnok úrtól annyi pénzt, amennyi Érdig elegendő.

Kenyeret (vagy lisztet), valamint zsírt kell hozni, és cukrot annyit, amennyi két hétre elegendő.

A lelkigyakorlat elsején reggel kezdődik. Nem baj, ha félnapos késedelemmel érkeznek meg.

Amennyiben Mátéffy közben leszerelt volna, neki is hozza eszébe, hogy elsején Érden kell lennie!

Sok szeretettel köszönti:

Magyar Ferenc
s. k.

Budapest, 1943. VIII. 28.

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Şumuleu
Ferences Rendház
Csíksomlyó

Igazolás

Alulírott csíksomlyói ferences házfőnök, igazolom, hogy az Erdélyi Róm. Kat. Egyházmegyei Tanács 200/1948. V. szám alatt megkeresett, hogy a volt KALOT Népfőiskola javait, amelyek a faragótanfolyamok felszereléséhez tartoztak, szállítsam a Radnóti Iskolához. Az említett javak, valamint a KALOT minden ingó és ingatlan vagyona az Erdélyi Püspökség tulajdona. Így az egyházmegyei tanács joggal rendelkezett. Igazolom azt is, hogy a Radnóti Iskola Ambrus Károlyt küldte ki a felszerelések elszállítására és azok összeszedésére.

Csíksomlyó, 1948. február 14.

P. Hajdu Leánder
fm. Házfőnök

P. H.

(A körpecsétben: **FERENCES HÁZFŐNÖKSÉG + CSÍKSOMLYÓ + 1400**)

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Márton Áron megbízólevele Ambrus Károlynak D. a J. Kr.!

Szám: 4274/1948

T.

AMBRUS KÁROLY úrnak

Radnót

Saját kérésére és az Egyházmegyei Tanács Igazgatótanácsának javaslatára ezennel kinevezem ÖNT a radnóti téli gazdasági iskolához pedagógusnak, és a kézi-munka tanításával megbízom 1948. március 1-i hatállyal.

Fizetési feltételeit egyidejűleg az Egyházmegyei Tanács az érvényben lévő állami rendeletek szerint állapítja meg.

Fontos munkájára Isten áldását kérem!

Gyulafehérvár, 1948. március hó 12-én

Márton Áron
püspök
s.k.

(A körpecsétben: **ÁRON MÁRTON EPISCOPUS ALBA IULIENSIS**)

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Brádi levél Ferencz Istvánnak

Igen t[isztelt] Ferencz Úr!

6000, azaz hatezer Lei b. címére postán feladtunk. 5000 Lei a szobor második részlete és 1000 Lei szállítási és pakolási költség.

Így, mi is kötelezettségünknek eleget téve, most már tudatom, hogy úgy a Borbála-szobor, mint a Szent Lévi Jézus-szobor a legnagyobb elismerésünket és meglegedésünket érdemelte ki. Elsőrendű munka és tiszta hasonlatosság (ábrázolás) mindkét szobor.

A Borbála-szobor már a helyén díszeleg, az újonnan elkészült oltáron. Nagyon jól néz ki onnan. Mindenkinek megnyerte tetszését. A Jézus-szobrot ezen oltár alatt helyeztük el. Ugyanis az oltár eleje elvehető, és az üregben van elhelyezve, hol körül sziklás, barlangszerű utánzatú festéssel még szebbé és eredetibbé teszik.

A szállításnál egyik sem sérült meg, a legkevésbé sem. Jól és gondosan volt csomagolva.

Még biztosan nem tudjuk, mikor, de lehetőleg november elején lesz az oltár felszentelve.

Most pedig úgy a magam, mint az egyháztanácsosok és az egész hívek nevében is köszönetet mondok tiszta, szép művészies munkájáért és rendes pontosságáért, mi szintén megnyerte tetszésünket, mivel a kért és elvállalt időben meglett és meg is érkezett dicséretes munkája.

Igazán mondom, nagy örömet okozott nekünk kifogástalan munkája. Nem győzzük eléggé nézni mindnyájan a remekül szép oltárt, mit különösen a Szent Borbála-szobor és a Jézus-szobor tesz nagyon díszessé.

Szakszerű, jó ízlésű munkájáért és pontosságáért mindenkinek a legmelegebben ajánlva vagyunk.

Testvéri szeretettel

Laczkó Béla
egyházi gondnok
Szabó Sándor
Balázs István
Balázs Benedek
Betegh Károly

Brad, 1948. X. 16.

Str. Zarand nr. 16.

Jud. Hunedoara

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Ferencz Imre önéletrajza

Alulírott Ferencz Imre, születtem 1908. október hó 27-én Csíkpálfalván, 177. szám alatt. Apám ± Ferencz I. László, anyám Balló Julianna, két testvérem: özv. Salamon Erzsébet, Salamon András.

1915-től 1921-ig végeztem iskolai tanulmányaimat, kitűnő jeles bizonyítvánnyal. 3 évig az estéli továbbképzőbe [jártam], 1924-ben elszegődtem 4 éves tanoncnak ács- és kőművesiparra, 1928. szeptember 18-án segédkönyvet kaptam Vécsei Gábor csíkszeredai építésztől, négy évet voltam gyakornok.

1932-ben Bukarestbe mentem iparom gyarapítani. 1936-ban a Práger-cég 6 hónapos rajziskolába küldött, 1938-ig munkavezető voltam. 1939. május 25-én Csíkszeredában a Bacău-i komisszió előtt letettem a mesteri vizsgát, és 1943-ig mint önálló folytattam az építkezést. 1944-ben megnősültem, és átvettem a Hangya Szövetkezet kezelését 1950-ig. 1951-ben a Csíkszereda városi néptanács investíciós építési munkálatoknál voltam inkadrálva mint mester.

1952-ben behívtak a Moinești-i Sovrom Petrolnak az építési szekciójára, ahol 1954-ig mint mester voltam a sántier elköltöztetése végett. Csíkszeredán a Pénzügnél kivettem az iparosengedélyt, 1962. október 7-én a Pénzügy visszavonta az engedélyt. Ezen idő alatt terveztem és építettem a pálfalvi, a szentkirályi és delnei kultúrházakat. A kollektívbe 1962-ben álltam be 1 ha 86 ár földdel. 3 gyermekem van: [a fiam] Lugoson érettségizett 1962-ben, egy leányom Brassóban tizedikes, és a legkisebb Pálfalván VII. osztályos.

Sem a múltban, sem a jelenben semmiféle pártnak tagja nem voltam.

Ezen önéletrajzot és dátumokat papírral és tanúkkal igazolom.

Csíkpálfalva, 1963. január hó 10-én

Éljen a R. M. P.!
Ferencz Imre

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Bizonylat

Alulírott, Funk Ferenc nagyősz (Tomnatic, Raion Sînnicolaul-Mare, Reg. Banat) róm. kath. plébános, Szent Júdás Tádé-szobrot csináltattam Ferencz István csíkszeredai szobrászmester által. Ezennel kijelentem, hogy a jelzett szoborral mindenképpen meg vagyok elégedve. Nevezett Ferencz István pontosan, becsületesen végezte munkáját, miért is ajánlhatom hasonló munka végzésére.

Tomnatic, 1963. december 5-én

Funk Ferenc
plébános

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Godó Mihály levelezőlapja Ferencz Istvánnak

Kedves Mester!

A szt. Szív-szobor 1967. okt. 6-án teljes épségben és mennyei szépségben megérkezett. A festés méltó az Ön mesteri munkájához. Nem is hiszi el, hogy milyen hatást váltott ki az emberek lelkéből munkája! Valóságos búcsújárás van a kicsiny, de csinos templomban. Megírtam Pestre is Kerkaiéknak, hogy ők is részesülhessenek a nagy örömben.

Az Úr áldja meg művészi lelkét, adjon hosszú életet, sok kegyelmet, hogy sok nagyon szép szobrot tudjon még az Úr dicsőségére vésni.

Nem tudom, a csomagolást megtérítettem-e? Amennyiben nem, úgy szíveskedjék egy lapon jelezni, hogy ennek a kedves kötelességemnek eleget tehessek.

Isten bő áldását kérve életére és munkásságára, vagyok öszinte tisztelettel

*Godó Mihály
1967. X. 10.*

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Magyar Ferenc üdvözlőlapja Ferencz Istvánnak

A mi felejthetetlen Ferencz Istvánunknak és Katicának nagyon boldog Karácsonyt és Újesztendőt kíván:

Magyar Ferenc és Magyar Ferencné

Solymár, 1981. XII. 20.

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Magyar Ferenc levele Ferencz Istvánnak

Kedves Pista és Katica!

Itt látható az öreg Magyar és legkisebb fia, a „Hetedik” Gergely barátcsuhában, az esztergomi bazilika tövében.

Én még dohányzom is, bort is iszom, így aztán nekem is faraghat egy csinos koporsót, de nem olyan hosszúkását, mint a magáé, hanem amolyan hordó-formát, hogy amíg belé nem gyűrnek, addig bort lehessen benne tartani!

Csókolja Mindkettőjüket

Magyar Ferenc

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Ambrus Károly

Felejthetetlen emlékek

1922. február 7-én születtem Csíkcsobotfalván, törpebirtokos földműves család hetedik gyermekeként.

Apám, Ambrus József, 2,5 ha földdel rendelkezett, aminek kb. a fele kaszálós terület volt. Ebből nem lehetett eltartani a tizenegy tagú családot, mert abban az időben még éltek a nagyszülők is. Ezért édesapám minden ősszel leszerződött idénymunkára a moldvai Szászkúton lévő cukorgyárhoz, ezen kívül ácsmunkával is foglalkozott. [...]

Elérkezett 1940 ősze, a bécsi döntés, és utána a magyar hadsereg bevonulása, ami felejthetetlen emlék marad minden igaz székely számára. Minden faluban zúgtak a harangok. Csíkszeredába szeptember 9-én vonultak be az első honvéd alakulatok. Mi, csomortániak, csobotfalviak és csíksomlyóiak a kegytemplom előtti téren gyülekeztünk, és nemzeti zászlók alatt vonultunk be Csíkszeredába, ahol a Segítő Mária gimnázium előtt sorakoztunk föl. Azt az ujjongó örömet, lelkesedést leírni nem lehet... Az asszonyok virágessal borították be a poros honvédeket, a falvakból szekér számra hordták a kürtöskalácsot. A férfiak a levegőbe emelgették a honvéd tisztek kocsijait, mintha pehelyből lettek volna. [...]

Nemsokára megalakult a magyar közigazgatás. Az ONCSA (Országos Nép- és Családvédelmi Alap) élelmiszert, ruhaneműt, lábbelit, építőanyagot osztott a sokgyermekes családoknak. Ezüst- és aranykalászos tanfolyamok indultak. Nemesített vetőmagot osztottak a gazdáknak, fájlatokat hoztak be az állatállomány feljavítása céljából. 1941 januárjában Gaál Tamás esperes kihirdette a templomban, hogy közelebből tanfolyam indul a csíksomlyói elemi iskolában fiatal legényeknek. Erre a tanfolyamra Csobotfalváról tízen jelentkezünk: Burján Antal, Csiszér Imre, Gecző György, Gecző Sándor, Molnár Zoltán, Petres Zoltán, Péter István, Váta Béla, Váta Zoltán és jómagam.

Magyar Ferenc felvidéki tanár-újságíró volt az igazgató, Mátéffy Győző és Ferencz Lajos tanárok tanították a magyar történelmet és az általános műveltséget nyújtó tantárgyakat, P. Hajdu Leánder és Köllő Bonifác ferences atyák a hit- és erkölcstant, Kozán Imre agrármérnök a mezőgazdasági ismereteket, Papp Géza zenetanár a népdalokat, Molnár István koreográfus a népi táncokat, Részegh Mária zöldkeresztes nővér az egészségtant, Magyar Ferenc a mozgalommal kapcsolatos tudnivalókat. Mint szomszéd föld az esőt, virág a napfényt, fű a harmatot, úgy ittuk be az ott hallottakat. Kitárult előttünk egy új, csodálatos világ. Most is a fülemben cseng igazgatónk figyelmeztetése: „Fiúk, soha ne feledkezzetek meg három dologról: TISZTA FEJ, TISZTA SZÍV, TISZTA KÉZ!”

P. Kerkai Jenő és P. Nagy Töhötöm jezsuita atyák tanulmányozták a dán, belga és holland ifjúsági mozgalmakat és szövetkezeteket, valamint a magyarországi birtokviszonyokat. Később csatlakozott hozzájuk két világi munkatárs: dr. Farkas József és Ugrin József. Az ő lelkes, fáradságot nem ismerő munkájuknak köszönhetően bontakozott ki a KALOT, amelynek óriási szerepe volt az elhanyagolt, lenézett falusi társadalom emberi, gazdasági, erkölcsi és közéleti felemelésében. Húsz nép-

főiskolán készítették fel a falusi ifjúságot. Erkölcsi, műveltségbeli, szakmai és társadalmi ismeretekkel vértézve fel a háromezer helyi szervezetbe tömörült félmillió fiataalt. Ennek az erkölcsi, szellemi és anyagi befektetésnek a háborút követő első választások alkalmával mutatkozott meg az eredménye.

Erdélyi viszonylatban is óriási jelentősége volt a KALOT- és a KALÁKA-mozgalmaknak. [...]

1941-ben kezdték építeni a KALOT népfőiskolát Csíksomlyón, Kós Károly tervei alapján. [...] 1942 őszen már az új épületben kezdődhetett a tanítás. Az elméleti oktatás mellett faragászati tanfolyamot is beindítottak Szervátiusz Jenő szobrászművész vezetésével. Itt ismerkedtek a tehetséges székely fiúk a faragóművészettel és az eredeti népi díszítő-motívumokkal. Olyan tehetségek kerültek ki innen, mint a gelencei Fábián József, a menasági Dánél Károly, a csíkszentgyörgyi Gál Vilmos, a csíksomlyói Ferencz István, akiknek szobrai sok székelyföldi templomot díszítenek. A faragászokat 1942 nyarán Firenzébe is kivitték egyhónapos tanulmányútra. Magukkal vitték az itt készült miniatűr székely kaput is, ami jelenleg a radnóti Rákóczi kastélyban látható.

Felejthetetlen emlék marad a Nagy- és a Kis-Somlyó közötti nyeregben 1941 pünkösdjén megrendezett KALOT-seregszemle, amit a búcsún résztvevő mintegy hetvenezer ember nézett végig. Háromszáz székely ruhába öltözött legény alakította a KALOT-címert és az öt betűt. A népfőiskolások – Muharay Elemér rendezésében – bemutatták *A dúsgazdag és a szegény Lázár* című bibliai játékot, ezt követően pedig a *Mátyás király aranyszőrű báránya* mesejátékot.

Miután Csíksomlyón elvégeztem a tanfolyamot, Magyar Ferenc igazgató úr elküldött egy hónapra az érdi népfőiskolába, ahol az ország minden részéből voltak fiúk – felvidéki szlovákok és kárpátaljai ruszinok is. Ott kötöttem máig élő barátságot Lami István szlovák és Reinhard Mihály sváb fiúval. (Lami 1998-ban részt vett a KALOT jogutódjai által Gyulán rendezett találkozón, amelyen Ugrin József lánya bemutatta édesapja hagyatékát. Ezen a kiállításon látta viszont annak a fényképnek a másolatát, amit 1942-ben készítettek rólunk Érden. Felhívta a csíkszeredai anyakönyvi hivatalt, ahol megadták a címemet, és azóta többször váltottunk levelet vele és Reinhard Mihállyal is.) 1942 augusztusában meghívást kaptam Pannonhalmára, az augusztus 20-i KALOT-seregszemlére. A délelőtti szentmise alatt érkezett a hír, hogy Horthy István hősi halált halt az orosz fronton, lezuhant a repülőgépével, így a délutánra tervezett rendezvény az országos gyász miatt elmaradt. Ugyancsak 1942 nyarára esett, hogy Ferencz Lajos tanárunk vezetésével elmentünk Szabadkára. Ez alkalommal felkerestük a Bácsjózseffalvára telepített bukovinai székelyeket, akikkel nagyon kedves, emlékezetes napot töltöttünk el. Sajnos, ezeket a derék embereket a háború végén a szerbek elűldözték, a Dunántúlon telepedtek le.

Az érdi tanfolyam elvégzése után táncoktatóként alkalmaztak a somlyói népfőiskolánál. Innen jártam ki népi táncokat (hétfélét, huszárcsárdást, marosszékit) betanítani Korondra, Csíkszentmártonba, Szentsimonba, Torjára, Kovásznára, Kézdivásárhelyre, Kézdiszentlélekre, Lemhénybe, Bélafehérvára, Nyújtódra, Gelencére, Pojánba. A KALOT-seregszemlét készítettük elő a felsőháromszéki falvakban. Erre 1943 pünkösöd másodnapján került sor a Kézdiszentlélek fölötti Perkő magaslaton. A zenét a szentsimoni fúvószenekar szolgáltatta.

1943. augusztus 1-jén megkaptam a behívót, és 4-én bevonultam Gyergyótölgyesre a 21-es határvadász zászlóaljhoz, ahol az árkász századhoz osztottak be. Nagyon kemény volt az újoncképzés; az altisztek azon igyekeztek, hogy minden egyéniséget kiöljenek belőlünk [...]. 1944. augusztus 19-én levelet kaptam édesanyámtól, hogy kellene aratni és nincs akivel, mert mind a hat fia katona. Fölratkoztam kihallgatásra, és Bille Sándor főhadnagy úrnak jelentettem, hogy mit írtak a szüleim. Megértő ember lévén, adott tíz nap szabadságot. Huszadikán nagy örömmel jöttem haza, hogy segíthetek a szüleimnek. Az örömből üröm lett, mert augusztus 23-án jött a SAS-behívó, hogy azonnal jelentkezzem az alakulatomnál. A legelső vonattal indultam vissza, és Ditróból gyalog 35 km-t tettem meg, hogy reggel hét órára tudjak jelentkezni Tölgyesen. Mikor visszaértem, a zászlóalj már harci készültségben volt. Minden század indult ki a Balázs-tetőre, ahol lövészárkokat, óvóhelyeket készítettünk. A mi századunk aknákat telepített. [...] Szeptember hatodikán kaptuk az első aknatüzet... Három napig éjjel-nappal szólt az ágyú és az aknavető... [...]

[A szovjet fogságból szabadulva] 1947. szeptember 18-án érkeztünk a csíkszerdai állomásra, reggel kilenc órakor. Amikor megpillantottuk a csíksomlyói kegytemplom kettős tornyát, kiesett a könny a szemünkből: „Vándor fecske hazatalál,/ Édesanyja fészke-re száll,/ Hazajöttünk,/ Megáldott a csíksomlyói Szűz Mária.” Déli egykor léptem át a szülői ház kapuján. A szüleim a mezőn voltak. Én rohantam ki hozzájuk... [...]

1947 novemberében meghívtak a radnóti kertészeti iskolába nevelőnek. A kinevezést Boldogemlékű püspökünk, Márton Áron írta alá, mert ez a – Rákóczi-kastélyban működő iskola, a hozzátartozó földekkel és szőlővel együtt – a Római Katolikus Státus birtokában volt. Egyúttal a kézimunka tanításával is megbíztak. A KALOT-iskola kifosztása után megmaradt gyalupadokat és a miniatűr székelő kaput is elszállítottam Radnóra. A Kis-Küküllő megyei fiúk és lányok itt vegyesen tanultak. Így sikerült egy tánccsoportot is megalakítani. Az igazgató Kovács Béla agrármérnök volt, akit később áthelyeztek a kolozsvári mezőgazdasági főiskolára... Itt ismertem meg a szentegyházasszalvi Tankó Rozáliát, akivel 1949. május 28-án házasságot kötöttem.

Részletek a szerző *Nyolc évtized a Nagysomlyóhegy lábánál* című kéziratos önéletrajzi visszaemlékezéseiből

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

István Lajos

Életünk a Népfőiskolán

1940. szeptember 14-én érkeztek meg a honvéd csapatok Korondra. Ránk, akkori legényekre az a feladat hárult, hogy az atyhai eltérőnél lóháton várjuk be a főcsapatot, és vezessük a község bejáratánál felállított díszkapuig. Édesapámnak két jó közepes lova volt, az egyik piros, a másik fekete. A feketét szépen megpucoltam,

és felöltöztem az előírásnak megfelelően: székelyharisnya, csizma, fehér ing, fekete lájbi, fekete kalap. A gyülekező délelőtt 10 órakor volt a község központjában. Össze is gyűltünk rendes időben mind a huszonötön, és elindultunk.

Amikor az aragonit üzemhez értünk, a községtől két kilométernyire, látjuk, hogy az üzem tulajdonosa, Knop Vencel tanár úr kint sétál az úttesten. A tanár úr Csehországból jött, és mindenki csehnek is tartotta. Amikor a közelébe érkeztünk, közülünk az egyik legény „megálljt” kiáltott, és azt indítványozta, hogy verjük meg a tanár urat, mert gyűlöli a magyarokat. Én ez ellen fennhangon tiltakoztam: nem a mi dolgunk az emberek felett ítélni. Mi menjünk csak oda, ahová küldtek, majd jönnek azok, akik arra hivatottak, hogy minden embert az elkövetett bűnéért, ha van ilyen, felelősségre vonjanak. Engem ezért az a legény arcul ütött. Szerencsémre a többiek az én pártomra állottak. A tanár úr nem szólt semmit, bevonult a lakásába.

Az atyhai elágazónál is díszkapu állott. Ahogy a főcsapat megérkezett, az atyhaiak üdvözölték, és indultunk is Korond felé. Nagy ünnep volt ez a nap. Két hétig mind csak jött a katonaság. Mi csodálkoztunk, szinte semmit nem dolgoztunk. Egy szép nap arra ébredtünk, hogy a lányok ránk se néznek, csak a katonákkal szórakoznak.

Karácsony előtt megkezdődött a katolikus ifjak egyletbe való tömörítése. A Budapestről érkezett titkár azzal kezdte az első összejövetelen, hogy egy olyan egyletről van szó, amelyik az ifjúság szellemi és anyagi felemelkedését hivatott segíteni. Nagyon sokan lelkes hívei lettünk e gondolatnak. Simó Mihályt választottuk meg elnöknek, Balázs Baba Józsefet pénztárosnak, engem pedig titkárnak szemeltek ki. Antoni János plébános úr lett az egyházi elnök, a világi elnöki tisztséget pedig Knop Ferenc vegyész-mérnök, a már említett kőcsiszoló üzem tulajdonosának a fia töltötte be. Az egyletnek az volt a jelszava: nem politizálunk, nem lázítunk, nem kritizálunk. Tanulunk a magunk felemelkedése érdekében. [...]

Szépen indult be az egyleti munka, de 1941 májusában besoroztak katonának. Jelenttem ugyan, hogy tüdőbeteg vagyok, de október 11-én mégis be kellett vonulnom a Kolozsvár melletti Szamosfalvára. [...]

Egy éjszaka köhögni kezdtem, a jobb lapockám alatt fájni kezdett, nagyon izzadtam... Gyengélkedőre jelentkeztem. [...]

Hazaérkezésem után nem tudtam, mihez kezdjek. A kerámiaüzembe nem akartam visszamenni, betegnek sem éreztem magam. Valami más akartam lenni, mint üzemi munkás. A székelyudvarhelyi polgári iskolánál elintéztam, hogy tanulmányaimat magánúton folytathassam. Újból bekapcsolódtam az egyleti életbe.

Ez időben történt, hogy új katolikus kántor helyeztek a községbe: Bitay Pált. Csíksomlyóról jött. Ő vette át az egyletnél a világi vezetést Knop Ferencről. Egyik este tudomásomra hozta, hogy Csíksomlyón van egy kéthónapos népfőiskolai tanfolyam. Nem mennék-e el arra? Szüleim beleegyezésével másnap már indultam is.

Délután érkeztem meg a Népfőiskolára. Ötől Magyar Ferenc igazgató úr tartott előadást. Megkérdezte: fáradt vagyok-e? Részt veszek-e az órán? Nem voltam fáradt. Kaptam egy jegyzetfüzetet, s katonásan engedélyt kértem, hogy a ceruzámat a hálóteremből magamhoz vehessem. Ez tetszett az igazgató úrnak, és másnap kinevezett szobaparancsnoknak.

A rendet ugyanis nagyon megkövetelte. Minden reggel misére kellett menni a barátok templomába. Mindig sorban mentünk. Amiként a lányok is az átellenben lévő KALÁKA Népfőiskolából. A templomban nem merültünk bele nagyon a vallási áhítatba, inkább arra törekedtünk, hogy a tekintetünk találkozhasson a leányokéval. Azt vettük észre, hogy nagyobb részük jobban keresi a legényszemsugarakat, mint a lelki üdvösséget.

Miután a templomból visszamentünk, kezdődött a reggeli. Velünk étkezett az igazgató úr és Mátéffy Győző tanár úr is. Étél előtt és után az asztali imákat mindig el kellett mondani. Ahogy esti harangszókor *Az Úr anygala* című imádságot is.

Jött a szombat este, amikor is az igazgató úr elvitt a csíksomlyói táncterembe. Ahol a Kaláka-leányok is megjelentek, igazgatónőjük, Zakariás Flóra vezetésével. Mindkét intézmény vezetője igen szép beszédet tartott arról, hogyan kell egymást – kezet kézbe téve – segítenünk. Jelen volt természetesen a csíksomlyói ifjúság is. A beszédek után a zenészek rázendítettek. Moccanni sem mertünk, pedig minden faluból a legényeknek a java volt itt. A tánc már javában folyt, de mi csak suttogtunk, egyikünk sem mert felállni táncolni. Aztán megpillantottam egy barna képű leányt, és odasúgtam a szentdomokosi Székely Ágostonnak:

– Nézd csak, én elmegyek és felkérem, aztán kérd el tőlem...

Amint mondtam, úgy is cselekedtem. Hát, uram Isten, olyan jól tudtunk táncolni, hogy rögtön megbántam, Ágostonnak miért szoltam. A leány olyan szépen tudott beszélni hozzám, mintha egy fecske csicssergett volna. No de, Ágoston odajött, és lekérte... Alig fordulok meg, egy csíksomlyói fiú a vállamra üt:

– Testvér, annak a leánynak hagyjon békét...!

Éjfélkor hazavonultunk. Egész héten arról folyt köztünk a beszéd: a következő vasárnap látogassuk meg a Kaláka-lányokat. Az igazgató úr csak hallgatott, de a vasárnapi ebéd idején csak szóba hozta a dolgot. Azt indítványozta: küldjünk előre valakit, aki az igazgatónőtől engedélyt kér a látogatásra. A választás reám esett. Na de, ez nem volt elég: az a tisztség is rám hárult, hogy beszédet mondjak a lányok előtt. A szöveget megfogalmaztam, tetszett is az igazgató úrnak. Amikor elérkezett az indulás ideje, felsorakoztunk a kapu előtt. Az igazgató úr szemlét tartott: elég fényes-e a csizmánk, van-e mindenkinél tiszta zsebkendő? Beérünk a székházba, megállunk a lányok fogadószobája előtt. Nekem kellett bekopognom, hogy a bemenetelre engedélyt kérjek. A nagy fényességtől úgy elveszett a szemem világa, hogy alig tudtam szóhoz jutni.

Székely bútorokkal berendezett teremben fogadtak. Az asztalok szépen megterítve, korondi bokályokban fenyőágacsok, kékre festett korondi tányérok telis-tele tésztákkal. A lányok pedig mind székelruhában.

Fogalmam sincs, hogy mondtam el a „bekéreztetőt”. Csak arra emlékszem, hogy az igazgatónő mosolyogva intett: „Jöjjenek be!” Mire a legényeknek megadtam a jelt. Szép sorjában mindenkinek bemutatkoztunk, aztán úgy foglaltunk helyet, hogy egy leány, egy fiú. Megindult az ismerkedés. A lányok verseket, balladákat adtak elő. Mi sem maradtunk adósok. Egy adott pillanatban az igazgató úr arra kért, hogy szavaljam el *Székely hagyaték* című költeményemet. Hatalmas tapsot kaptam. Aztán a lányok kezdték hozni a noteszeiket: írjak be kinek-kinek pár sort emlékebe. Megkezdődött a közös éneklés, így a „beírást” máskorra halasztottam.

Az első találkozás élményéből született versem azonban nem a leányok, hanem – ügyetlenségünk folytán – az igazgatónő kezébe került. Lett is ebből aztán nagy botrány. A verset ugyanis egy ívpapírra szép betűkkel leírtam, körbe virágok közt borítékot (levelet) vivő galambokkal díszítve. Az ív hátoldalára pedig mind a tizenhatunk nevének a kezdőbetűjéből szép monogramokat rajzoltam. A lap aljára odaírtam: aki valamelyik monogramot „szereti”, rajzolja alája a magáét. Felelős szerkesztő: István Lajos, felelős kiadó: György Jankó. Napokon át vártuk a választ, de hiába. Egyik reggel aztán templomba indulás előtt az igazgató úr tudunkra adta, hogy levél érkezett a Leánynépfőiskolából. Nyomatékosításként hozzáfűzte:

– István barátom bizonyára ismeri a tartalmát...

Mindannyian tudtuk, miről van szó, de mindenki hallgatott.

Attól kezdve minden étkezéskor megkeseredett számban az étel.

[...]

A negyvenkettes esztendő tavaszán már nagyon gyenge volt az élelmiszerellátás az egész országban. Ezt mi is megéreztük a Népfőiskolában. Olyan eset is előfordult, hogy reggelire sült ptyókát és teát kaptunk, vacsorára pedig főtt ptyókát cika káposztával. Hát bizony megtörtént, hogy a legények meghajigálták az ebédlő falán lévő Horthy-képet főtt ptyókával. Az igazgató úr természetesen nem hagyhatta ezt szó nélkül: háború van, közellátási nehézségekkel küszködik az ország, a termés gyenge volt, a háború mindent felemészt. Rámutatott arra, hogy a háborús kiadásokból mi mindent lehetne építeni. Majd arról beszélt, hogy fejlett mezőgazdaságot kellene teremteni nálunk is, mint Dániában. És mindenik legénynek átadott egy kis könyvecskét, amelyiknek ez volt a címe: *Dánia, a gazdag parasztok országa*. Engem külön megajándékozott még Dr. Tóth Tihamér *A tiszta férfiúság* című munkájával.

Nagy hatással volt rám mind a két kötet. Az utóbbi különösen megragadott. Miután elolvastam, el is határoztam nyomban: ennek szellemében próbálok élni, olyan családot alapítani, mely Istennek és embernek tetsző legyen.

A könyv ma is megvan, és a fiammal is kiolvastattam.

Korond, 2003. március 24.

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Dánél Károly önéletrajza

Én, Dánél Károly, 1927. május hó 19-én születtem Csíkmenaságon. Iskolaéveimet 1934-ben kezdtem meg. Hat évig román tannyelvű osztályba jártam, aztán jött a rendszerváltás, és két évet magyarul végeztem.

Gyerekeveim idején a saját teheneinket legeltettem, és eközben faricskálgattam: gyakoroltam a pásztorbot- és a guzsalyfaragást. És ezt nagyon, de nagyon szerettem. 1940–1941 táján eljött hozzánk az egyik unokatestvérem, és elmagyarázta, hogy milyen szép dolgokat csinálnak a KALOT- és a Kaláka-iskolákban. És akkor

úgy határoztam, hogy el fogok menni Csíksomlyóra. 1942-ben kerültem oda, és ott is voltam 1944 tavaszáig. Aztán jött a front, és így befejeződött az iskola.

Hazakerülve előbb a szüleimnek segédkeztem a gazdasági munkálatokban, 1945-től pedig asztalosmunkát végeztem egyik unokabátyámnál, aztán egy másik asztalosnál is dolgoztam, amikor az otthoni munkák engedték.

Hogy mit tanultunk a KALOT-iskolában? Hittant, illemtant, erkölctant és még sok mindent. Rajzórán a magyar díszítés alapformáit gyakoroltuk. Megtanultuk a székely rovásírást, még most is megvan az ábécéje. Szervátiusz Jenő azt akarta, hogy a székely népművészet utat törjön a világba. Szobrokat is faragtunk juharfából, körtefából, diófából. Tiszafenyőből még gyűrűt is csináltam. 1945-ben arra kért egy akkori előljáró, hogy készítsek valami művészi dolgot a megyei kiállításra. Székelykaput faragtam.

Ekkor már családfenntartó voltam, mert a bátyámat elvitték Oroszországba. A gazdasági munkák végzése mellett ajtókat, ablakokat, bútorokat készítettem. Aztán 1951 júniusában behívtak munkaszolgálatos katonának. Három évig ott is asztalosmunkával foglalkoztam. 1955-ben megnősültem, négy évre rá Erdőre költöztünk, ahol egy bútorkészítő műhelyben alkalmaztak. A hetvenes évektől rám bízta a székelytámlák faragását. Erre az időre esik, hogy renováltam az erdői templom szobrai, majd az új oltár faragását is elvállaltam. Idehaza inkább képrámákat csináltam, de már az idő eljárt felettem.

Erdőd, 2003. áprilisában

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Özv. Mátéffy Győzőné Hegyi Ella

Nagyszerű emberek tanítottak

Mindenkit személyesen ismertem, aki a népfőiskolán tanított, többeket közelebbről, barátilag is.

A szervezők – Kerkai és Töhötöm atya – állandóan úton voltak: egyik éjjel Pestről Somlyóra utaztak, a másikon vissza Pestre, onnan a Felvidékre, oda, ahol útbaigazításukra, nagy koncepciójú munkájukra éppen szükség volt. A világi szervezők voltak az ő helytartói: kezdetben Ugrin József, majd, amíg be nem hívták a frontra, Magyar Ferenc igazgató.

A ferences atyák közül Leander atyát gyermekkoromtól ismertem. Ő tanította a hit- és erkölctant. Egyszer megkérdeztem volt tőle: mivel tudja megfogni, magával ragadni ezeket a nagyfiúkat? „Az ősi székely erkölcsi rendről beszélek nekik – válaszolta szerényen –, arról, ami megtartotta népünket. Az Isten és a család szeretetéről, a felnevelő közösség tiszteletéről, a bajbajutottak megsegítéséről, ilyenekről...” A háború utáni nehéz években a rendháznak dolgozó sokgyermekes gazdától nem fogadta el a behozott gabonát, sőt, még ő adott neki: vigye a családjának. Huszonöt év börtönre ítélték. Rabtársai elmesélték, hogy minden este így imádkozott: „Hála

legyen az Úrnak, eltelt ez a nap is, és ma is emberek maradtunk...” Ilyen pap és ember nevelte istenhitre, emberszeretetre, a felnevelő közösség tiszteletére a fiúkat.

Végig kedves barátja volt a családuknek Szervátiusz Jenő szobrászművész, aki a faragást tanította. Elismert, nagy művész volt már, amikor 1941-ben az igazgató felkérésére otthagya jól felszerelt kolozsvári műtermét, megkezdett munkáit. Egy fürdőszobának szánt helyiségben lakott a kisfiával, Tibikével, és Mátéffy Győzővel. Soha nem panaszkodott. A műhely felszerelése, a munka beindítása is nehéz volt, de halk szóval mindent elért. Elsőnek vette kezébe a vésőt, és utolsónak tette le. Tanítás után is sokszor láttam a műhelyben: javítgatta tanítványai munkáit. Sokuknak lett kenyérkereső foglalkozása, hivatása a faragás. Valamennyien hálás szeretettel áldják emlékét.

Molnár István táncművész alakja és művészete felejthetetlenül bevésődött emlékezetembe. Magas, szikár férfi volt, sápadt arccal, hosszú, vállig érő hajjal (ami akkor nem volt divat). Nem tűnt vidám alkatúnak, inkább szomorúnak. De amikor megszólalt a zene, a levegőbe szállt. Azóta sem láttam olyan csüddöngölőket! Tanítványait is magával röpítette. Csodálatos művész volt.

Mátéffy Győzőről nem illő nekem dicséretet zengenem, mivel a férjem lett. De tanítványai megéreztek benne is a kiváló nevelőt. Akárcsak Ferencz Lajosban, Antal Pálban, Pap Gézában, Részegh Máriában, aki jó barátnőm volt. Tudásuk, ügyszeregetük önzetlenséggel párosult. Emlékszem, hogy a képző tanárai ingyen vállalták a népfőiskolai órák megtartását. Megtörtént, hogy – amikor például a kőműveseket kellett kifizetni – háromhavi fizetésükkel járultak hozzá az építkezéshez. Közéjük tartozott Szervátiusz Jenő is. Akit Kerék Imre *Adassék tisztelet* című versében így jellemez: „Ki emberi lelket igéz föl a fából, / Gondfelhőzött arcra csillagot varázsol, / Balladát kalapál örömből és jajból!”

Nagy művet csak nagy ember alkothat. Szervátiusz embernek is nagy volt.

Csíksomlyó, 2003. január 30.

Forrás: Burus János KALOT-archívuma

Újrainduló KALOT-mozgalom

Tűz ütött ki a KALOT épületében

Öt és fél órán át oltották az Olt Katonai Tűzoltó-alakulat katonái a lángokat február 3-ról 4-re virradó éjszaka Csíksomlyón, a Szék út 147. szám alatti épületben (a volt KALOT épületében), amely a Gyulafehérvári Caritas csíkszeredai kirendeltségének tulajdonát képezi. A lángokat későn vették észre a szomszédok, így mire a tűzoltók éjjel két órakor a helyszínre értek, már csak az épület 80%-át tudták megmenteni. A tűzoltóság jelentéséből kiderül, hogy leégett kb. 300 négyzetméternyi felület a tetőszerkezetből, kiégett 3 iroda és a tűz martalékává vált 60 négyzetméternyi raktárfelület. [...] A vizsgálatok után a szakemberek megállapították, hogy a tüzet az elektromos vezeték túlmelegedése okozta. [...] A tűzzel kapcsolatban a Gyulafehérvári Caritas csíkszeredai kirendeltsége sajtónyilatkozatban közli:

„Az irodákban, raktárakban elégett anyagi javak mintegy 700 millió lejre becsülhetők, a műemléképületben történt kár pedig felbecsülhetetlen. A Caritas 12 éves munkája során nagyon sok egyénen, családon, közintézményen segített lehetőségeihez mérten. Most maga is segítségre szorul. Ha pénzbeli adománnyal akar segíteni, kérjük, adományát juttassa a B. C. R. Csíkszeredai fiókjában nyitott számlánkra: 2511.1 231. 1/ROL.”

Hargita Népe, 2003. február 5.

Takács Éva

Összefogás a Caritas megsegítésére

Február 4-ről 5-re virradó éjszaka tűz ütött ki a csíksomlyói KALOT épületében. Leégtek a Caritas irodahelyiségei, odaveszett a Venczel József Vallásszociológiai Intézet teljes adattára, könyvtára és kutatási eredményei. A keletkezett kár anyagiakban nehezen mérhető, bár az épület rendbetételéhez elsősorban pénzre van szükség. Hegedűs Imre igazgató egymás után sorolja, hányan fejezték ki együttérzésüket a tüzeset után, hányan jelentkeztek máris, hogy készek segíteni.

Segíteni pedig elsősorban azon lehet, aki nem várja ölbe tett kézzel, hogy mások tegyenek érte valamit. Az asztalosműhely munkásaival már az első napokban megkezdtek a leomlással fenyegető – tehát életveszélyes – kémények és falrészek lebontását. Közben a kárfelmérés is megtörtént. Máthé Zoltán és Tövissi Zsolt műépítészek pedig elindították az engedélyek beszerzését, készítik a bontási dokumentumokat. A leégett szárnnyal egy időben az épület többi részének a felújítását is el kell végezni, hiszen statikailag nem biztonságos a tűztől megmenekült rész sem. Szerencsére megvannak az eredeti, Kós Károly aláírásával ellátott tervek. Ezek

alapján készítik el az újraépítés terveit a szakemberek. Az épület tehát kívülről megőrzi eredeti arculatát, ám a tűzveszélyes anyagokat az építkezés során betonnal, téglával cserélik fel.

Az építkezés tavasszal elkezdődhet, ha lesz rá pénz. Indulásnak az épület biztosításából származó 300 millió lejre számít a Caritas, de biztató a sok felajánlás. Csíki és udvarhelyi közbirtokosságok, plébániák, vállalkozók, iskolák, magánszemélyek adakoztak, ajánlották fel segítségüket.

Hargita Népe, 2003. február 19.

Hogyan segíthet Ön a KALOT erdélyi elindításában?

A romániai magyar katolikus egyházak vezetői ismételt meghívásukkal támogatják a KALOT újraindulását Erdélyben. A magyarországi KALOT szívügye az erdélyi KALOT – szaktudással, szakirodalommal, szervezői munkával támogat minden kezdeményezést.

Kedves atya!

Hívei között bizonyára van néhány olyan elkötelezett és talpraesett fiatal, aki szívesen bekapcsolódna a KALOT Mozgalomba. Kérjük, ismertesse velük felhívásunkat! Számukra szeptember hónap folyamán egy háromnapos bevezető lelki-gyakorlatot szervezünk Csíkszeredában.

Kérjük, tartsa velünk a kapcsolatot!

Címünk:

Romániai KALOT Mozgalom

4100 Miercurea-Ciuc, str. Szék nr. 147.

Vagy:

KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom

H - 2760 Nagykáta

Dózsa György út 6. sz.

Tel/fax: 0036-29-440076, e-mail: kalot@engo.hu

*P. András Imre S. J.
KALOT elnök*

Fejes Ildikó Újrainduló KALOT-mozgalom

„Váljál Krisztusibb emberré! Légy igényes önmagad iránt! Hordozd magadban a lelki-szellemi fejlődés vágyát! Tedd szebbé és hasznosabbá környezeted, végezzél szakszerű munkát, és ezáltal találd meg tisztos megélhetésed forrásait! Szeresd és ápolod néped kultúráját!” – Ennek az üzenetnek a hívására érkeztek adventben a

Romániai Magyar KALOT Mozgalom alapítói két csíki falu fiataljaihoz Márton József lelkész és Gergely Géza plébános meghívására. December 14-én a csíkszentgyörgyi fiatalok egy félnapos, majd december 20-án a csíkszentmihályi fiatalok egy egész napot kitöltő program keretében ismerkedtek meg a közel hatvanéves kényszer-szünet után 2003-ban Erdélyben is újrainduló KALOT célkitűzéseivel. A KALOT örökké aktuális négyes célkitűzését: „Krisztusibb embert! Műveltebb társadalmat! Életerős népet! Önérzetes magyart!” nem üres elméleti ideológiaként, hanem konkrét, gyakorlati megvalósítás lehetőségeként hirdeti a fiataloknak. Segítséget ajánl föl minden olyan közösségnek, amely igényes lelkigyakorlatokat, szakmai és kulturális előadásokat szeretne szervezni, és ugyanakkor megvan benne a vágy, hogy tagjait szakszerű képzésben részesítse a közösség-szervezésben és vezetésben, akik fejlődni akarnak életük minden területén. A felnőttképzés, a népfőiskolák jelenléte ma talán aktuálisabb, mint hatvan évvel ezelőtt volt: egyre közelebb kerülünk mi magunk is a tudás és információ-alapú társadalom kihívásaihoz, amire válaszként csupán az életen át tanulás vágya és lehetősége létezhet.

A két adventi KALOT-rendezvény egyrészt a lelki felkészülésben segítette a fiatalokat: Sebestyén Ottó jezsuita atya és Szokol Margit szociális nővér adventi lelkigyakorlata meditatív és bibliodramás elemekkel élmény- és szívközelbe hozta karácsony üzenetét, másrészt a KALOT a szellemi és gyakorlati képzés fontosságát hangsúlyozta előadások, beszélgetések révén. Mindkét rendezvénynek vidám és bensőséges eseménye volt a Szalay Rózsika néprajz-szakértő vezette karácsonyi kántáló és betlehemező énektanítása. Bátorító érzés volt megtapasztalni, hogy a műdal és diszkókultúra térhódítása mellett a fiatalok mennyire fogékonyak a népdalra, nyelvükön és szívükben hordozzák azt.

Ha sok-sok évnyi szünet után a csíkszentgyörgyiek karácsonykor kántáló fiatalok énekét hallják, nyissák tágasra kapujukat és szívüket. Annak tudatában fogadják őket, hogy jövője csak tanult, képzett, kultúráját ismerő és azt megbecsülő fiatalokat bíró népnak lehet.

Korunk, 2004. február

Egyéves a romániai KALOT

Az újraindult KALOT egyéves születésnapját ünnepelték október 16-án a Csíkszeredái Lazarus-házban. A rendezvényen a KALOT vezetőképzőkön részt vett fiatalok gyűltek össze azzal a céllal, hogy közösen elemezzék az elmúlt év tevékenységeit valamint a KALOT következő évre szóló terveit.

Az alábbiakban az elmúlt egy év eredményeivel, megvalósított célkitűzéseivel valamint a vezetőség terveivel ismerkedhet a kedves Olvasó.

A KALOT céljai:

- ✧ Kulturális, közösség-szervező és ifjúsági vezetőképzéssel olyan fiatalok nevelése és felkészítése, akik lelki, erkölcsi magatartásukkal, szakmai képzettségükkel hozzájárulnak egy erkölcsi és szociális alapon nyugvó, demokratikus társadalom építéséhez.

- ⬆ A fiatalok vallási ismeretének és hitéletének elmélyítése, hogy hiteles keresztényekként példamutató magatartásukkal elősegítsék a társadalmi és gazdasági megújulást.
- ⬆ Közösség szervezői ismeretek tanítása, közéleti szereplésre való felkészítés. Az általános műveltség fejlesztése és ápolása, értékmentés és -megőrzés. A népi kultúra értékeinek ápolása, fejlesztése, továbbadása.
- ⬆ Korszerű mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, idegenforgalmi, vállalkozói ismeretek tanítása.

Az első év megvalósításai:

Rendezvényeinken összesen 150 fiatal vett részt 12 helységről (Csíkszentgyörgy, Csíkcsicsó, Csíkszentmihály, Csíkszépmező, Csíkborzsova, Gyimesközéplek, Gyimesfelsőlek, Csobotfalva, Csíkcsomortán, Csíkdélce, Csíkszereda, Kászonszentgyörgy) – nagy többségük több rendezvényen is jelen volt

Rendezvények, tevékenységek:

Az újraindult KALOT egyéves működését a 2003. szeptember 26-28. között Csíksomlyón megtartott KALOT Tanulmányi Napokkal kezdte. Ezt követte az év során egy félnapos rendezvény Csíkszentgyörgyön, négy egész napos program (három Csíkszentmihályon és egy Csíkszépmezőn), két beszélgetéssel egybekötött előadás (szintén Csíkszépmezőn és Csíkszentmihályon), egy vezetőképző hétvége több helység fiataljai számára Csíkszeredában, egy közösségvezető-képző nyári tábor Piricskén, valamint a vezetők őszi seregszemléje Csíkszeredában. Januárban megjelent a *KALOT: Múlt, Jelen, Jövő* ismertető füzet.

Az említett rendezvények programjában szerepeltek: szentírási elmélkedések, meditációs imák, bibliodráma játékok, meditatív tánc, katekézis, közösségépítés, önismereti tevékenységek, menedzsment ismeretek, vezetőképzés, előadások, beszélgetések különböző témákban (néprajz, népi kultúra, népdaltanítás, tánc, közigazgatási és politikai alapfogalmak, párkapcsolat a pszichológus szemszögéből, fiatalkori lelki nehézségek, New Age, szekták, az ősmagyarok vallása és kultúrája)

Induló és tervezett tevékenységek:

féléves magyar helyesírási és nyelvhelyességi tanfolyam;

féléves imaiskola;

30 órás képzés vállalkozói alapismeretekről;

közösség- és személyiségformáló, a fiataloknak Istennel és egymással való kapcsolatát mélyítő, valamint népfőiskolai tevékenységeket magukba foglaló egész vagy fél napos vidéki rendezvények;

vezetőképző hétvégék és táborok; KALOT-vezetők rendszeres seregszemléje.

A KALOT munkájának eddigi támogatói:

KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom Budapest, csíkszentmihályi, csíkcsicsói, csíkszentgyörgyi és csíkszépmezői plébániák, Hargita megye tanácsa, Csíkszereda város önkormányzata, Illyés Közalapítvány, Nemzeti Kulturális Örökség Miniszté-

riuma, Talentum Alapítvány az Önkéntesség Támogatásáért, Csíkszeredai Caritas, Phoenix Natúr KFT, Zöld & CO KFT, Prima Pék KFT.

A KALOT a jövőben is hozzá szeretne járulni a **fiatalok** lelki, szellemi, gazdasági és kulturális otthonteremtéséhez.

Cím: Romániai KALOT Mozgalom, 530203 – Csíkszereda, Szék útja 147, tel/fax: 0040/266/371419, e-mail: venczel@topnet.ro

In. *Vasárnap* 2004/45 (2004.11.07.)

Burus János

KALOT–KALÁKA emlékkiállítás és emlékest

Tárgy: A hetvenéves csíksomlyói KALOT–KALÁKA Székely Népfőiskolák történetét felidéző, gazdag, változatos tárgyi és dokumentumanyagot felvonultató nagykiállítást szervez csütörtökön, június 16-án a Csíkszeredai Székely Károly Szakközépiskolában működő Nagybükki Néprajzi Társaság. A tárlat anyagában fő helyen szerepelnek Szervátiusz Jenő szobrászművész „csillagfaragóinak” rajzai, figurális és virágos mintái, a kiállítás ritka ereklyéje pedig a Szervátiusz-féle berbécsfejes asztal, a csíksomlyói faragóműhely terméke.

Fotók mesélnek a lófejes, farkasfejes–oroszlánfejes asztalokról, a faragott támlájú „fejedelmi székekről”, csillárokról, a pazar szépségű székely kapukról, kopjafákról, templomi és temetői korpuszokról, kazettákról, menyasszonyi sulykokról, hozományos ládákról, függönytartókról, ünnepi asztalra szánt faragott tálcákról, könyvbölcsőkről, gyertyatartókról, virágos vagy balladai témát ábrázoló plakettekről, azaz az egykori „KALOT-legények” munkáiról.

Idő: 2011. június 16. (csütörtökön), délután 4 órától.

Helyszín: a Nagybükki Néprajzi Társaság kiállítótermében, a Csíkszeredai Székely Károly Szakközépiskolában.

A Mária- és Jézus-szobrok, Ferencz István „Máriás Pista” alkotásai szintén dokumentumértékű fotókról néznek le a látogatókra. A „KALÁKA-lányok” keze munkája pedig régi székely szőnyegek, szőttesek, keresztszemesek formájában lesz jelen, hogy alkotóik „írásos” kézjegye figyelmeztessen a népi értékeinkre, azok ápolására, a mába való átmentésének fontosságára.

A tárgyi anyag mellett több száz korabeli fotó, iskolai bizonyítvány, oklevél, egy 1943-ból származó KALÁKA-tabló, magánlevelezések darabjai, perefernumok, önéletrajzok, emlékfüzetek, KALOT-szakkönyvek és -füzetek, diákrajstromok, tanári és alkotói portrék, régi folyóiratok idézik meg a székely népfőiskolák hajdani napjait. A kiállításra szeretettel várunk minden hajdani KALOT-legényt és KALÁKA-lányt és azok családjait Csíkszeredából, Alcsíkról, Felcsíkról, a Kászonokból, Gyergyóból, Szentegyházáról, Székelyudvarhelyről, Felső-Nyikó mentéről, a Sóvidékről, a Kovászna megyei Kálnokról, Gelencéről, Felsőtorjáról, a Szatmár megyei Endrődről.

Az ünnepi műsorban **Szabó Enikő színművésznő** klasszikus magyar népballadákat ad elő; a Csíkszeredai Nagy István Zene- és Képzőművészeti Szakközépiskola

diákjai népzenei bemutatót tartanak; a Dánél Sándor család gyerekei is szerepelnek; a 89 éves csobotfalvi Ambrus Károly pedig verseiből szaval, kéziratos megemlékezésből olvas fel, keresztmetszetét adva az egykori KALOT-KALÁKA mozgalomnak.

Az emlékkiállítást Daczó Katalin nyitja meg.

A rendezvény szervezője és házigazdája e sorok írója.

In: *Kútforrás*, VII. 2011, 1-3 (13-15.) 69.

Daczó Katalin

Kalotszerelem

Kalotszerelem – így is nevezhetnénk egy KALOT-legény és egy KALÁKÁSLéányzó egymásra találását, ami bizony gyakori volt, de ezúttal másfajta szerelemre, Burus János tanár úr és a KALOT-mozgalom egymásra találására gondolok. Ez a Kalotszerelem is gyümölcsözőnek bizonyult: eredményét ma egy aprócska helyen kiállított gazdag tárlaton tekinthetik meg.

Katolikus Agrárfjúsági Legényegyesületek Országos Testülete – ez volt a KALOT teljes neve, de szerintem maradunk a közkedvelt rövidítésnél: KALOT.

KALOT-nak hívták, de Csillagfaragókat nevelt, többek között Szervátiusz Jenő jóvoltából. A tárlaton előkelő helyet kaptak ezek a KALOT-legények, akik számára a csíksomlyói hónapok nem egyszerűen egy tanfolyam elvégzését jelentették, hiszen szakmát, vagy életre szóló hivatást kaptak: asztalosok, fafaragók, műbútorasztalosok, népművészek lettek. Életre szóló eligazítást köszönhettek a KALOT-nak. Egyszerű parasztfiúk rajzai sorjáznak a tárlaton, **Dánél Károly** egész dossziényi, féltve őrzött alakos rajzát és mintáját elküldte. A csíksomlyói **Ferencz István**, vagyis „Máriás Pista” emlékét szobrainak fényképei idézik, **Gál Vilmos** 1958-ban készített kisméretű székelykapuja ma is minta lehetne a fafaragók számára, akárcsak **Fábián József**, **Sass Imre** munkái.

Kalákának nevezték, de Csillagszövőket nevelt, többek között **Zakariás Flóra szociális testvér** jóvoltából. Hitükben erős, nemzeti érzésben öntudatos, hagyományait ápoló, gazdaságilag képzett családanyák néznek ránk a féltve őrzött s most kiállított tablóról. Munkájuk eredménye egy, a tárlaton látható, több méteres rakottas szőnyeg, ami a tanfolyam alatt született, de keresztiszemes terítők százai kerültek ki **Ferencz Erzsébet**, **Hajdó Ágnes**, **Gecző Magdolna** és társaik keze alól.

Burus János ezekbe a KALOT-legényekbe, ezekbe az idősödő KALÁKÁ-lányokba szeretett bele. Elkezdte kutatásait, s nem bírta abbahagyni. 2002-ben **Cseke Péter** közölt írást a KALOT-ról, s ez volt az első írás, ami arra készítette Burus Jánost, hogy belemélyedjen a kutatásba. „Olyan volt, mint egy gyönyörű nyomozás” – idézte fel nekem a tanár úr ma délelőtt a pillanatot, amikor először ült le a Kalotosok asztalához, és rádöbbsent, hogy mekkora értéket hordoznak ezek az emberek. Azóta fotózott, gyűjtött, szkennelt, jegyzetelt Burus János, míg mára, az első csíksomlyói KALOT-tanfolyam megnyitásának hetvenedik évére sikerült összehordania majdnem mindent.

Így lehet itt közöttünk **Magyar Ferenc, csíksomlyói KALOT igazgató, Szervátiusz Jenő fafaragó, Kozán Imre, Kovács Dénes, Mátéffy Győző tanárok, Ferencz Salamon Imre építőmester és Gál Ferenc tanító** megörökített emléke. Ők történetesen nem voltak KALOT-növendékek, nevük mégis a csíki KALOT történet része, jelenlétük, fotóiknak, munkáiknak kiállítása jelzésértékű, s itt a helye, akárcsak a különleges Szervátiusz-féle faragott asztalnak, vagy a könyvbölcsőknek.

Jelen van itt hetven év történelme. Trianon és a második világégés, az utat kereső nemzettest, a különböző irányokból elindult cselekvően nemzetföltő mozgalmak, a Katolikus Nőszövetség harmincas évekbeli rendezvényei, a nyolcvan esztendővel ezelőtti **Ezer Székely Leány Napja** ünnepei, a szociális nővérek Kalákamozgalmat megelőző tanfolyamai, egyház és értelmiség egymásra találása és közös cselekvése.

„Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!” – így hangzik a KALOT jelszava, s mindez ma is érvényes, véli Burus János, aki éppen ezért tartja különösen fontosnak az emléktárgyak és emlékek egybehordását. Vándorkiállítás születhetne belőle, könyvvé kellene összeálljon ez a gyűjtemény, sóhajtott fel a tanár úr, a KALOT szerelmese.

Ma, az élethossziglan tartó tanulás hőskorában is példaértékű lehet ennek a népfőiskolai hálózatnak a tevékenysége. Nem egészen négy évet működött a csíksomlyói KALOT. De akkor jött, amikor jönnie kellett, amikor kiéhezett rá a falu népe, amikor rászorult a falu népe, amikor az önfeladás, a hagyományelhagyás utolsó óráiba jutott a székelység. Sikeresen ötvözte a korábbi román éra, **Domokos Pál Péter, Vámszer Géza, Nagy Imre** nemzetmentő mozgalmát, volt amire ráépülnie, s tudott lánggal égni – nem csak megszűntéig, 1944 nyaráig.

Az a láng máig tart. KALOT-nak, Kalásznak nevezték, magyarországi mintára, de önmagunk megmentésének mozgalma volt. Nem számít, ki kezdte, csak az, hogy ki folytatja..., s amíg ilyen tanárok lesznek, mint Burus János, és olyan tanítványok mint a Nagybükki Néprajzi Társaság tagjai, addig nem kell félnünk.

In: *Kútfa*, 2011, VII. évf. 1-3 (13-15.). 70.

A fotókat Nagy Gyöngyvér, Sipos Gábor és Székely Csaba készítették

A KALOT négyes karizmája ma is érvényes

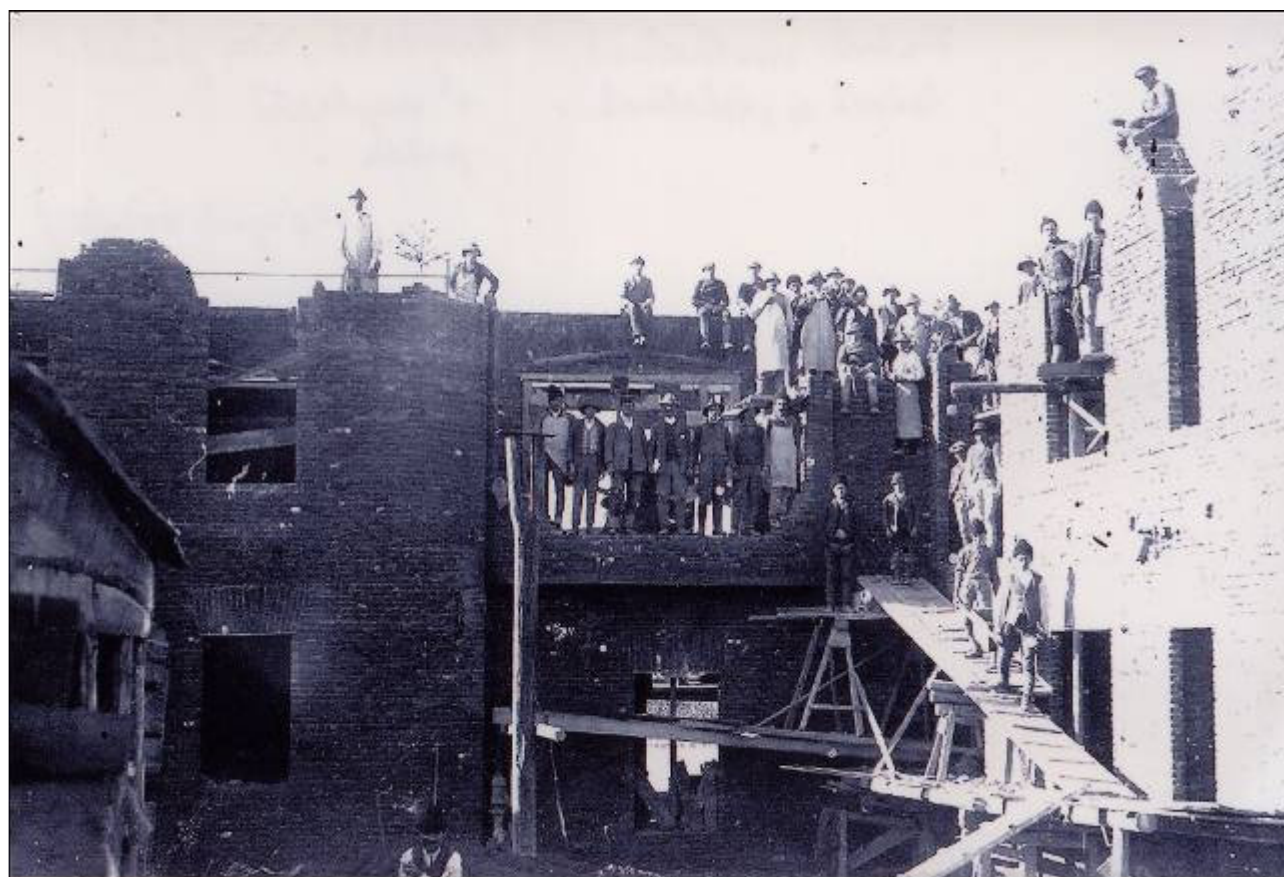
Az ideiglenes KALOT Székely Népfőiskola 1941. május 18-án (Püünkösöd). Archív felvétel

A KALOT-KALÁKA Székely Népfőiskola ideiglenes épülete – ma általános iskola (2003)

P. Kerkai Jenő S.J., a KALOT elnöke beszél. Archív felvétel

*Épül a csíksomlyói KALOT-székház (1941). Építésmester: Ferencz S. Imre. Archív felvétel
(Burus János tulajdona)*

A csíksomlyói KALOT Szervátiusz-féle faragó iskolája (1941-42). Archív felvétel

Csíksomlyói KALÁKA-hétféje. A lányok a táncpróba záróvizsgájára készülődnek (1942). Archív felvétel

A Kós Károly tervezte KALOT-székház látványterve 1941-ből. Archív levelezőlap (Burus János tulajdona)

A csíksomlyói KALOT-székház ma

4923

MINISTERUL MUNCII, SĂNĂTĂȚII
ȘI OCROTIRILOR SOCIALE

DIRECȚIA GENERALĂ A MUNCII

Semnătura posesorului,

Ferencz S. Imre
domiciliat în comuna *Acuș*

Str. nr. județul *Craiova*

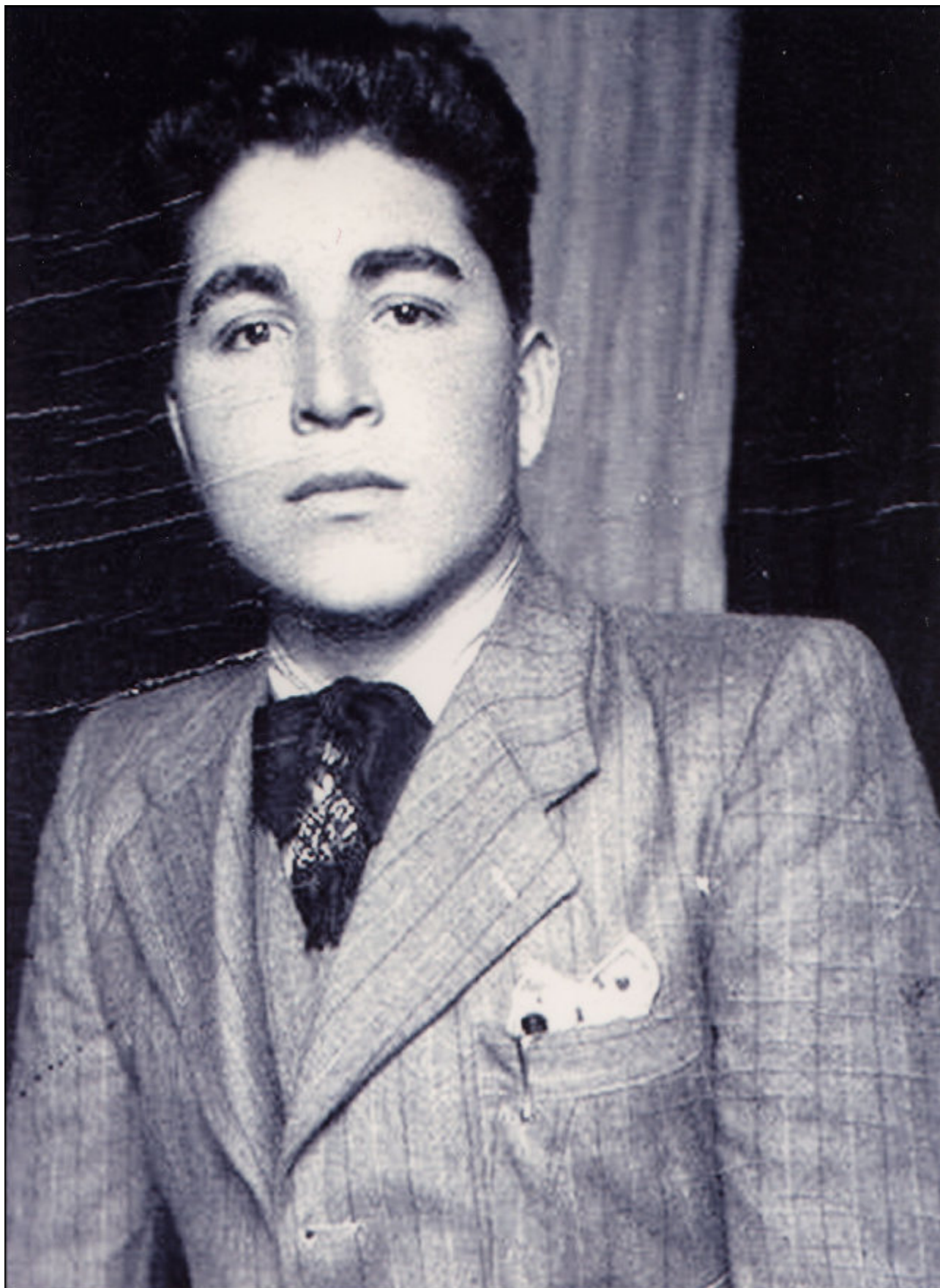
Ferencz S. Imre építésmester. Archív dokumentum (A család tulajdona)

KALÁKA-lány: Ambrus Károlyné, szül. Tankó Rozália. Archív felvétel

Ketten a KALOT-legények közül (Ambrus Károly, István Lajos). Archív felvétel

KALOT-legény: Farkas Antal, Szentegyháza. Archív felvétel

KALOT-legény: Virágh László, Csíkszentimre. Archív felvétel

KALOT-legény (2003): Bara Károly, Csíkszentdomokos

KALOT-legény: Sass Imre, Csíkszentmárton. Archív felvétel

KALOT-legény (2003): Petres Zoltán, Csíkcsobotfalva

Pünkösdi búcsú Csíksomlyón: KALOT-jelvény „élőben” (1941). Archív felvétel

Szervátiusz Jenő Csíkmenaság hősei emlékműve

Sass Imre faragott kapuja Csíkkozmánson (részlet)

Sass Imre faragta kiskapu Csíkcsekefalván

Dánél Károly (Csíkmenaság) KALOT-virágaiból - faragás

Dániel Károly (Csíkmenaság) KALOT-virágaiból - vázlat

Kristó János munkája, Csíkkozmás. A Csíki Székely Múzeum tulajdona

Kristó János munkája, Csíkkozmás. A Csíki Székely Múzeum tulajdona

A fafaragó műhely terméke: kosfejes asztal (részlet). A csíksomortáni néhai Ferencz Erzsébet tulajdona

Fábián József munkája, Gelence: Corpus

Fábián József berbécsejes fejedelmi széke, Gelence

Falrészlet a 2011-es csíkszeredai KALOT-KALÁKA emlékkiállításról

Gál Vilmos csillagfaragó kézjegye

Csíkszentmártoniak emlékoszlopa. Jobbra Sass Imre „csillagfaragó”

Ferencz István „Máriás Pista” csíksomlyói Mária szobra

*István Lajos egykori KALOT-legény szemtől szemben önmagával.
Kezében a Vasile Spânzaru iasi-i szobrászművész által készített büszt*